

STÁDIUM

Stádium Társadalmi és Kulturális Hírlap V. évf. 2. szám | 2016.

„Írni arról kell, AMI NINCS!
Mert ami nincs, vallom, LEHETNE!
Erre tanított a BILINCS:
az AMI VAN muszáj szerelme.”
(Utassy József: Apollinaire)

A TARTALOMBÓL

- Utassy József hagyatékából
- Arany Lajos, Petrőczy Éva és Szigeti Jenő írásai
- Dalmi Sándor beszélgetése Ráckevei Annával, a Csokonai Nemzeti Színház igazgatójával
- Fazekas István, Fucskó Miklós, Oláh András és Utassy József versei
- Fábry János rajzai és dr. Lipovszky György fotói

Ára: 300 Ft

A BARÁTSÁG ERKÖLCSI TETT!

POZSGAY IMRE (1933–2016) BÚCSÚZTATÁSA

Bihari Mihály

Búcsúzni jöttem és dicsérni.

Búcsúzni a baráttól és dicsérni az embert a jelenlévő sok-sok barát nevében is.

Hosszú barátság fűzött Pozsgay Imréhez, és amíg emlékezem és emlékezünk rá, és dicsérjük őt, addig is tovább tart a hozzá fűződő barátság.

A hosszantartó barátságok az élet legnagyobb ajándékai közé tartoznak-vallották a rómaiak. „A barátság szeretetajándék!” A barátság erkölcsi tett! Kölcsönös és egybeforrasztó választás, vállalás és felelősség egymásért.

A barátság érzése közös ihlet, mint a nemzethez, a hazához tartozás kollektív élménye.

A barátságot nem idővel mérjük, hanem érzéssel. A rövidnek mért idő is teremthet nagy érzést és nagy barátságot, a hosszú évek és a gyakori együttlétek is kevésnek bizonyulhatnak szép és tartalmas érzések kifejlődéséhez.

A barátság vonzalom, amelynek alapja az elvek, az erkölcsi értékek azonossága. A megmagyarázhatatlan szimpátia, személyes varázs még kell hozzá. A barátság ragaszkodás egymáshoz, sokszor szó nélküli vállalás, csendes együvé tartozás, de ha kell hangos és nyilvános kiállítás, semmit sem várva érte, és szinte szégyenkezve fogadva a köszönetet a kiállásért.

Nekem negyvennégy év jutott, hogy barátként Pozsgay Imrével legyenek, beszéljünk, olykor vitázzunk. Negyvennégy évet töltöttünk együtt, küzdöttünk, dolgoztunk, vitáztunk, de sohasem haragudtunk egymásra.

Pozsgay Imrében volt politikai és közéleti bátorság. Volt ereje felülbírálni önmaga fiatalkori meggyőződését, kimondani a sokáig – legalábbis nyilvánosan – kimondhatatlan szavakat 1956-ról. Az igazságot mindenki tudta, de valakinek nyilvánosan ki kellett mondania, mint ahogy valakiknek ott kellett lenniük Lakitelken 1987. szeptember 27-én.

Erkölcsi tett értéke volt nem hazudni tovább a hallgatással, a csak félig kimondott igazsággal.

Pozsgay Imre értelmiségi, reformer politikus volt, a humanista demokrácia következetes híve. Az emberek kormányzása az emberek által, az emberek érdekében – vallotta.

Pozsgay Imre a végig gondolt és előrevívó reformok politikusa volt és a politika világának analitikusa. Huszonevésen pártalkalmazott volt Bács-Kiskun megyében, dolgozott

az MSZMP KB apparátusában, volt főszerkesztő-helyettese a Társadalmi Szemlének, miniszterhelyettesként, és miniszterként is dolgozott a Kulturális, majd Művelődési Minisztériumban (1975–1982). Majd politikai parkoló pályára került a párton belüli hatalmi harcok – és Kádár János döntése – következtében. Vegyes érzésekkel végezte a munkáját kezdetben a Hazafias Népfront főtájkaraként (1982–1988), majd kihasználva a HNF széles mozgásterét a legtöbbit hívott és a legtöbb közéleti szerepet vállaló politikussá vált, úton volt a legnépszerűbb magyar reformpolitikus cím felé, de legfőképpen közéleti „rangja” és elismerése felé.

„Az ember dolga, hogy szabad legyen, s ez a dolguk a nemzeteknek is” – kezdte ünnepi beszédét a Múzeumkerti nagygyűlés szónokaként 1987. március 15-én. Mindenki tudta, hogy ez nem csak az 1848-as márciusi forradalomról szól.

A reformok szellemi, intellektuális előkészítése mellett vállalta a politikai-hatalmi konfliktusokat. Pozsgay Imre részt vett az első lakiteleki találkozon, óriási politikai biztatást adva a magyarság sorskérdéseit felelősséggel vizsgáló, azokra demokratikus választásokat kereső/adó reformmozgalomnak. Tudta, hogy ezért mi jár egy Központi Bizottsági tagnak. Azt is kapta,

vizsgálatot, politikai fegyelmi eljárást, de vállalta. A politikai életben fordulatot hozó, az MSZMP 1988. májusi országos értekezlete után reformügycéért felelős miniszter lett, a kormány tagja, mellette Politikai Bizottsági tag. Ennél megfelelőbb kormányzati, politikai posztot el sem tudtam volna képzelni számára akkoriban és abban a politikai helyzetben.

Nagy viharokat kavaráó nyilatkozó, nyilatkozatok megjelenését elősegítő politikus volt. 1987. november 14-én a Magyar Nemzetben megjelentette az addig szigorúan tiltott és hírzárlat alá vett Lakiteleki Nyilatkozatot. Ezzel – szerintem – a legnagyobb részt ütötte a pártállami politikai cenzúra falán. 14 hónappal később már a Kádár-rendszer legitimitációs alapját rengette meg 1989. január 28-i rádió nyilatkozatában, amikor is idézte az MSZMP KB által felkért történelmi bizottság megállapítását, amelynek ő is tagja volt, hogy 1956 októberében Magyarországon nem ellenforradalom, hanem egy, a nemzetet mélyesen elnyomó és önértékét sértő hatalmi rendszer elleni „népfölkelés” tört ki.

A Németh Miklós által vezetett kormány tagjaként érvelt a mellett, hogy Nagy Imrét és kivégzett társait a kormány – a Történelmi Igazságtételi Bizottsággal tárgyalva és megegyezve – temettesse el, díszsírhelyet bizto-

sítva számukra a 301-es parcellában. Díszőrséget állt ő is a kivégzettek újratemetésén.

A Der Spiegel című német politikai magazinban vezető cikk jelent meg róla: „1989 Pozsgay Imre éve” címmel. Valóban politikai pályafutásának csúcspontjára ért: reformügyi miniszter lett, a legnépszerűbb magyar politikus, 1989. október 7-étől hivatalosan is az MSZP köztársaságielnök-jelöltje.

Legalább ilyen fontos és jelentős munka volt az is, amikor 1989 augusztus végén a NEKA-tárgyalásokon átvette az MSZMP tárgyaló delegációjának a vezetését. Pozsgay Imre tárgyalási készsége, elszántsága, ugyanakkor megegyezési hajlandósága és rugalmassága kellett ahhoz, hogy 1989. szeptember 18-án a tárgyaló felek aláírják a NEKA megállapodást. Ki merem jelenteni – közelről látva és vele együtt dolgozva akkoriban is –, hogy Pozsgay Imre a rendszerváltoztatás meghatározó, egyik legjelentősebb politikusa volt.

Pozsgay Imre volt demokratikus mozgalomalapító, mozgalmosvezető, új mozgalmakkal újfajta politikát formáló vezető is. Elegendő, ha csak a mozgalmak neveit összeolvassuk, és egy tömör program áll össze belőlük: Demokratikus Magyarországért Mozgalom, Nemzeti Demokrata Szövet-

ség, Magyarok Világszövetsége elnökségi tag, Magyar Egységért Mozgalom elnöke, Nemzeti Konzultációs Testület egyik tagja.

Pozsgay Imre mögött emberileg sikeres, erkölcsileg tiszta, érdemekben nagyon gazdag életút áll.

Imre szép beszédű ember volt, a „szép szó” mestere, miként József Attila magyarázta, hogy a szép szó nem a cifra beszéd, hanem az „igaz beszéd”.

A szép beszédű emberek lelki nyugalma és megfontoltsága áradt belőle, s különleges hatást gyakorolt.

Pozsgay Imre nemcsak mestere volt a szép szónak, emellett mindig derűs volt. A derű a lélek virága. Szép beszédbe öltöztetve nyugalmat áraszt. A derűs ember nyugalma és szavai bölcsességre utalnak.

Talán ezzel a derűvel és bölcs bele-nyugvással aludt bele a halálba!

Sokan szerették és tisztelték. Nem tartott igényt hála azért, amit tett valakiért, valamiért, a nemzetért, a hazáért.

Imre egyfajta sztoikus nyugalmat árasztott magából. Nem hallottam csúnyán beszélni, vagy káromkodni. A hangját is ritkán emelte fel.

Néha vele voltam nehéz napjaiban, amikor kétségei voltak döntéséről, amikor tanácsot kért, véleményem tudakolta, s nem értettünk egyet.

Soha nem volt magányos, vesztett csaták, ügyek után sem. A barátoktól elviselte a kritikát, az eltérő véleményt. Bölcsőbb volt annál, hogy barátokat veszítsen el viták miatt.

Rend volt a fejében és a szívében! Biztos szeretet-háttérre volt: Ilonka, a családja és a barátai.

Mondtam az elején is, dicsérni jöttem és búcsúzni. Emlékezünk Rád Imre, és így velünk maradsz. Hiszen élsz bennünk, eszünkben, szívünkben, emlékeinkben, a kézfogásainkban.

Pozsgay Imre a család, a barátok és a politikai nemzet halottja egyaránt! Nyugodj békében, Imre!

(Bihari Mihály nekrológja Pozsgay Imre koporsójánál hangzott el 2016. április 15-én, a Farkasréti temetőben. Búcsúbeszédet mondott még Lezsák Sándor költő, az Országgyűlés alelnöke, valamint Balog Zoltán református lelkész, az emberi erőforrások minisztere. Pozsgay Imre ravatalánál Magyarország köztársasági elnöke, Áder János is lerótta tiszteletét.)

ZSURNALIZMUS A SZÉPPRÓZA RANGJÁN

MÁRAI A SAJTÓRÓL (II.): ÚJSÁGÍRÁS ÉS IRODALOM VISZONYÁRÓL, PUBLICISTA PÉLDAKÉPEKRŐL, MŰFAJOKRÓL

Arany Lajos

A dolgozat első részében¹ azt vettük számba, mint vélekedett Márai Sándor az újságírás lényegéről, értelméről, felelősségéről, „hatalmáról”. E folytatás azt elemzi, **mint értékelte ő az újságírást és irodalom viszonyát, a – szépírói igényű – publicisztika kortársi gyakorlatát, miképp méltatta publicista elődeinek, példaképeinek sajtóba írott szövegműveit. S citálunk tőle olyan gondolatokat, amelyekkel mintegy definiál egy-egy fontos sajtóműfajt.**

Már fiatal újdondászként meggyőződése volt, s ezt egy 1927-es karácsonyi tárcájában ki is nyilvánította: *az írás a legnagyobb erő, amit Isten az embernek adott.*² Mivel publicisztikai írásban – a szó szoros értelmében vett újságban (az *Ujság* c. lapban) – rögzítette ezt, nyilvánvalóan értette az újságírásra is, nemcsak a szépírássra. Ugyancsak a sajtóban, egy gazdagon dokumentált véleménynyilvánításában, azaz cikkében vallotta meg: *Hiszek abban, hogy az írás mágia.*³ S hogy miért érdemes egyáltalán írni? Mindennél beszédesebb e tekintetben egy 1970-es naplóbejegyzése: *Esős római éjszakákon Jókai: A bősziú ember fia* és *A lélekidomár*. *Nem lehet abba hagyni. Hibátlan, tökéletes – éppen mert olyan, amilyen.*⁴ Ennél tömörebben és találobban aligha lehetne meghatározni a szépírást. S vonatkoztathatjuk ezt a széppróza rangjára emelt újságírásra is: akkor van értelme, ha olvasását nem lehet abba hagyni – mert tökéletes (nek érezzük), tudván tudva persze: ember alkotta...

A korábbiakban utaltunk az újságírói „felvevőkészülék” állandó működtetésének igényére, a folytonos figyelemre, éberségre. Mindezek közös és meghatározó jellemzői Márai felfogásában a zsurnalizma – és általában az írói – létnek: *Nyugtalanul aludtam, éjjel felkeltem, taxiba ültem, elrohantam a Montparnasse-ra, leültem egy asztalhoz, hallgatóztam. Újságot írtam.*⁵ Vagy: *Egy orvos nem kapcsolhatja ki éjszaka telefonját, ahogyan egy író nem kapcsolhatja ki ébren, sem álomban szívét, eszméletét a világ hívása elől; máskülönben nem orvos, vagy nem író.*⁶ Illetve, mint Berten mondja *A Garrenek művében*: *A kénszer, hogy író vagyok és figyelniem kell, bármi történik is, a tudat, hogy csak akkor vagyok és lehetek író, ha az élet minden helyzetében figyelek, [...] működni kezdett idegeimben.*⁷ Berten itt nyilvánvalóan az író szócsové. Persze, ha regényhősöktől idézünk, mindig felmerül a kérdés: osztja-e a citált gondolatot a szerző? „Melyik nézet közülök a Márai Sándoré?” – töpreng Lőrinczy Huba is, *A Garrenek műve* hőseinek szemléletét elemelve. Válasza: „Egyik sem – és valamennyi. Különkülön is vallotta őket, ámde legtöbbszörre együttesen.”⁸ E gondolatnak az utóbbi mondatba foglalt részével azonosulunk, s mint e dolgozat első részében utaltunk rá, megítélésünk szerint Márai önéletrajzi, illetve ilyenként is olvasható regényei szereplőinek, elbeszélőinek (az írói, újságírói léttel, hivatással összefüggő) vallomásos szövegei rímelnék a szerző gondolataira, avagy egybevágóan azokkal. Erősít ebbéli vélekedésünkben Poszler György megállapítása, mely szerint a **Zendülők**: „Empíria és fikció, életrajz és élmény, lélektan és társadalmi elemzés egyszerűtaláló összecsengése.”⁹

A részlet mögött: a világegyetem

A magyar sajtó hagyományosan összekapcsolódott az irodalommal. Érzékletesen ironikus, metaforikus képpel utal erre az író, egyik tárcájában: *A magyar irodalom sokáig ágyra járt a napilapoknál.*¹⁰ Lapjaink nívóját mindig emelte a literatúra. Az ötvenes évek elején írott vallomásában Márai az imént citált rideg-profánál meghittebb képekkel értékeli tömören elődei és saját sajtókapcsolatát, irodalom és sajtó szimbiózisát: az író, aki rendszeresen publikál napilapban, *lassanként egy családi kör bizalmas tagja lesz. Napról napra érzékelné tudja ebben a légkörben írása, írói lényé visszhangját. [...] Az én hazámban ez a nemesebb fajta újságírás a legkiválóbb íróknak adott kenyeret és kenyérrel is töltet: fegyelmre szoktatta őket, módot adott nekik, hogy közvetlenül érzékeli munkájuk hatását. Ez a közvetlen érzékelés kitűnő iskola. Ezért egy pillanattal sem éreztem „robot”-nak vagy éppen az írói feladat elvárásának, hogy egy napilapban, napról napra elmondhatom ötleteim, beszélgethetek láthatatlan a mégis oly különösen jelenvaló olvasóimmal, száz- és százezer emberrel. Rejtettnek és befogadottnak, védettnek érzem magam e bizalmas, családi körön belül.*¹¹ A sokat sejtető, allúziószerű című – **Papír és irodalom** – tárcájában ekképp fejezi ki e termékeny kölcsönhatást: *Az írók sokakat kaptak a magyar sajtótól, igaz, hogy mindent, amit kaptak, bőségesen vissza is fizették: megteremtették azt a szerencsés, egyedül való, tehetséges és érdekes magyar újságírást, mely mindig kissé irodalom is volt, megteremtették azt az irodalmat, mely sajátosan vegyült a napilap időszere anyagával. Ezért fejlődhetett a magyar sajtó oly kivételes szintre, mint kevés kis nemzet sajtója Európában.*¹² Az írók e tette, a sajtó nívójának, rangjának emelése az ő szavával: *az újságba-írás*. Nevezetesen: *Az a varázsos közelség, ami az újsághasználatban, a huszonegy órányi örökévalóság térfogatán belül módot adott arra, hogy rögtön, abban a pillanatban elmondja az író az olvasónak az ötletet, játékos közbeszólást, lírikus elmélkedést, ami éppen időszere foglalkoztatta.*¹³

A honi sajtó titulusát nemcsak az emelte, hogy hivatásos írók is töltötték hasábjait, hanem az is, hogy ez a terep, fórum egyszersminditthon, a fiatal szerzők számára tradicionálisan íróvá nevelő, avató erő: „Az újságírói munka

általában a művészi teremtés előcsarnoka, vagy mondjuk inkább, előszobája”¹⁴ – írja a mai kritikus, az ifjú Márai portréját rajzoló tanulmányában. E gondolat lényegét – hogy az újságírás a szépírást gyakorlóiskolája – maga az író is megfogalmazta: az **Újságot írni** című tárcájának vallomásba foglalt meggyőződése szerint *az újságírás nem árt az írónak; kitűnő iskola és gyakorlat.*¹⁵ Írás és újságírás e hazai összefonódottságát, eszményi esetben szételemezhetetlenségét, elválaszthatatlanságát jelzi, hogy egy-egy, akár századfordulós, akár a fiatal Márai korabeli lapot búvárló olvasó irodalmi értékű írások sokaságával találkozhatott. Átéltette, megtapasztalhatta azt, amit a mindig szigorú író is elismert és vallott: *Van az újságírásnak egy felsőfoka, amely már-már csakugyan művészet: érzékelné a világot, az emberi összefüggéseket, életek tartalmát, s aztán mindezt kifejezni, egyetlen pillanat keretei közé rögzíteni az illanót, az érthetlent, az életet.*¹⁶ Ezt a meggyőződést – és egyben igényt, kívánalmat – hirdelve, ugyanolyan határozott distinkcióval választja el a nívós, szépírói igényű komolysajtót a zsurnalizmustól, mint a zsurnalizmus szintjén megrekedt „szépirodalmat” az igazi művészettől: *Általában jobb szerettem azt a fajta újságírást, amely hasonlít a költészethez, mint azt a költészetet, amely hasonlít az újságírásához.*¹⁷ Ezt az eszményét közvetlenül számon kéri saját korán – a ’70-es évek elején –, midőn visszaemlékezésében arra utal: a magyar századforduló idején a „közíró” még „szépíró” is volt.¹⁸

Szép Ernő **Hortobágy** című könyvében, Kodolányi János pontos műfaji meghatározásával „színes rajzok”, „pasztellszerű kis mozaikképek” sorakoznak; „Szép Ernőnek sikerült az, ami csak vérbeli íróknak sikerülhet s annak sem mindig: felfedezni, amit mindenki tud, meglátni, amit mindenki lát, érezetni, amit mindenki érez, lerajzolni, ami mindenkinek ott van a vázlatkönyvében, a szíve legbelső zsebében”.¹⁹ Szépíró ír tehát „cikkeket” a Hortobágyról, s hogy a publicisztika eszményi értelemben mennyire magas színvonalú lehet, értékben azonos a szépírói teljesítménnyel, arról Márai ugyane könyvről írott kritikájában is olvashatunk: *Az író kifejez, megfogalmaz. Nagy író az, akinél rögtön megérzed azt a megszállott megbízhatóságot, aki az élményt – legyen az táj, ember vagy történet – fényérzékeny gépével és*

*sztenográfusnál hűségesebb lelkiismerettel örökíti meg, akinek hangulatára mérget vehetsz, hogy tökéletesen adja az eredetit. Egy kissé belenyúl Isten művébe, emberi használatra simít rajta, kerekíti.*²⁰

S hogy mi jellemzi távlatosság tekintetében a Márai-féle szépírói rangú közírást? Székér Endre arra int, a **Vasárnapi krónika** című – elsősorban cikkeket, tárcákat, útirajzot tartalmazó – kötetet elemelve: „figyeljünk a jellegzetes Márai-motívumok megjelenésére, a más művekkel való összefüggésre és a publicisztikai jellegben való felülemelkedésre.”²¹ E „felülemelkedés”-gondlattal rokon, amit egyik alkalommal Kosztolányi papírra vetett Márai, egyszersmind, úgy véljük, a saját írói munkáit is karakterizálva: *mindig a részletről írt, s minden megragadott részlet mögött a világegyetem izgalmas és érthetetlen kompozíciója rémlik föl.*²² Hasonlóan látta Illyés, a pályatárs: „Márai a publicisztikában is írói szemmel mért, a kicsit kicsinek fogta fel, s a legapróbb jelenség kibontása során ért el – ötven sorban – a legnagyobb kérdésekhez.”²³ Rokon gondolat Komlós Aladáré: „Márai írásainak mélyén végső kérdések állnak.”²⁴ Szerb Antal ugyanígy ítélte meg, a **Kabala** kötetéről írott kritikájában rendkívüli éleslátással világított rá a Márai-írások e meghatározó jegyére: „Nem is vesszük észre, hogyan és mikor, mi csoda titokzatos keverési eljárással adja hozzá Márai a semmihez egyszer csak a végtelent. Mert Márai metafizikai költő [...]. Akármilyen trivialitásból indul ki, [...] előbb-utóbb a nagy titkokat súrolja.”²⁵ Ő maga is így gondolta: *A művész feladata, hogy a valóságban a kozmikus megmutassa.*²⁶

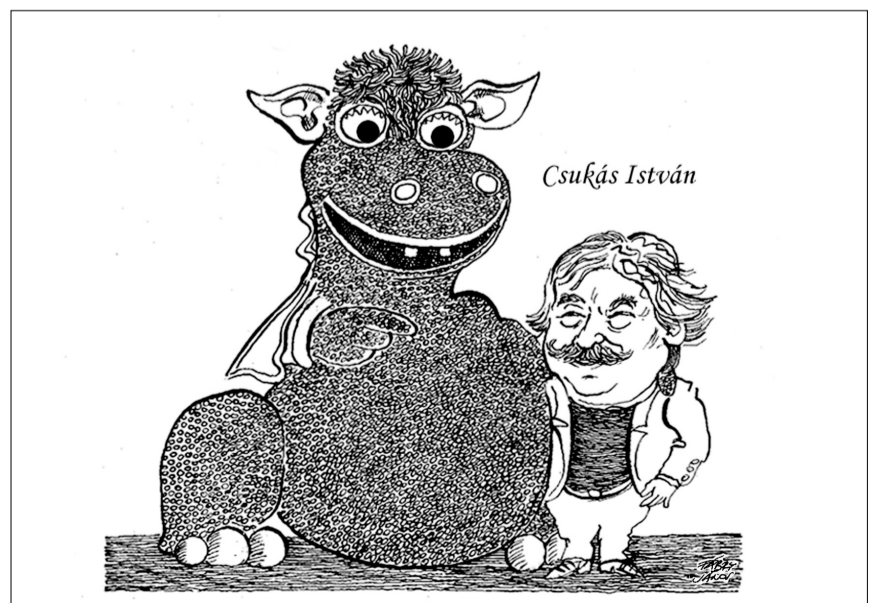
Egyszerre énekeltek lélekkel s értelemmel

Publicisztika-eszményét – hozzáértés: kristálytiszt és érzékletes nyelvi köntösben – Márai mintegy definiálja, Kosztolányi kis, hírlapi írásairól szólva: *Ez a „zsurnalizma” széppróza a „British Encyclopedia” szakszerűségével, Valéry műgondjával, Swift derűs-keserű galériával és öngúnyával készült.*²⁷ (Pontosan tudta: a gúny csak öngúny, az írónia csak öniróniával együtt hiteles és hatásos.) S Kosztolányira rendkívül jellemzőnek érezte, hogy megvesztegető írásművészetével a zsurnalizmust is a széppróza rangjára tudta emelni.²⁸ Az utóbbi gondolatot tartalmazó, **A tegnap ködlovagjai** című, 1941-ben kelt tanulmányának már a ráértés, sőt jelképet hordozó címe is árulkodik arról: Márai a kora sajtójából, nemzedéke újságírásából hiányzóknak vélte ennek az ideálnak a megvalósulását – az esz-

ményt a múltban, legalábbis a közel-múltban látva érvényre jutni.

Okkal tartalmaz az **Írásra, a Könyvek Könyvére** való hivatkozást a Kosztolányi-féle újságpróza lényegének megragadása: *Tudta, amikor cikket írt a napilapba, hogy egyidejűleg többféleképpen kell írni; ahogy Szent Pál tanította, amikor azt üzent a korinthusiaknak: „Énekelek a lélekkel, de énekelek az értelemmel is.”* Amikor valaki „lélekkel énekel”, az költészet; amikor az „értelemmel énekel”, az a rádiós erejű próza. Ő egyszerre énekel lélekkel és értelemmel.²⁹ Magasztaló szavak – persze, bensőből vezérelt, meggyőződés alapozta dicsoztetés ez. De hogy Márai gondolkodásától mennyire idegen mindenféle öncélúan zengzetes nagyotmondás, túlzás, mennyire érzé az egyensúly mindenföltöttiségének igényét, legmagasztosabb eszmefuttatásait fogalmazva is mennyire „a földön jár”, annak tanújele, hogy e gondolathoz nyomban hozzáfűzi, ironikusan: *És sietősen énekel, mert kellett a honorárium.*³⁰ Márai görbe tükrében egyébként az „Írás”, a „Szép szó” – mindig – bohóckodás is; a *kifestett, színes szavakkal fehérre és vörösré mázolt Lélek emlékeztet a bohócra, aki ilyen iromba poszfával vicces-gonoszokat mond a manézsbán...*³¹

A dicsérettel takarékosan bánó, higgadt és sztoikus író hangja átforrósodik, átlesküli Krúdy Gyula (újság) írói teljesítményéről szólva: *Ő volt az utolsó magyar író, aki még havas tárcákat, szikrázó porhóval behintett podolini útleírásokat tudott írni. [...] „Tél” – írta, és ködöt láttunk, hóesést, nők és szobák illata terjengett, téli szerelem s vörös hurka szaga úszott a levegőben, s az egésznek nem volt semmi értelme, s mégis úgy éreztük olvasás közben, hogy fűj a szívünk valamilyen elveszett haza, elveszett ifjúság, elveszett tél után. Ezt csak ő tudta. Mintha eltűnt volna vele együtt minden, aminek télen örülni lehetett.*³² Ő is a széppróza mélységével tisztelte meg az újságokat: *Krúdy újságtárcákat is ugyanabból a végtelenül becses készletből dobott oda, mint remekműveit.*³³ Krúdyt, mint a tárcá – s minden más műfaj – hibátlan művészt, a mindig teljes, kerek egészet alkotó Márai e szavakkal: *akárhog bukkanok egy-egy újságtárcában a keze nyomára, előzmény és folytatás ismerete nélkül jóllakhatom ebből a csodálatos „hazaiból”, amiben kenyér íze, bor szaga, magyar nők arca, magyar élet sűrű és lassú tempója, valami furcsa, okos testiség és mély, szomorú lelkeség keverednek. [...] az ő írásainak magyarsága olyan természetes, néma és magától értetődő, ahogy egy darab föld mindenki szemében föld, és semmi mással össze nem téveszthető.*³⁴

Az ideális újdondász tulajdonságait – az említett példák mellett – Szász Zoltán újságíró nekrológiájában festi le: *A humanizmus gáncs és félelem nélküli lovagja volt, a szellemi világosság bajnoka* [...]. ... mint minden igaz szellemi ember, a szegények és elnyomottak pártján állott, anélkül, hogy pártpolitikai következtetéseket vont volna le e meggyőződésből. [...] ítéletének bátorságában és jellemének tisztaságában soha senki nem kételkedhetett. Mint a régi kereszteslovagok egy szál karddal, egy eszméért, úgy állt ki ez az író tiszta tollával az értelem örök ügye mellett. A szellem **gentlemanje** volt.³⁵

Márai – példaképeit követve, hozzájuk méltón, irodalmunk egyik legnagyobb nyelv művészeként – gyakorlatra váltotta újságírói eszményét, tartalomban és formában egyaránt. Kortársa és kritikusa szerint, ami legjobb az ő írói teljesítményében: „az önmagakereső, gyönyörű, izgalmas élet: újságikkal vibrál előttünk.”³⁶ Persze, az „izgalmas élet”-et gondolatgazdag szövegek jelenítik meg írásaiban! Így például aforisztikuság – a gondolati próza egyik szövegalkotó eleme – nélkül a nemes újságírás, a rangos publicisztika az ő gyakorlatában elképzelhetetlen. Egyik kutatója elismerően, egyszermind kissé pejoratívan emlegeti a Márai művelte újságírás e tulajdonságát, mondván, „hajlamos az aforisztikus, csillogó megfogalmazásra, a pillanat gondolati gyönyörére, az egyperces mélységre, azaz mindarra, amit éppen az újságírás kínál a legcsábítóbban a szerzőnek.”³⁷ Meggyőződésünk szerint nem „egyperces”, hanem időálló, s mélyeséges mélyekbe enged betekinteni a Márai-publicisztikát átható aforizmak, maximumok, paradoxonok hosszú sora.

Néhány aforizma, aforisztikus gondolat, példaként: *Az emberi élet jogszabályokra és bizalomra épül fel*³⁸; *A valóság néha firtelmes, néha érthetetlen, de a valóság soha nem olyan féltelmes, mint a szorongás, mely az elképzelt veszélyeket megelőzi*³⁹; *Erősz nélkül nincs munka*⁴⁰; *Nem elég bátran élni és bátran írni. Következétesen kell élni és írni. Ez a végső bátorság*⁴¹; *Szenvedély nélkül nincs műveltség*⁴²; *hit nélkül nincs irodalom*⁴³; *Az írás organikus vállalkozás, máskülönben értelmetlen és erkölcstelen*⁴⁴; *általában célszerű, ha mindenki azt írja, amit biztosan tud*⁴⁵. Példa az anaforikus aforizmalánra: *Írni annyi, mint megtagadni mindenkit. Írni annyi, mint egyedül maradni, mint elárulni barátot, testvért, szülőt, szeretőt, elárulni önmagunkat, bevallani mindent, anélkül, hogy feloldozásra számíthatnál, cél nélkül, remény nélkül, kilátás nélkül.* „Mindent megírni” annyi, mint mindent megérteni, és semmit nem bocsátani meg.⁴⁶

Egy „gyógyító gondolat”, maxíma a **Füves könyvből**: *Egyetlen elégtétel, igen, egyetlen kielégülés az életben: elvégezni azt a csendes, mellékes, de szakszerűen megmivelt munkát, amelyre hajlamiad és képességeid kijelöltek, nem menekülni e munka elől a hiú „szerep”-be, beérni azzal a megnyugvással, hogy munkád a lehetőségig pontos volt, s talán használt is az embereknek. Ez a legtöbb, amit az élet adhat.*⁴⁷ Végül egy szellemes paradoxon: *Csak a legnagyobb türelemmel tudom magam arra kényszeríteni, hogy türelmes legyek.*⁴⁸

Egyszerű, illetve lelkes szavak

Márai „magas nyelvi eszményét”⁴⁹ említi Szegedy-Maszák Mihály. Hogy meny-

nyire fontosnak tartotta az író a nyelvi megalkotottságot (is), annak tanújelként így definiálta hivatását: *Írni annyi, mint a legpontosabb szavakkal, csaknem megváltoztatatlanul fogalmazni.*⁵⁰

A szövegkörnyezet alapján (hiszen Schöpflin Aladár irodalomtörténeusről, íróról, szerkesztőről és kritikusról elmélkedve jegyzi meg) nem egyedül a szépírásra, hozzá az újságírásra, illetve a tudományos prózára is érvényesnek ítélte, fogalmazásmódjából következtethetően nemcsak korára, hanem minden időre igaznak tekintette, hogy *az élet irtózatosszerűzavarában nincs más menekvés, csak a jól fogalmazott mondat.*⁵¹ Joggal figyelemzet Poszler György esszé tanulmánya: „Áruló az írástudó, ha nem rendezkedik be elszánt védelemre. Persze, ha állértékeket szolgál, akkor is.”⁵² Dolgozatunk első felében láttuk is: a kemény fegyelmű Márai keserű indulattal ostorozta a saját előírásokat talmiságokat. Gúnyba hajló iróniával inti kora sajtóját az értékképviseletre, poentírozva, szójátékkal is utalva arra, mit várna a magafajta tollforgató a „vérbeli újságírástól”, a komolysajtótól: *Ami néhány hete fúrge és eleven sajtónk egy részének első oldalán barsog és frecskel és ijesztget, az már nem hírszolgálat, hanem mutatvány, látomás, amivel álmodni lehet.* [...] *Elég ebből a pszichózisból. Információt kérünk, tudósítást, újságírást, a pillanat rögzítését, a pillanat tartalmának kitapintását, egyszerű szavakat, melyek megállapítanak s lelkes szavakat, melyek a lélekhez szólnak, biztatják és felemelik a depresszióban elkókadtt lelket.* [...] *Minden, amit kérünk, egy kis méltóság, tárgyilagosság, tartózkodás. Égető szükségünk van rá. A vérbeli újságírást talán mégsem az jellemzi, hogy csöpög a vértől.*...⁵³ A nyelvi megformáltság tekintetében az igazi újságírás építőkövei tehát egyfelől az „egyszerű szavak”, másfelől a „lelkes szavak”. A sajtóműfajok két nagy típusának, a tényközlőnek és a véleményközlőnek az alapkarakterét ragadja ezzel meg Márai: a tájékoztató, hírtípusú, információközpontú, „objektív”, „ábrázoló” természetű írások minél egyszerűbb szavakkal dolgozzanak – hiszen a *tények soha nem érzelmesek*⁵⁴ –, a publicisztikai, „szubjektív”, „(érzelem)kifejező” típusú szövegek pedig minél lelkesebbekkel hívják együtt gondolkodásra, illetve győzzék meg olvasójukat.

Szemléletes képpel bírálja egy 1930-as tárcájában a kor nyelvhasználatát nyűgöző modorosságokat: *talán nem is tudjuk, néha észre sem vesszük, milyen nehézség árán s milyen akadályokkal jutunk mi el a gondolathoz a szavaktól. A mesterséges szavaktól, melyek a mai átlagember gondolkodástechnikáját bénítják, akadályozzák – fától könnyebb az erőt, mint műszótól a gondolatot észrevenni.*⁵⁵ (Mit írna ma ugyanerről!?... – vethetjük közbe.) S ugyanott találó metaforával megjegyzi azt is: *Valami ocsmány, bábeli bazár lesz lassanként az emberi szókinésből* [...].⁵⁶

Ezért is véli úgy, egyik maximájában fogalmazásrecepttel élve: *a szót hívmi is kell, a hívás nélkül nincs válasz.*...⁵⁷ Hívni kell, mert: **Nehéz a szó**, mint egyik kiváló kortárs költőnk írta verskötete homlokára.⁵⁸ Igen, a világ egyik legnehezebb mestersége az íróé: *Néha csak egy szó hiányzik, pontosan egy szó, az a bizonyos, melytől elevebb, értelmesebb, igazibb lesz a mondat, a fejezet, talán az egész könyv. Az a bizonyos szó, amely ki-mondja az igazat, de oly lágyan és erősen, oly dallamosan és féltelmesen, oly igazán*

*és süvöltő keménységgel, ahogy a végzetet kell néven nevezni. Csak ez a szó hiányzik, néha, legtöbbször. Már olyan szépen árad a mondat, már minden a helyén van, jelző, ige és főnév, már olyan következetes, színes az egész! Csak éppen nincs értelme, mert hiányzik egy szó, egyetlen – melyik? Várj, rögtön kimondom, itt van a nyelve-men*⁵⁹ – elmélkedik egy kosztolányisan, karinthysan játékos jegyzetében. Hogy mennyire nehéz a szó, arra éppúgy utal szépírói műveiben – *meglepe és csodálkozva veszem észre, hogy milyen nehéz leírni valamit. Sokkal nehezebb, mint elmondani*⁶⁰ –, mint például tárcáiban: *irtózatosszerűzavarában nincs más menekvés, csak a jól fogalmazott mondat.*⁵¹ Joggal figyelemzet Poszler György esszé tanulmánya: „Áruló az írástudó, ha nem rendezkedik be elszánt védelemre. Persze, ha állértékeket szolgál, akkor is.”⁵² Dolgozatunk első felében láttuk is: a kemény fegyelmű Márai keserű indulattal ostorozta a saját előírásokat talmiságokat. Gúnyba hajló iróniával inti kora sajtóját az értékképviseletre, poentírozva, szójátékkal is utalva arra, mit várna a magafajta tollforgató a „vérbeli újságírástól”, a komolysajtótól: *Ami néhány hete fúrge és eleven sajtónk egy részének első oldalán barsog és frecskel és ijesztget, az már nem hírszolgálat, hanem mutatvány, látomás, amivel álmodni lehet.* [...] *Elég ebből a pszichózisból. Információt kérünk, tudósítást, újságírást, a pillanat rögzítését, a pillanat tartalmának kitapintását, egyszerű szavakat, melyek megállapítanak s lelkes szavakat, melyek a lélekhez szólnak, biztatják és felemelik a depresszióban elkókadtt lelket.* [...] *Minden, amit kérünk, egy kis méltóság, tárgyilagosság, tartózkodás. Égető szükségünk van rá. A vérbeli újságírást talán mégsem az jellemzi, hogy csöpög a vértől.*...⁵³ A nyelvi megformáltság tekintetében az igazi újságírás építőkövei tehát egyfelől az „egyszerű szavak”, másfelől a „lelkes szavak”. A sajtóműfajok két nagy típusának, a tényközlőnek és a véleményközlőnek az alapkarakterét ragadja ezzel meg Márai: a tájékoztató, hírtípusú, információközpontú, „objektív”, „ábrázoló” természetű írások minél egyszerűbb szavakkal dolgozzanak – hiszen a *tények soha nem érzelmesek*⁵⁴ –, a publicisztikai, „szubjektív”, „(érzelem)kifejező” típusú szövegek pedig minél lelkesebbekkel hívják együtt gondolkodásra, illetve győzzék meg olvasójukat.

Mestereit, példaképeit megtalálták a szavak, mesterei megtalálták a szavakat. Őt is meglelték, ő is meglelte... Igen: a szó bűvésze-művésze az igazi (újság) író. A két legnagyobbnak tekintett 20. századi mester alkotásmódját e nézőszögből ekképp esetelte: *Soha nem volt „fáradt”, amit írt; kérelhetetlen, kegyetlen erővel dolgozott, minden írásában minden szó a helyén van, jóízűen, tökéletesen, kifejezően, megmáshatatlannul*⁶³ – írta belső meggyőződéssel Krúdy művészetéről. S Kosztolányi – *ez a szűkszavú író, aki rengeteget írt* – alkotói zsenijéről szilárd hittel vallotta: *nincs egy elsietett, odacsapott jelzője.* Ez a nagy előd és nagy írásművész *néha csak szavakat írt le, mint egyik játékos cikkében, francia példára, összeválogatva a „tíz legszebb magyar szó” egyvelegét. E szavak az ő választásában így hangzanak: „Láng, gyöngy, anya, ősz, szűz, kard, csók, vér, sír, szív.” Ez a nyersanyag. De mikor hozzányúl e szavakhoz, rájuk lehel, a szellem ősanysága, a szó tündökölni kezd, és titkos erőket áraszt, mint a rádium.*⁶⁴

Ami pedig Márai mesteri nyelvhasználatát illeti, mint Rónay László monográfiája szerbe-számba veszi, „fontos elemestílusának a választékosság”⁶⁵ Jellemző cikkeire a plasztikus ábrázolás⁶⁶ s a hangulatteremtő készség, a stílus varázsa, a leírásokban, hasonlatokban és jelzős szerkezetekben rejlő megjelenítő erő.⁶⁷ A naplókról írja, de nyilván az egész publicisztikára érti: vonzó sajátossága a hangulatgazdagság.⁶⁸ Stílusának jellegzetessége az „új és új asszociációs mezők beépítése, s ennek legfontosabb eszköze nála is [mint Krúdynál] a hasonlat”⁶⁹ Cikkeinek és tárcáinak jellemző stílusjegye „a leírás érzékletessége, szépsége”, továbbá a poentírozás; s az irónia⁷⁰: ez cikkeinek is fontos eleme⁷¹ – hangnemi specialitása „az ironikus távolságtartás”⁷². S „a Máraira jellemző finom irónia mindvégig jellemzi az őriratánjárót” [a **Napnyugati őriratáról** van szó]⁷³. Rónay figyelte meg azt is, hogy már az 1828-as napló-útirajza, az **Isteneinek nyomában** sorai között „főlfővilant későbbi műveinek egyik legizgalmasabb stílusesszköze, metsző iróniája”⁷⁴ Márai ama ritka írásművészek egyike, Kosztolányival, Krúdyval együtt, akik hatáson, mesterein művelték ezt a stílusárnyalatot. Úgy vélte: *A fenséges, amelyet nem leng át az irónia mosolya, mindig egyetlen.*⁷⁵ Igaz gondolathoz gyakorlat társult: az ő írásaiban, átlengi a fenségest az irónia mosolya, mint láthattuk ezt fentebb is, például a Kosztolányi írásművészetére utaló sorokban.

Nézzünk egy érzékletes példát a Márai-féle – fanyar, intellektuális – humor és az irónia összefonódására. A **Lenin sa-**

kála című, szatírába hajló karcolata bőséges példát kínál erre: *A magyar szerelmi líra mindig inkább szemérmes volt, de fordulóhoz érkezett. A magyar költő, akit Lenin szakálla érzéki indulatokkal tölt el, aki költőműhelye éjszakai csendjében nem kedvese képmásának imádot vonásait vizsgálja, hanem Lenin mellszobrából szívja az ihlet mámorát, úgy hazai, mint világirodalmi szempontból új és érdekes szellemtünemény. Egy költőt természetesen sokféle inger ösztönözhet alkotásra. Dicsérheti az eget és a földet, kedvese szemét, ringó derekát, hevülhet imádotolja eperajkáért. De Lenin „szép szakállá”, amelynek láttán a költő az éjszaka hevült órájában elmereng, hogy aztán, lámpáját eloltva, kielégülten és nyugodtan aludjon reggelig, mert a szakáll vonzerejének hatása alatt lelkében már megfogant az új magyar líra e különös gyöngyszeme: mindez együtt úgy emberileg, mint műfajilag egészen új tünemény. [...] Michelangelo és Raffael is tollat ragadtak, amikor vésővel és esettel már nem tudták kifejezni az indulatot, melyet az imádot Esmény szépsége keltett bennük. Így nyúl a szovjetköltő a toll után, amikor megpillantja Lenin mellszobrát. De az érzéki költészet ez új műfajának kivirágzásához nem is szükséges mindig Sztálin bajszának vagy Lenin szép szakállának szemlélete. Az idősebb szovjetköltők már akkor is lírai hevületre gerjednek, ha a Pártra gondolnak – a személytelen Pártra, melyet kedvesnek, szeretőnek neveznek. A pártról írnak lüktető verses sorokat, érzéki elragadtatással, a Pártról, amely számukra megtestesítője mindannak, amiről költő és férfi álmodhat. Ez az új lírai műfaj, az érzéki politikai líra, amely gátlástalan ömléssel veti magát a Párt dús keblére, nemcsak a hazai, de a világirodalomban is példa nélkül való. [...] Nagy kár, hogy Rákosi beretválkozik, mert elképzelhető, Rákosi szakállá milyen ódák alkotására lelkesítené a magyar szovjetköltőket, ha már Lenin mellszobra így fel tudott ajzani egy fiatal magyar poétát. A költészet, amint látjuk, titokzatos ingerekből táplálkozik.*⁷⁶

A (kacagtató) humor – a gúny enyhébb formája – iróniával, sőt a szatírával jellemző egyértelmű, teljes elutasítással társul itt, s ama finom irónia olykor nyílt, sőt maró gúnyba, szarkazmusba vált, szatirikus éle villan; ostorozó gúnyval, szerzői fölnyérzettel, könyörtelenül kritizál, leleplez, élesen bírál. Tanúsítva: a sztoikus Máraitól a legkevésbé sem idegen ez a sokhúrú hangnem. A nevetést az az el-képesztő, groteszk vonás váltja ki, hogy a szerelem szépsége, érzékisége, szenvedélye a karcolat alanyának lelkében a számunkra a rútsággal azonos politikai „szerelemként” jelenik meg.

Súlyos „könnyű műfajok”

Szemléletes, tapasztalati gyökerű, a mai műfajelméletek által is jól használható sajtóműfaj- meghatározások egész sorát találjuk Márai írásaiban. Hogy mennyire lényegesnek ítélte ezt a kérdést, arra egy naplóbejegyzése is utal: *Műfaj és ritmus nélkül nincs nagy emberi közlés.*⁷⁷Nézzük, miképp vélekedett néhány, a maradandóságra is számot tartható újságiműfajról: a riportról, a kritikáról, az esszéről (a tanulmányról), a naplóról, a tárcáról és a paródiáról (az irodalmi karikatúráról).

„Nehezen visszakereshető, hogy az esztétikum felfogására mikor találták ki és melyik hitvalláshoz tartozó gondolkodók a »hatodik érzék» fogalmát.

A természeti tárgyakat öntudatlanul fogja fel ez a hatodik érzék, abban az összetettségben, melyre a látás, hallás, tapintás, ízlelés külön nem képes.”⁷⁸ Márpedig léteztek, léteznek újságírók is, akik meg vannak áldva ezzel a különleges tulajdonsággal. Az említett hazai nagyok mellett ilyen volt Egon Erwin Kisch (1885–1948) németül író kiváló cseh újdondász, a világhírű Rasender Reporter: *Egy San Franciscó-i utcán vagy egy mongol faluban többet lát, mint egy expedíció; azzal a magyarázhatatlan, hatodik érzékkel tud felvenni idegenséget, várost, tájat, embert, történelmet, ami az újságíró titka, s ami számomra mindig megbízhatóbb, közvetlenebb, foghatóbb értesülés, mint az oknyomozó útleírás. Egy bírósági tárgyalás idegen országban, látogatás egy börtönben vagy egy jótékony-sági ünnepélyen, öletszerű kirándulás egy gyárba vagy egy falusi úriháza, víziószerűen éled fel e riporter tolla alatt: a részt mutatja, s olyan távlatokat lát be az olvasó egy-egy, Kisch által felfedezett ösvény kivágásában, mintha váratlanul beavatták volna egy idegen család legszemélyesebb, feltéve őrzött titkába, melyről a családtagok sem beszélnek egymás között szívesen.*⁷⁹

A műfajok királynőjének, a **riportnak** egyik leglényegesebb jellemzőjét Márainak már igen korai riportja is tartalmazza. Nevezetesen: a riporter az eseményekben nemcsak külső szemlélőként, hanem mintegy közreműködőként is jelen van.⁸⁰ Megfigyelő és résztvevő egyszerre. Sőt, gyakran szinte azonosul a szereplőkkel. Eklatáns példa erre a 19 éves szerző riportja: **Széntolvajok között a ferencvárosi rendezőben.** A fagyhalál elleni védekezésül, az életben maradásért szemet lopni kénytelen emberek sorsa iránti empátia a szöveg végére a megaláztatással és megszorítottakkal való sorsközösség-vállalással, azonosulással nő: *Állunk együtt, mi, széntolvajok*... – írja az utolsó sorok egyikében.⁸¹ Az **Isteneinek nyomában** című, könyv méretű útirajzról (amely műfaj a riport egy válfaja) szólva monográfusa, Rónay László egyben a vérbeli riporter tulajdonságait is megrajzolja: „mindvégig uralja az eseményeket, benyomásaiból végül a táj, a múlt és az arab országok szellemiségének olyan képe bontakozik ki, amelyben az értelmező pozíciója meghatározó, de nem önkényes”; „fontos eleme leírásának az élményszerűség, az átélés”; „az élményszerűség bizonyos távolságtartással párosult: az utazó nem ítélkezik, hanem figyel”⁸² A műfajról Márai a legnagyobb vallomásában pontos, szemléletes meghatározást nyújt: *Állandóan „riport” után jártam. [...] le akartam leplezni valamely szenzációs riportban a titkot, nem többet és nem kevesebbet, csak éppen „az élet titkát”. Azt hiszem, titokban valamilyen „szenzációs riport”-ról álmodtam, melyet folytatásokban közölnek majd a lapok s nincs különösebb tárgya, csak az élet.*⁸³ Meggyőződése szerint az igazi riportnernek *állásponja van a történelemmel szemben, melyet legkisebb részleteiben, de nagytól észlel.*⁸⁴

A riportot élménydokumentációnak fogta fel: *Kischnek majdnem olyan fontos volt riportjaiban az „élmény”, mint a bizonyítás.*⁸⁵ S a riportot talán azért is nevezzük „a műfajok királynőjének”, mert szinonim fogalom az **újsággal**: *újságot szeretnék írni, a szónak egy bonyolultabb értelmében, újságot az emberekről, a földről, mely mindenütt egyformán érdekes és titokzatos, [...] újdonságot jelenteni az embereknek egymásról, szokásaikról, éle-*

tük kompozíciójáról – de jó lenne a szónak ebben az értelmében riporternek lehetni! A franciák ezt a fajta újságírást úgy hívják: a tanúskodás irodalma.⁸⁶

A **kritika** műfaja is élénken foglalkoztatta. Mintegy összefoglalja az eszményi kritikus tulajdonságait, Ambrus Zoltánra emlékezve: *A műveltség legnagyobb hőstettét és erényét gyakorolta, a mérték-tartást és tárgyilagosságot.*⁸⁷ Márai szerint az úgynevezett „tisza kritika” lényege, hogy nemcsak ítélt, hanem mindenekelőtt szeret.⁸⁸ Illetve: *A nagy kritika az, ami nemcsak tud, hozzáért, anyagtárral rendelkezik, hanem az, amelyik tud úgy haragudni és szeretni, hogy haragjának és szeretetének átütő ereje legyen. Nem az objektív kritika az ideális, hanem az, amelyiknek annyira mindenekelőtt és mindenekelőtt való az irodalmi ügy, s mindig és egész általánosságában csak az, hogy annak érdekében hajlandó az egyes jelenségeket szeretni és gyűlölni is. Szeretni és gyűlölni, de mindig az ügyért, mindig az ügyön keresztül.* Európai magyarként a műfaj kiilhonni mintapéldáját is megjelöli, a kritikáirnak a szó szoros értelmében vett bírálati részéről sem feledkezve meg: *A hangnak az a szeretetteljes gyöngédsége, a mozdulatnak az az őszinte és személytelen érdeklődése, amivel a francia kritika mindig és minden esetben a tárgyához nyúl, hiányzik az otthoni kritikából.*⁸⁹ Hangot ad annak a meggyőződésének is: *Aki nem tud szeretni, az nem lehet nagy író, de még kevésbé lehet nagy kritikus.*⁹⁰

Az általa eszményinek tekintett bírálat egy további fontos jellemzőjére utal az Osvát Ernőről írott nekrológiájában: *Van egy magasabb fajtája a kritikának [...]: mikor a kritikus, azzal az alázattal, mely eltölt mindenkit, akinek igazi fogalma van a munkáról, hamarabb bocsátja meg a tökéletlenséget, mint a rosszhiszemű bravúrt.*⁹¹ Egy tárcájában ugyancsak elemi tulajdonságait említi a műfajnak: *vanak pillanatok, mikor [...] a kritika éget és megitszít; az ilyen kritika értékes és nagyon ritka.*⁹²

A **tanulmány** műfaji megjelölést Márai az **esszé**vel rokon értelműként alkalmazza.⁹³ Herczeg Ferenc ilyen munkáiról szólva, annak a megítélésének ad hangot, hogy **Az élet kapuja** kiváló szerzője a tanulmányban is érdekes és új változatot alkotott: átmeneti műfajt a nemes értelmű újságírás és a történetírás között. *A pillanat alakjairól írt, de már a történelem távlatába állította be tanulmányainak hőseit.*⁹⁴ Ebből kiolvasható az esszéműfaj egy lehetséges

meghatározása: **a pillanat világról (alakjairól, jelenségeiről) beszél, távlatosan.** Majd az újságíró és az író fogalmát is meghatározva, definiálja a tanulmányt, azaz az esszét: *Az újságíró mindenkor a pillanatot szólítja meg; az író az idő mélyebb térfogataiba építi bele mondanivalóját. [...] A jó újságcikk mindig szenvedélyes: másképpen nem hat. A közíró a pillanattal vitázik, célja és becsúgya, hogy eldöntson valamit. Az író az idő mérlegén méri a tüneményt, szenvedély nélkül, a bíró tárgyilagosságával. A tanulmányban ez a kétféle szemlélet szerencsésen vegyül: a közíró a kortárs érdekelt indulatával idézi a jelenséget, az író ítélt, és átadja az éltét az időnek.*⁹⁵

Márai többször hangoztatta: **a naplóműfaj** – mint minden más írói termék – az ő szemében nem magáncélú. **Ég és föld** című aforizmakötetének, elmélkedéskönyvének egyik bejegyzésében mintegy „megbeszéli” ezt magával – illetve olvasójával: *nem tudok másként írni, csak a láthatatlan nyilvánosság számára, így, ahogy e jegyzeteket papírra vetem, tehát címmel, szándékkal, megszerkesztett tartalommal... Hiúság ez? Vagy a mesterség egyfajta kényszere? s a naplók, a „nagy vallomások”, kevésbé hiú szándékkal, kevésbé a nyilvánosság részére készülnek? Kétkedem ebben. Az író mindig a világ felé pislant [...]. A napló, a legbizalmasabb is, mindig az emberiségnek készül [...].*⁹⁶ Rónay László szerint is azzal a szándékkal kezdte írni naplóit, hogy „reflexiói el fognak jutni a túlélő olvasóhoz, s ugyanolyan hitelesen vallanak írójukról, mint regényei”.⁹⁷ Egy naplójegyzetben már nem kérdez, hanem kijelent: *Minden író-napló a nyilvánosságnak készül.*⁹⁸ Sőt, az írói munka egészére kiterjeszti e gondolatot: *az író mindig a nyilvánosság-nak ír.*⁹⁹ Vagyis: egy-egy irodalmi alkotás műgondjával, közvetlenül szólni a (mindenkori) közönséghez – íme, irodalom és publicisztika elválaszthatatlanságának eleven példája. Publicisztika? Igen: Márai naplójegyzetei, különösen a II. világháború utániak, publicisztikai írássok, illetve azok örökébe léptek. Mint ő maga is vallott erről, stílszerűen, egy kései – 1984-es – naplóbejegyzésben: *Számomra ezek a jegyzetek pótolják az elmúlt 40 évben a publicisztikát, a kapcsolatot a mindennapos valósággal.*¹⁰⁰ Így van ez egyik mai kritikusa szerint is: a negyvenhat évig vezetett napló „a korábbi sajtó-jelenlét helyett született”.¹⁰¹ A műfaj céljáról két naplójegyzetében is vall; előbb egy itthon írottban: *Mi célja egy írói naplónak? Időrendben számot adni az eseményekről, a külvilágról?*

*Ezt a feladatot az újságok fűgében és alaposabban elvégzik. Beszámolni önmagunkról, arról, amit bennünk tükröz a világ? Közlebb kerülni a naplón át önmagunkhoz? Ez lenne igazi értelme. De lehetséges-e, ha tudjuk, hogy más is olvassa e sorokat? Igen, lehetséges. Az író olyan ember, aki soha nincs „egyedül”. Nem így szerződött, Istennel, az emberekkel, önmagával. A végső, fenntartás nélküli gyónás pillanatában is tudnia kell, hogy az emberiségnek gyón, jelen és jövő hallgatja. Ezzel le kell számolni. S ebben a tudatban kell naplót írni, fenntartás nélkül, szemérmetlenül és őszintén, ahogy lehet.*¹⁰² Majd egy emigrációsban: *egy naplónak csak akkor van értelme, ha a naplóíró a világban is önmagát figyeli.*¹⁰³

A **Jules Renard naplója** című kritikája Márainak a naplóról vallott műfaji eszményére világít rá, s mint több helyütt, itt szintén jelzi: ez a műfaj a nagyközönség figyelmére is számít: *A bejegyzések pátosza, a mondatok megformáltsága, a központozás, egy mesterségbeli vélemény, egy-egy emberi arcél odavetettsége, vagy műgonddal felrajzolt jellegzetessége, mindez természetesen nem magányi: van benne kajánság, túlzás, kacérság, düh, bosszúvágy, őszinteség, s van benne szándék, mindezt pontosan így, e válogatott, gondozott és megmunkált közvetlenséggel adni át a láthatatlan közönségnek, az utókornak. [...] Ez a tiszta, elfogulatlan lélek olyan hűséggel vándorol naplójához, mint a szerzetes gyóntatójához, nap mint nap, a lélek minden vágyával, kétegyével, olcsó bűnével, fenséges haragjával, gyáva megrettenéseivel. [...] Egy lélek alkudozás nélkül, minden erejével, minden szándékával kifejezi magát e*

*lapokon.*¹⁰⁴ Az irodalomtörténész szerint sem a külső, inkább a belső történések és gondolatok műfaja a Márai-féle napló: „eseménytörténetre, kronológiai hűségű beszámolóokra ritkán használta a [napló]műfajt, inkább bizonyos élmények illusztrációit illesztette a belső történéshöz, a körvonalaázódó gondolathoz. A diáriumbok laposságaitól, suta esetlegességeitől ózdkodva a vallomások esszét alakította a maga összetéveszthetetlen napló-verziójává”.¹⁰⁵ A naplók „reflexív, ítélező hangnemét mindvégig ellenpontozzák írójuk emlékei s a magyar irodalom nagyjai iránt érzett hűsége”, egyszersmind meghatározó e műfajban a véleményközlés, a szűkebb értelemben vett publicisztikai jelleg: „a napló nagy részét éles kritika jellemzi”.¹⁰⁶

A **tárcát** Márai a színessel szinonim műfajként értelmezi: *A tárcáról, a „színes” hírfelje kézművese a kávéházban, két cigaretta között alkotott apró remekműveket, melyek néha olyan szikrázó színtöréssel, andalító hangütéssel adtak hírt a pillanatról, mint a Nagy Irodalom remekei, a Nagy Versek, az igazságtalanságok [...]. Ilyen műfaji sürítési lehetőség lappangott a „színes”, újságba-írt irodalomban is. [...] a „színes”, az a néhány soros, cinkosi közlés, amikor egy író a reggeli vagy az esti lapban – sürített, miniatűr alakban – elmondta, amit nem volt módja regényben vagy drámában elmondani: az írók számára nagy iskola és becses műfaji lehetőség volt. A [20.] század első felében, a bécsi és a pesti sajtóban a feuilleton tudott kis remekmű lenni, mint a görög piacon a tanagra. És az író tudta, kinek ír: az olvasónak írt, aki tíz krajcárért egy pillanatra szerződött vele, hogy, vajások cinkosságban, együtt beszélnek meg valamit, feldühödnek vagy elandalodnak valamin.*¹⁰⁷ Szerinte az élet teljességét tartalmazhatja esszenciálisan egy jó tárca (novella), s a legkevésbé sem mellékes, nem „járulékos” műfaja a sajtónak: *A magyar tárcanovella, amelyben a mellőzött, kiadó, közönség, színpad nélkül tengődő írók összerútták a „nagy témát”, mert időből nem futotta nekik a regényre vagy a színdarabra... milyen nagy műfaj volt!*¹⁰⁸

„Nyomon lehet követni azt a folyamatot, ahogy a tárcáiról Márai [...] egyre könnyebben, felszabadultabban fogalmazott, a »téma« mögött mind tudatosabban az ember érdekelt, a gesztusai, a kifejezései, rebbenései, melyeket csak fokozott figyelemmel, beleérzéssel lehet értelmezni s jelleme részévé tenni.”¹⁰⁹ Vallotta – egyszersmind e műfaj művészeként tapasztalhatta –, hogy nemcsak fontos, hanem nehéz, súlyos műfaj is a tárca s jó néhány társa:

*Azok a „könnyű műfajok” – a tárca, a hírfelje, valamilyen groteszk, félelmes vagy derűs napi tünemény színes leírása, ez a tanulmánynál könnyebb, riportnál súlyosabb pillanatnyi odaszólás: nem is olyan „könnyű”, mint ezt az olvasó vagy a Parnasszus ózonjában elmélkedő purista hiszi. Másképpen „könnyű”: úgy, mint az artista mutatványa, amikor nehéz tárgyat ujjhegygel emel fel, mintha a súlyzóknak semmi súlya nem lenne. Ilyen műfaji bravúr volt az újságba-írás a magyar sajtóban, kitűnő írók artistamutatványa: a mindennaposat, a mulandót, aminek ugyanakkor végzetes súlya van, egészen könnyű mozdulattal mutatták fel, és akkor egyszerre kitetszett, hogy a mulandóban van valami varázsos, súlyos és örök.*¹¹⁰ Ne kerülje el figyelmünket, hogy tehát „odaszólás” tekintetében súlyosabbnak tartja e műfajokat a riportnál! Ilyen lehet pl. egy-egy odacsapás, odavágás, kemény véleménynyilvánítás, egy-egy kóros-káros jelenség, viselkedésforma megfricskázása, ezekre való (hatásos, egyszersmind tán eredményes) – glosszabeli – lesújtás. Vagy éppen lehet ez elesettekkel való együttérzés, esendőségeink iránti – tárcabeli – szolidaritás kinyilvánítása.

Széles spektrumú, tág ölelésű műfaj a tárca, lényeg, hogy az élet, a köznapok sora hozza, jó megfigyelés nyomán, együttérzéssel, a hasárok közé: *mindent leírtam, ami egy kis tárca lélegzetvételeig érdemesnek tetszett arra, hogy észrevegyem, egy különös ember hanghordozását, Caillaux mozdulatait beszéd közben, egy asszony spleenjét Jerikóban, egy pincér bánatát Marseille-ben, a rendtelenséget egy lyoni hotelszobában, Rabindranath Tagorét, egy sintér olvasmányait, mindent, amit az élet elem dobott, ötletszerűen [...].*¹¹¹

Tárcái tanúsága szerint a csevegő hangvételt, az olvasó közvetett – vagy gyakran közvetlen – megszólítását e műfaj szerves elemének tartotta. Jelzi is ezt egy naplóbejegyzésében: *Volt egy műfaj, a társalgás, amely egyszerre volt alkotás és társas élet, s amelyből kisarjadt egy irodalmi elbeszélő stílus, ami egyszerre csevej és reflex, író és olvasó egy szinten folytatnak az alakokkal valamilyen párbeszédet, ami egyidős a jó irodalommal.*¹¹² Íme, két példa, szemléltetésként, egy-egy tárcájából. Az egyikben ekképp „cseveg”: *S különben is, olvasóm, már régen meg akartam kérdezni öntől, s meg akartam beszélni önnel egyet-mást, amit ott elől a tolongásban nem lehetett – végre is nem kiabálhattam le a színpadról, előadás közben. Ha megengedi, akkor majd most talán, négyszemközt... arról a másik életről, ami*

Faludy György

nem „probléma” és „világjelenség”, hanem az élet, az öné és az enyém. Ha nem veszi indiszkréciának.¹¹³ Egy másikban így szólítja meg olvasóját: *Szokjál hozzá, hogy a világ változik. Döntsel, mi akarsz lenni: magányos bölény, világnézettel szívedben és külföldi folyóiratokkal zsebedben, egy-egy régimódi kávéházban vagy újfajta ember, újfajta életformák között?... Tudod mit: döntöttem. Mindent megértek, mindenbe szívesen belenyugszom. Csak éppen, erre a kis időre, ami az enyém még, csendesen visszamegyek az eszpresszóból a kávéházba.*¹¹⁴

Az ironia művészenek volt – igazán elismerő – szava egy ugyancsak kihalófélben levő sajtóműfajról, a **paródiáról**, az **(irodalmi) karikatúráról** is. Karinthy Frigyes **Így írtok ti** c. gyűjteményét olvasva jegyi meg: *Mint a nagy karikatúrista, Major [Henrik], egyetlen torz vonással többet mond el áldozatáról, mint a nagy arcképfestők a teljes képpel, mint a regényírók sok oldalon.*¹¹⁵

Titkosan és őszintén

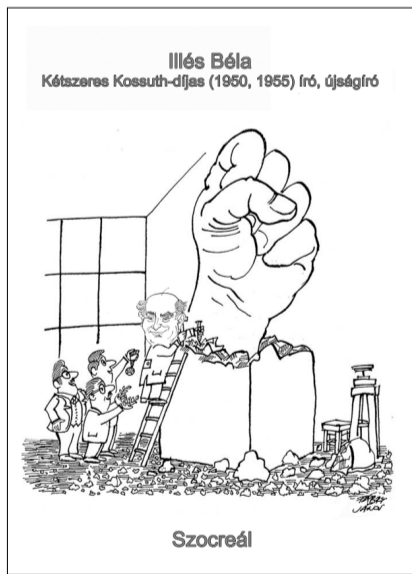
Vallomásos író, mondtuk. Vallott kedvenc műfajáról is: az „apró írásk”-ról mondja – azaz a tárcákról, amilyenek a **Medvetánc** című kötetében jelentek meg: *Ezt a műfajt legszívesebben írtam, s ma is kedvem lenne írni, ha volna ki-nek. De nincs, s az ilyesmit a semmibe, a fiókba írni nem lehet: kell hozzá az olvasó cinkossága.*¹¹⁶

De mennyire nehéz a dolguk az ironia – az „apró írásk”, a kis formák lényegi hangneme – mestereinek! Tudniillik nincs azonos hullámhosszon e sajátos stílusárnyalat művelőivel, egyáltalán az írókkal a potenciális befogadói közegük, így nehéz a dekódolás. Erre utal egy 1951-es, ám máig időszerű naplójegyzetében: *Az eltömegesedett világ embere nem hallja többé az irodalom szavát. Ironiát egyáltalán nem hall meg.*¹¹⁷

„Titoklesz, mondta Findlay” – zárul Burns **Falusí randevű** c. költeménye.¹¹⁸ Titok marad az író legmélyebb érzése, gondolata is? Nem váltható szavakra? Idézzük erre előbb Barta János évfordulós Móricz-tanulmányának – a szerző szavaival –, „egy teljesen szubjektív sejtelmét”: „Lehetséges volna az, hogy ez a minden valóságérzéke és valóságábrázolása ellenére belülről izzó szellem egész életében küszködött volna valami igazán benső mondanivalóval, amelyet mégsem tudott kimondani?”¹¹⁹ Réz Pál irodalomtörténész három napon át faggatta Szentkuthy Miklóst az életeről, személyiségéről, művéről – portrékészítés céljából. A hosszú dialógus – amelynek alapján 12 órás videofilm és könyv készült – zárásaképpen az interjúkészítő felajánlott az írónak egy post scriptumot, ha valami nagyon fontosat kihagyott volna. Így reflektált Szentkuthy, szellemesen: „Minden, ami rettenetesen fontos, arról egy szót se szóltam!”¹²⁰

Hasonlóan gondolkodott az írás, az önvallomás hiánytalan, teljes őszinteségének lehetetlenségéről Márai. Már idézett jegyzetében írja: *talán őszintébb, ha őszintén bevalljuk, hogy nem tudunk egészen őszinték lenni, mi, írók, semmiféle írásunkban, levelünkben és naplójegyzeteinkben sem. Egyébként, naplóíró, nem sokat tartok arról a magányos őszinteségről. Őrizd meg titkodat! – s írd titkosan és őszintén, címmel, szerkezettel, szándékkal, ahogy egyedül lehet és illik.*¹²¹ Az írás, egyáltalán a művészi kifejezés paradox voltáról magában is vall az idézet utolsó mondatának *titkosan és őszintén* mellérendelő szó szerkezete. S tanújele e látszólagos ellentétnek az is, hogy Márainak a *nem tudunk egészen őszinték lenni* önkritikus-önkínzó vallomását ellensúlyozza – egész életművére igaz hitvallásaként – ez a gondolata: *Nincs más fegyverem és hatalmam az idővel, a világgal szemben, csak az írás.*¹²² A háború idején írta le, ám bizonyosan az egész pályájára, írásművészetére vonatkoztatható, arra mindvégig érvényes maxima ez.

JEGYZETEK

¹ A rejtélyes szívdobogás. Márai a sajtóról (I.): az újságírás lényegéről, értelméről, felelősségéről, „hatalmáról”. Stádium, 2016/1.

² Másoron kívül. Ujság, 1927. dec. 25. In: Az írástudó – publicisztika 1925–1927., 492–503. Bp., 2008, Helikon.

³ Az író és témája. Magyar Kultúrsemle, 1940. június. In: Sok a nő? – publicisztika 1940–1942. Bp., 2012, Helikon, 85–89.

⁴ A teljes napló 1970–1973. Bp., 2015, Helikon.

⁵ Egy polgár vallomása (1934–1935/1940) [a könyvborítón végigfutó papírszalag felirata: „A csonkítatlan és cenzúrázatlan kiadás”. Bp., 2013, Helikon, 439.

⁶ Európa elrablása [először: 1947] Bp., 2008, Helikon, 71. (E kiadás: a Röpírat a nemzet-nevelés ügyében [először: 1942] c. művel egyazon kötetben.)

⁷ Jelvény és jelentés. In: [Sértődöttek:] Jelvény és jelentés. Utóhang. Sereghajtók. Bp., 1996, Helikon, 74. [A Sértődöttek Márai átdolgozásában, 1988-ban, Torontóban, A Garrenek műve összefoglaló címmel a Vörösvári Kiadó gondozásában, két nagy kötetben megjelent regényciklus negyedik egysége. A nyitány a Zendülő (Előhang megjelöléssel), következik a Féltekenyek, majd Az idegenek, aztán a Sértődöttek – a hang; Jelvény és jelentés –; a ciklust az Utóhang. Sereghajtók c. rész zárja.]

⁸ Lőrinczy Huba: Az esszé, az önletrajz és a regény határán. Márai Sándor: Sértődöttek. A hang. In: Pannon Tükör, 1997. 6. (november – december), 43.

– <https://docs.google.com/file/d/0BxLsDeRenmXlYVNYQ2L5LQTRyYOU/edit?pref=2&pli=1>

⁹ Poszler György: Halálós játékok – harmadik lázadás. Márai: Zendülő. In: Az eltévedt lovas nyomában. Bp., 2008, Balassi Kiadó, 674.

¹⁰ Szükséglakás. Az Ujság Vasárnapja, 1931. február 21. – In: Pesti siker – publicisztika 1931–1933. Bp., 2009, Helikon, 42–45.

¹¹ Hallgatni akartam [1950]. [A könyvborítón végigfutó papírszalag felirata: „Első kiadás. Az Egy polgár val-lomásai folytatása”. Bp., 2015, Helikon, 10–11.

¹² In: Sok a nő?, 9–12.

¹³ Föld, föld!... (A teljes változat) [Emlékezések; a könyvborítón végigfutó papírszalag felirata: „A Hallgatni akartam folytatása. A teljes változat”.] [Első kiadás: 1972, Toronto, Vörösvári Kiadó] Bp., 2014, Helikon, 516.

¹⁴ Bán Zoltán András: Az újságírói érzelmek iskolája. Néhány vonás a fiatal Márai portré-jához. New Hungarian Quarterly, 2007. In: Meghalt a Fűtés (esszék és kritikák), Scolar, 2009.

– www.litera.hu/irodalom/ban-zoltan-andras-meghalt-a-futesz

¹⁵ Ujságot írni, Új Idők, 1937. jan. 1. In: A nagyság átka – publicisztika 1937–1939. Bp., 2011, Helikon, 7–12.

¹⁶ Uo.

¹⁷ Uo.

¹⁸ Föld, föld!..., 541.

¹⁹ Kodolányi János: Hortobágy (Szép Ernő könyve). Nyugat, 1930. 3. In: Szív és pohár. Bp., 1977, Magvető, 50–51.

²⁰ Hortobágy. Szép Ernő könyve. Ujság, 1930. márc. 2. In: Írók, költők, irodalom. Bp., 2002, Helikon, 55–57.

²¹ Székér Endre: Vasárnapi krónika. – <http://www.pim.hu/object.F11C73FD-85FC-43DC-8ED2-40C685A9EF60.ivy>

²² Kosztolányi. Kassai Ujság, 1937. nov. 5. In: Írók, költők, irodalom, 61–65.

²³ Illyés Gyula: A négy évszak. Márai Sándor könyve. Nyugat, 1938. 6. sz. In: Iránytűvel I–II. Bp., 1975, Szépirodalmi, I. kötet, 576.

²⁴ Komlós Aladár: Márai. Nyugat, 1935., 1. sz. In: Kritikus számadás. Bp., 1977, Szépirodalmi Kiadó, 89.

²⁵ Szerb Antal: Márai Sándor: Kabala. Válasz, 1936. 711–712. In: Mindig lesznek sár-kányok. Összegejtőit esszék, tanulmányok, kritikák. II. kötet – Magyar irodalom. Szerk.: Papp Csaba. Budapest, 2002, Magvető, 641.

²⁶ A teljes napló – 1952–53. Bp., 2009, Helikon, 406. (1953-as bejegyzés.)

²⁷ A teljes Napló – 1947. Bp., 2007, Helikon, 141.

²⁸ A tegnapi köldögzajai. In: Ihlet és nemzedék [először: 1946] Bp., 1992, Akadémiai – Helikon, 111–113.

²⁹ Föld, föld!..., 285.

³⁰ Uo.

³¹ Uo., 305.

³² Másoron kívül. Ujság, 1936. február 12. In: Köbögni szabad? – publicisztika 1934–1936. Bp., 2010, Helikon, 324–326.

³³ Krúdy Gyula. Ujság, 1933. május 13. In: Írók, költők, irodalom, 34–38.

³⁴ Krúdy. Ujság, 1925. dec. 12. In: Az írástudó 113–116.

³⁵ Egy ír emléke. Pesti Hírlap, 1940. március 19. In: Ihlet és nemzedék, 134–135.

³⁶ Komlós Aladár: i. m., 95.

³⁷ Bán Zoltán András: i. m.

³⁸ Az egyezmény. Pesti Hírlap, 1939. október 29. In: Vasárnapi krónika. [Először: 1943] Budapest, 1994, Akadémiai – Helikon, 98–101.

³⁹ A boldog nemzedék. Pesti Hírlap, 1941. június 29. In: Vasárnapi krónika, 173–176.

⁴⁰ A teljes napló – 1945. Bp., 2006, Helikon, 186.

⁴¹ A teljes Napló – 1947, 92.

⁴² Föld, föld!..., 409.

⁴³ Uo., 422.

⁴⁴ Uo., 530.

⁴⁵ Zsurmálszta freudizmus. Prágai Magyar Hírlap, 1927. ápr. 20. – In: Az írástudó, 285–292.

⁴⁶ Másoron kívül. Ujság, 1927. dec. 25. In: Az írástudó, 492–503.

⁴⁷ A kielégülésről. In: Füves könyv [először: 1943]. Bp., 1991, Akadémiai – Helikon, 86.

⁴⁸ A teljes Napló – 1957–58. Bp., 2011, Helikon, 24. (1957-es bejegyzés.) Idézi Caeter Ibolya is: Az ismétlés alakzattípusai és értelmezésük a Naplóban. – <http://pim.hu/object.10b0910a-e80e-4843-8caf-43da73df1382.ivy>

⁴⁹ Szegedy-Maszáik Mihály: Önletrajz és regény Márai életművében – [www.pim.hu/object.59817254-a481-44fc-a75e-84ad91e386ec.ivy](http://pim.hu/object.59817254-a481-44fc-a75e-84ad91e386ec.ivy)

⁵⁰ Jules Renard naplója. Nyugat, 1935. december 12. In: Ihlet és nemzedék, 24–34.

⁵¹ Föld, föld!..., 299.

⁵² Poszler György: Magyar város – európai kultúra. Márai Sándor és Kassa mítosza. In: Az eltévedt lovas nyomában, 735.

⁵³ Másoron kívül. Ujság, 1936. március 19. In: Köbögni szabad?, 346–348.

⁵⁴ Föld, föld!..., 516.

⁵⁵ Felesleg. Ujság, 1930. dec. 18. In: Kuruzslók hajnala – publicisztika 1928–1930. Bp., 2008, Helikon, 549–552.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ A teljes Napló – 1946. Bp., 2007, Helikon, 221.

⁵⁸ Kalász László: Nehéz a szó. Válogatott versek. Bp., Magvető, 1984.

⁵⁹ Egy szó. In: Ég és föld [először: 1942]. Bp., 2001, Helikon, 127–128.

⁶⁰ Bébi vagy az első szerelem, 9. Bp., 2006, Helikon. (E kiadás: A nővér c. regényvel egyazon kötetben.)

⁶¹ Az írástudó. Ujság, 1926. december 5. In: Az írástudó, 214–220.

⁶² Éjjeli vallomás. Ujság, 1930. jún. 15. In: Kuruzslók hajnala, 463–469.

⁶³ Krúdy Gyula. Ujság, 1933. május 13. In: Írók, költők, irodalom, 34–38.

⁶⁴ Kosztolányi. Kassai Ujság, 1937. nov. 5. In: Írók, költők, irodalom, 61–65.

⁶⁵ Rónay László: Márai Sándor. Bp., 2005, Akadémiai, 59.

⁶⁶ Uo. 99.

⁶⁷ Uo. 234.

⁶⁸ Uo. 602.

⁶⁹ Uo. 285.

⁷⁰ Uo. 67.

⁷¹ Uo. 162.

⁷² Uo. 61.

⁷³ Uo. 314.

⁷⁴ Rónay László: Márai Sándor. In: Magyar irodalom. (A „21. századi enciklopédia”-sorozatban.) Sorozatszerk.: Szvák Gyula, kötet szerk.: Borbély Sándor. Budapest, 2002, Pannonica, 267.

⁷⁵ A teljes Napló – 1950–51. Bp., 2009, Helikon, 299. [1951-es bejegyzés]

⁷⁶ Lenin szakáll. Szabadság, 1952. február 29. In: A forradalom előérzete. Bp., 2006, Helikon, 104–108.

⁷⁷ A teljes Napló – 1948. Bp., 2008, Helikon, 46.

⁷⁸ Ungvári Tamás: A szépség száletése. Bevezetés az irodalomelmélet alapfogalmaiba. Bp., 1996, Maecenas, 60.

⁷⁹ A száguldó riportert. Ujság, 1934. nov. 15. In: Köbögni szabad?, 140–143.

⁸⁰ A riportert munkájára teljes mértékben igaz, amit Thomas Mann megjegyez a narrátor szerepéről a József és testvérei c. tetralógia negyedik részében (József a kenyéradó). A vissza-kapott fiú c. fejezetben (a vonatkozó rész kiemelése tőlünk. A. L.): „Am hogy Lévi ivadékaival idővel a legnagyobb tisztességre teygenek szert és megszerezék a papi rend állandó előjogát – mint ahogy mi, akik ugyan benne vagyunk a történetben, de kívül is állunk rajta, mégis-csak tudjuk –, az nyilván rejve maradt Jákób megtört tekintete elől.” In: Thomas Mann: József és testvérei I–II. [kötet]. Bp., 1986. Európa, II. kötet, 786. (A tetralógia nagy része Sárközi György, a citált fejezet Káldor György fordítása.)

⁸¹ Szentolvajok között a ferencvárosi rendezőn. Vörös Lobogó, 1919. február 28. In: Március. Márai Sándor összegyűjtött írásai [publicisztika 1918–1922] Szeged, 2006, Lazi Könyvkiadó, 38–40.

⁸² Rónay László: i. m. (2005), 52–53.

⁸³ Egy polgár vallomása, 303.

⁸⁴ A nagyhatalom. Ujság, 1933. dec. 5. In: Pesti siker, 460–463.

⁸⁵ A száguldó riportert. Ujság, 1934. nov. 15. In: Köbögni szabad?, 140–143.

⁸⁶ Pesti notesz. Prágai Magyar Hírlap, 1931. jan. 4. In: Pesti siker, 12–15.

⁸⁷ Ambrus és a méreték. Pesti Hírlap, 1942. március 8. In: Vasárnapi krónika, 200–203.

⁸⁸ A szíza kritika. Ujság, 1927. júl. 24. In: Az írástudó, 357–361.

⁸⁹ Uo.

⁹⁰ Uo.

⁹¹ Az utolsó hívó. Ujság, 1929. nov. 1. In: Kuruzslók hajnala, 355–359.

⁹² Másoron kívül. Ujság, 1936. május 12. In: Köbögni szabad?, 373–375.

⁹³ A két kötet [...] Tanulmányok cím alatt foglalja össze mindazt, ami [Herzeg Ferenc] nagy életművében az „essay” című megjelölésnek keretébe illik” – írja Márai a Herzeg Ferenc tanulmányai c. esszéjében. In: Beszéljünk másról? – publicisztika 1943–1978. Bp., 2013, Helikon, 152–60.

⁹⁴ Uo.

⁹⁵ Uo.

⁹⁶ Napló. In: Ég és föld, 70–71.

⁹⁷ Rónay László: i. m. (2005), 379.

⁹⁸ A teljes Napló – 1952–1953. Bp., 2009, Helikon, 192–53, 266. (1953-as bejegyzés.)

⁹⁹ A teljes Napló – 1947., 241.

¹⁰⁰ Napló – 1984–1989. Bp., 1999, Helikon, 60.

¹⁰¹ Reményi József Tamás: Lámpaalat. Márai Sándor: Napló – 1984–89. In: Élet és Irodalom, 1999. 29. – <http://www.es.hu/old/9929/kritika0.htm>

¹⁰² A teljes napló – 1945, 260–61.

¹⁰³ A teljes napló – 1952–53, 32. (1952-es bejegyzés.)

¹⁰⁴ Jules Renard naplója. Nyugat, 1935. december 12. In: Ihlet és nemzedék, 24–34.

¹⁰⁵ Reményi József Tamás: i. m.

¹⁰⁶ Rónay László: i. m. (2002), 274.

¹⁰⁷ Föld, föld!..., 517–18.

¹⁰⁸ Uo., 540–41.

¹⁰⁹ Rónay László: i. m. (2005), 111–112.

¹¹⁰ Föld, föld!..., 517.

¹¹¹ Egy polgár vallomása, 324.

¹¹² A teljes napló – 1947, 273.

¹¹³ Szükséglakás. Az Ujság Vasárnapja, 1931. február 21. In: Pesti siker, 42–45.

¹¹⁴ Eszpresszó. Pesti Hírlap, 1940. február 18. In: Vasárnapi krónika, 118–21.

¹¹⁵ A teljes Napló – 1957–58., 9. (1957-es bejegyzés.)

¹¹⁶ A teljes napló – 1952–53, 266.

¹¹⁷ A teljes Napló – 1950–51, 345.

¹¹⁸ Szabó Lőrinc fordítása.

¹¹⁹ Barta János: Móricz Zsigmond az évszázadok között. In: A pálya végén. Budapest, 1987, Szépirodalmi, 347.

¹²⁰ Harmonikus tépett lélek. Réz Pál videobeszélgése Szentkuthy Miklóssal. Sajtó alá rendezte: Tompa Mária. Bp., 1994, Magvető, 161.

NAGYAPAI ÖRÖKSÉG

Csernák Árpád

Apám szükségzavú ember volt. Tudtam, hogy árvaházban nevelkedett, azt is tudtam, hogy egyik húga tizenhat éves korában meghalt, de azt soha nem mesélte, hogy az apja, az én nagyapám miért és hogyan halt meg olyan fiatalon. Erre csak akkor derült fény, amikor ő is meghalt, és ráakadtam nagy páksaméta kéziratára, köztük egy félbehagyott naplóra. Olvasni kezdtem kalligrafikus betűkkel írott sonait a megsárgult, töredezett papírlapokon:

Életem első rövid szakasza, egészen hat éves koromig – apám haláláig – a lovak jegyében telt el. Nem voltam én sem lovász, sem lovász fia, lovakat ugyan láttam, sőt nekem is volt egy gyönyörű, szürke falovam. Folytonosan lovakról hallottam beszélni, apám és anyám állandóan lovakért izgult, a lovak miatt maradtam legtöbb délután egyedül a nagynénémmel, és minden fontosabb esemény a lovakkal kapcsolatban zajlott le körülöttem.

Elainte csak az apám volt szenvedélyes lóversenyjátékos. Megbecsült, kiváló szakember volt a gyárban, de lóversenyszomban, ami kora tavasztól késő őszig tartott, munkaidő után, minden délután rohant a lóversenyterre. Ilyenkor csak este jött haza, legtöbbször gondterhelten, kimerült állapotban; csak akkor vidáman, amikor nyert, de ez ritkán fordult elő.

Az apjától örökölt két vagy három hold szőlőt, pár ezer forint készpénzt, szép lassacskán elvesztette a lovakon. Anyám hiába intette, kérte, hogy hagyja abba a játékot, mert a sok veszteség mellett az egészségét is tönkre teszi. Idegrendszerét lassan felőrölte a játék szenvedélye, kínozza a lelkiismeretfurdalás, de nem tudott megállni. Mindenáron vissza akarta nyerni azt, amit elvesztett, de ez természetesen teljesen meddő igyekezet volt.

Egy délután aztán anyám is megjelent a lóversenyterren. A segíteni akarás, a sok hiába adott tanács, a „valamit tenni kell” érzés hajtotta ki a pályára. Fogalma sem volt arról, hogy melyik lónak van esélye a nyérésre, hogy melyik jó vagy rossz, vagy hogy mi az a „papírforma”. Megállt a pálya szélén és megfigyelte a lovakat, amint kísértáltak az istállóból. Az egyik különösen megtetszett neki. Hosszú sörényű, hosszú farkú sárga csödör volt. Beregvölgynek hívták. Megtette öt koronával. Amikor a „tiket” már a táskájában volt, megkereste apámat.

– Hát te itt vagy, Erzsikém? – csodálkozott apám, de egyben öröm ragyogott a szemében, hogy egy kis pénz fog kapni tőle, mert ő az előző két futamban már elvesztette a magával hozott összeget – Hoztál magaddal egy pár koronát? – kérdezte – Mert most feltétlenül meg kell tenni a Pascalt, Janek lovagolja.

Anyám mosolyogva rázta a fejét: – Hát, pedig a Beregvölgy fog nyerni. Apám felnevetett:

– A Beregvölgy? Te kis csacska. Utolsó lesz. – Apám ugyanis tudományos alapon, származás, testalkat, szügy és csánk, eddigi eredmények... tekintetbe vételével, a turflapok alapos áttanulmányozása alapján játszott. – Siess Erzsikém! Mindjárt startolnak! Adj öt koronát! – szölt apám sürgetve, de anyám csak két koronát adott, azt mondta, többet nem kockáztat. Apám elrohant és megtette Pascal számát. Éppen megszólaltak a startcsengők amikor visszatért anyám mellé, és lélegzetviasszafojtva figyelték a versenyt.

Start után Pascal azonnal az élre tört, Beregvölgy pedig valóban az utolsó volt a tizenegy vágatózó ló közül, de lassan felzárkózott, az ötödik, a negyedik, majd a harmadik helyen trappolt, a cél előtt már

Pascal mellett futott, úgy látszott, hogy Pascal biztos nyerő, apám izgatottan intett anyámnak, de az utolsó métereknél Beregvölgy váratlanul felgyorsult, és egy nyakhosszal győzött.

– Láttad?! – lihegte apám.
– Láttam. Beregvölgy győzött – felelte anyám kipirult arccal.

– Az... Beregvölgy... Hihetetlen... pedig, hogy pácázta Janek Pascalt... – suttogta apám – ...mit fog ez fizetni! Erre senki nem tett, az biztos...

– Csak én! – kiáltotta anyám diadalmasan, és felmutatta a nyerő ló számát. Apám sápadt arca felderült:

– Megtetted? – kérdezte a fejét csóválva, aztán mint aki valami lidércnyomás alól szabadult, felnevetett és sokszor megcsókolta anyám sugárzó arcát.

Több mint hétszáz koronát kaptak. 1903-ban ez meglehetősen sok pénz volt. Körülbelül apám félévi fizetésének felelt meg.

Anyám nem volt hajlandó tovább játszani. Elhagyták a versenypályát, amit apám csak vonakodva tett meg, fiakkerbe ültek, és anyám parancsnoksága alatt behajtottak a városba vásárolni.

Én akkor két éves voltam. Ezt a történetet később többször hallottam anyámtól, sok más történettel együtt, amelyeket vidám, dallamos hangján oly színesen tudott elmesélni.

Nagynéném horgolt, én szürke lovammal játszottam, és Margit húgom, aki akkor néhány hónapos volt csak, pólyába csomagoltan aludt kocsjában, amikor megberrent a csengő, és anyám is, apám is óriási csomagokkal megrakottan belépett a szobába.

Nagy volt az öröm és izgalom akkor a házban. Én rengeteg játékot, édességet, ruhát és cipőt kaptam. Apám, anyám, nagynéném különféle ruhaanyagokat csomagoltak ki. Új csillár került az asztalunk fölé, új függönyök az ablakokra, és egy óriási szőnyeg a nappali szobánkba, ami különösen megnyerte tetszésemet, mert vastag, puha anyagán olyan jó volt bukfencezni.

Apám ezen az estén rendkívül meglepődöttnek látszott. Komoly, szomorú arca derűs és eleven volt. Sokszor felkapott engem, meg-megcsókolt, leült velem a szőnyegre, és új játékaimmel szórakoztatott.

Nagynéném finom vacsorát készített, amelynek ínycsiklandó illata beszállt a szobába. Anyám lelkendezve bontogatta a csomagokat, rakosgatott, tett-vett, közben megemlékezett arról az „édes lóról”, a hosszú sörényéről, az „okos pofájáról”, és hogy ő mindjárt tudta, hogy ennek a lónak kell nyerni.

Vacsora után apám elővette az új turflapokat, és tanulmányozni kezdte a legközelebbi versenyeken induló lovak jegyzékét. De anyám rászölt:

– Té, Károly, tedd el azokat a programokat... né jatsszunk többet! Meglátod, sokkal nyugodtabb lesz az életünk.

Apám egy ideig vitatkozott vele, hogy csak még egyszer akar egy nagyobb összeget nyerni..., majd hirtelen összegegyűzte az újságokat, és így szólt:

– Igazad van, Erzsikém! Marhaság az egész... Elég volt ebből! –Töltött magának egy pohár bort, kiitta, és mint aki végre megszabadult egy nagy veszedelemtől, megkönnyebbülten sóhajtott, és tréfás mozdulattal barackot nyomott a fejem búbjára, amint épp ott mentem el mellette. – Lovakról hallani sem akrok többet! – mondta ünnepélyesen, és amikor látta, hogy én csodálkozva nézek rá, hozzátette: – Csak a te lovacskádról! Erről a szép kis almáderesről! Ez a legjobb ló! – Felállt, ráült a hintalovamra, és vidáman kiáltozta: – Gyí, gyí paci! Gyí Ráró! – Attól kezdve tudtam, hogy Ráró a lovam neve, és almáderes.

A hangulat még vidámabbá vált. Anyám, az izgalmas nap után fáradtan, de elégedetten ült az asztalnál, és gyönyörködött az újonnan vásárolt holmiban. Mit tudtam én, mi rejtezik a kipirult arc mögött. Nagynéném is vidáman tereferélt, pedig ő is szomorúság természet volt. Mintha mindenki lázas lett volna. Ma már tudom: valóban az volt.

Ekkor éreztem meg a gazdagság „varázsát”. Akkor csak az új szőnyeg, a sok játék, szüleim elégedett vidámsága váltott ki belőlem jóleső érzéseket, de később: ha előkelő villát láttam, ha elshuhat mellette egy luxusautó, ugyanezt éreztem. Gazdag szerettem volna lenni, mert kisgyermekként csak akkor volt otthon vidámság és nyugalom, amikor néhány hétig „gazdagok” voltunk. Sokáig úgy gondoltam: a gazdagság egyben magasabb szellemiséget is jelent, távol tart a rossztól, a gonosztól, a közönségestől...

Ezen az örömteljes napon későn fekiüdünk le. Én a sok édességtől jóllakottan, a játék izgalmaimól elpilledve az új szőnyegen készültem álomra hajtani fejeimet, amikor anyám felkapott, levetkőztetett, megmosdatott és szépen berakott az ágyamba. Kívánságomnak megfelelően mellém tette új autóm, puskámat, és szelíden megcsókolta az arcomat.

– Na, most már aludj kisfiam – mondta, majd a kis húgommal kezdett foglalkozni. Megszoptatta, tiszta pelenkába csomagolta, aztán átment a másik szobába és megvetette az ágat apám s a maga számára.

Amikor elsötétült a lakás, és már mindenki ágyában pihent, apám megszólalt:

– Erzsikém, alszol?
– Még nem...
– Arra gondoltam, hogy holnap is lesz egy olyan futam, mint ez a mai, evvel a Beregvölgygyel...
– Már megint kezdod?

– Na, nem... csak hallgass ide... A negyedik futamban egész biztosan Pázmány lesz a favorit, de indul egy Martalóc nevű ló is. Kontra lesz. Egy olyan fajta ló, mint ez a Beregvölgy. Én láttam

múltkor... Senki nem fog rá tenni, pedig ez a Martalóc győzni fog.

– Ne hidd, fiam... Olyan sok ló indul, és akármelyik bejöhhet... Én ma ráhibáztam, de ne hidd, hogy ez mindig így lesz..., hogy mindig az esélytelenekek fognak győzni... Ne gondold a lovakra... Meglátod, jobb lesz neked is, meg nekünk is. Légy már erős! Megfogadtad...

– Jó, jó, tudom... Nem azért mondom... Csak úgy eszembe jutott... Tudod, hogy van ez...

– Értem... de valahogy meg kellene próbálnod... Végeredményben csak vesztetni lehet.

– Hát persze! – sóhajtott apám – csak vesztetni! Üsse kő az egészet!... és, ha az a Martalóc bejön, hát bejön... mi közöm hozzá?... de nem is fog bejönni... Nem tud az versenyt nyerni...

– Nem hát! Aludj nyugodtan...

Még félálomban hallottam, hogy apám izgett, mozgott, sóhajtozott az ágyában, hallottam az Üllői úti villamosok csilingelését, az egyre ritkuló koscsik lármáját, az autók suhanását; néha éreztem, hogy a Ludovika kert fái közül belibben a szél a nyitott ablakon és megcírogatja arcomat, aztán elaludtam.

Másnap anyám a szokott időben várta haza apámat. Tudta, hogy fél négy van a gyárban, így már 4 óra előtt megmelegítette az ebédet. De elmúlt 5, 6, majd 7 óra is, és apám nem jött. Nyolc óra felé aztán megérkezett. Teljesen kimerült volt és sápadt.

– Mégis kimentél a versenyre?! – kérdezte anyám, amikor meglátta.

– Igen – felelte apám, és leroskadt egy székre.

– És megjátszottad a Martalócot?

– Nem a Martalócot játszottam... Érted? Nem a Martalócot!..., és a Martalóc győzött... a Martalóc jött be két lóhosszal... Százhuszoros pénzt fizetett...

– Hát, ha már kimentél, mért nem a Martalócot tetted meg? Este még azt mondtad...

– Éppen ez az! Azért mentem ki, és a végén mégsem őt játszottam meg... Érted ezt?! Arra gondoltam, hogy lehetetlen két nap egymás után...

– Szegénykém! – sóhajtotta anyám, és félig sírva, félig nevetve átfogta apám nyakát, aki csüggedten vakargatta az aszalterítő színes virágait – Így van ez, látod!..., de téj már magadhoz... Mintha ott sem lettél volna...

Kiszaladt a konyhába, hozta a forró levest, és apám elé tette.

– Egyél, fiam... Majd máskor okosabb leszel...

Anyám szelíd szavai, megértő nézése, apámat meglepítették, mert csodálkozva és fürkészve nézett anyám arcába, de egyszersmind erőt és bátorságot öntött belé. Korholás és szemrehányás helyett, megértés és szeretet fogadta. Beteg lelkének ebben az órában ez volt a gyógyító és vigasztaló. Lassan kanalazni kezdte a levest. Anyám oda ült mellé, és elkérte tőle a turflapokat. Elmélyedve lapozgatta. Apám mosolyogva nézte.

Ettől a perctől kezdve együtt tippeltek, és ettől a naptól kezdve együtt jártak ki a versenyekre....

Ma is őrzök egy fényképet. Anyám és apám esküvői képét. Goszleth műtermében készült 1900-ban. Apám magas, szikár alakja ferencjókában, az asztalon cilinder, a lábán lakkcipő. Kissé ferde vágasú mongol szemében fürkésző, bizalmatlan és hűvös tekintet. Homloka nyílt, hátrafésült rövid haja ápolt, az akkori divatnak megfelelően növesztett bajsza gondozott. Alakja elegáns, egy előkelő úr benyomását kelti. Anyám nem egészen a válláig ér. Fehér ruhás, fátyolos alakja törekeny és finom. Bal kezével egy nyaláb gladióluszt ölel magához, jobb kezével azt a virágot érinti ami apám gomblyukába

fehérlük. Mirtuszkoszorús fejét kissé féloldalt hajtva szomorúság mosollyal néz fel apámra. Apám harminc éves, anyám huszonkettő... Sohsem tudom meghatódás nélkül nézni ezt a fényképet. Oly hűvösen ünnepélyes és tiszta varázst sugároz, mint a távoli csillagok. Nincs ezen a képen semmi földi. Mintha a fehér menyasszonyi ruha és a fekete ferencjóska alatt nem is volna test, csak lélek. Mintha mindentől távol lenne ez az induló emberpár ami bűn, szenvedély és közönséges valóság, mintha csak álmodnám őket...

...és elképzelem őket a versenypályákon... Ez a kép is tiszta, és egyáltalán nem közönséges. Sík, gondozott pálya, rövidrenyírt zöld fűszőnyeggel, fehérre festett korlátok. Fényes szőró lovak, színes selyeminges zsokékkal. Süt a nap, meleg van. Anyám napernyőt tart a feje fölé, és kipirult arccal figyeli a „mezőny”-t. Apám ott izgult mellette; na, melyik fog győzni? Ki jön be? Kék az ég. Ragyogó színek, ragyogó nyár. Béke. A ló pedig a legszebb állat. Alapjában véve: mily ártatlan szórakozás, mily mocsoktalan öröm gyönyörködni a formás, jól ápolt, nemes paripák versenyében. Szinte gyermeki kedvtelés. Szennvedély volt? Hát, szennvedély volt! De nem, sohasem gondolok ezért haraggal Rátok, Anyám és Apám. Oly kedvesek a lovak, a játék izgalmas, és örök gyermek az ember. És néha még pénzt is lehet nyerni, ami arra kell, hogy az ember megvehesse azt, amit szeret, hogy finomabb és szebb lehessen az élete... Hogy nem örököltém semmit? Sebj! El is vártam töletek valamilyen szennvedélyt. Egészen ártatlan és tiszta volt a tiétek. Sokkal rosszabb lenne, ha úgy kellene gondolnom Rátok, mint kuporgató zsuGORIakra, akik egy életen át fogukhoz verték a garast, hogy Pestújhelyen, Kispesten vagy Érden egy közönséges kis házat építhessenek... Ti villát akartatok, rózsafákkal a kertben, autót, nagy utazásokat, és a világ összes lóversenypályáján való izgalmat. Azt szerettétek volna látni, hogy ki győz a Wimbledon derby-n..., híres lovakat és híres lovasokat akartatok látni; családi ház a kispesti homokban, nem szerepelt az álmaikban. Tudom, nagy izgalom lehetett a Szent István-díj, a Milleneumi-díj vagy a Király-díj... A porban egy kis kocka alakú ház? Nem érte volna meg. Csak miért nem vittetek engem is magatokkal? Én is szeretem a szép lovakat, a versenyt, és az élet ünnepélyes és tiszta pillanatait. De engem mindig otthon hagyatok Emma néniével... Szerettem nagyon, de milyen jól szórakoztam volna Veletek. Néha-néha kísértált velünk a Népligetbe, az igaz, de olyan poros lettem valahányszor onnét hazajöttünk, és emlékszem, olyan szomorú volt ott minden. A kopott bábszínház a törött padokkal a homokban, a kopott körhinta a szakadozott üvegyöngyeivel, a kopott kis cirksuz, és azok a festett komédiások, akik kardot nyeltek, tüzet ettek és hegyes szökekre feküdtek... Nem szerettem a Népligetet, csak a parkosított külső részét, az ápolt utakat a nagy fákkal, különösen amikor az öntözőkocsi jó hűvösre locsolta, és a szép virágokat a zöld fűben, meg a jázminbokrokot...

És ez az álom-emberpár, akik itt egymás mellett állnak ezen a régi fényképen, mindössze hét évig élt együtt. Hat éves voltam amikor meghalt az apám. Hirtelen halt meg, megázott az egyik lóversenyen, tüdőgyulladását kapott, az vitte el. Csak harminchét éves volt. Nem maradt utána semmi, csak a szegényes két szobás lakás. Már az a szép szőnyeg sem volt meg; régen eladták. Anyámnak semmi sem maradt, pedig akkor már hárman voltunk testvérek... A lovak lassan elvittek mindent, végül az apámat is. Családjára nem hagyott mást, csak egy nagy szennvedély emlékét...

„... A NEMZEDÉKVÁLTÁS A TEREMTŐ DOLGA”

BESZÉLGETÉS POZSGAY IMRÉVEL 2009 TAVASZÁN

Bakonyi István

Az egyik legközismertebb közéleti személyiség, politikus, egyetemi tanár. A rendszerváltás idején különösen fontos szerepet vállalt, többek között ő indította el azt a folyamatot, amely az 1956-os forradalom és szabadságharc reális megítéléséhez vezetett. Egy ideje tanít a Kodolányi János Főiskolán is.

A beszélgetés elején hadd menjünk vissza az időben, egészen 1985-ig. Akkor próbáltunk Székesfehérváron Németh László-konferenciát szervezni, s ennek bizony voltak akadályai. És éppen az Ön nevével fémjelzett Hazafias Népfrent mentette meg a helyzetet, és sor kerülhetett a rangos rendezvényre. Aztán három esztendővel később hasonló segítséggel alakulhatott újjá a Vörösmarty Társaság. Meg azt is tudjuk, hogy Zámolyhoz ugyancsak sok szál fűzi. Milyen a kapcsolata ezzel a vidékkel?

Nagyon jó a kapcsolatom, s ez nemcsak a vérségi vagy rokonsági alapon van így. Az én nevelő tájám is ez a vidék, hiszen a gyerekkoromat Balatonbozsokon töltöttem. Ma is, könyvem írása közben, szívesen emlékszem az ottani eseményekre, élményekre. Székesfehérvár intézményeihez és kiváló személyiségeihez is nagyon jó kapcsolatok fűznek. Ha már Zámoly neve előkerült, akkor azt is el kell mondanom, hogy húgom, Pozsgay Teréz ott volt hosszú időn át tanár és iskolaigazgató. A zámolyi történethez tartozik az is, hogy Csoóri Sándorral jó barátságba kerültem politikai eszméink közelsége miatt. Vele a hetvenes évek óta tartom a kapcsolatot, és akadt jó néhány szép esemény, amelyen együtt vehettünk részt Zámolyon. Tehát, van az életben sok olyan mozzanat, amely ehhez a tájhoz köt. Emellett mondhatnám azt is, hogy van hivatásbeli kötődésem, hiszen 2002 óta tanítok a székesfehérvári Kodolányi János Főiskolán, és sok kitűnő kollégát ismerhettem meg, sok jó hallgatóval találkozhattam a munkám során. Mondhatnám azt is, hogy a politikai aktivitástól és a közélettől egy kicsit távol vagyok, de mégis benne lehettem a közéletben.

Persze, a fehérvári tanításnak voltak előzményei, hiszen említhetnénk más felsőoktatási intézményeket is...

Tizenkét évig voltam a debreceni egyetem professzora, de a szabályok értelmében hetven éves korukban a professzorokat nyugdíjazták. Debrecenhez egyébként ugyancsak kötöttek szellemi szálak, és ez is régi időkre nyúlik vissza. Az ottani egyetem volt az a gyakorló tér, ahol belemerülhettem a felsőoktatásba. Mondhatom azt is, hogy népszerű oktatója lehettem a debreceni egyetemnek, de hasonlóképpen érzem magam itt, Székesfehérváron is. Időnként „le-lecsaptam” a veszprémi egyetemre, jelenleg is tanítok a Károli Gáspár Református Egyetemen, de ezek már óraadói feladatok.

A hajdani reformer politikus és közéleti ember, valamint a pedagógus hogyan egészíti ki egymást?

Mondhatom azt is, hogy a közéletben pedagógusként vállaltam feladatokat. Nem úgy, hogy a népet pedagógiai tárgynak tekintettem, hanem mindannyiunkat (egymást!) közösen nevelő tényezőnek. Mindig a kölcsönhatás elvét követtem. Ez óvott meg attól, hogy fontos politikai posztokon nem követtem elemelemben cselekedeteket. Ma is szembenézhetek mindenkiel, azzal is, akivel hivatali más módon találkoztam az életben.

A tanítással kapcsolatban az jut eszembe, hogy a már említett Németh László, a közelmúlt egyik legnagyobb írója és gondolkodója, élete végéig azt a hódmezővásárhelyi munkáját tartotta a legtöbbről, mindazt, ami az iskolához kötötte. Persze a tanítást ő sokkal szélesebb érvényűnek tartotta, nemcsak akatedrához kötődő tevékenységet látott benne.

Így van, kétségtelen, hogy ebben a tekintetben Vásárhely volt a legnagyobb hatással Németh Lászlóra, ő meg Vásárhelyre. S a pedagógiai történethez tartozik az is, hogy iskolaorvosként a Medve utcai polgáriban dolgozott Budapesten. És éppen az orvosi és pedagógusi pályán emelkedett ki, így lett zseniális író és gondolkodó.

A magyar közgondolkodás alakításában pótolhatatlan szerepe volt és van ma is. Valószínűleg ettől a szerepétől idegenkedett a rendszer a legjobban, s ezért kellett annak idején nekem is latba vetnem minden erőmet, hogy Németh László szóhoz juthasson olyan fórumokon, ahonnan egyébként eltiltották volna.

Őn tebát mindig fontos kapcsolatokat ápolt a népi írakkal. A rendszerváltás után ezek a kapcsolatok hogyan módosultak?

Annyira, mint az emberi viszonyok általában. Gondolja meg, hogy az elpártosodás viszonyai között egykor volt jó barátok kerültek szembe egymással, és sokan megszakították a kapcsolatokat. Ugyanakkor egy dologban én nem változtam, s ezt nyugodtan és jó szívvel vállalom, miközben némelyek csodálkozva nézik politikai állásfoglalásaimat. És ez nem más, mint hogy jó harminc éve a nemzetet továbbra is a legfontosabb irányító és identitást adó közösségnek tartom. A nemzetet nem lehet megkerülni, és aki ez ellen tesz, az maga is áruló. Ezzel összefügg, hogy a magyar társadalom érdekeit mindenütt érvényesítenünk kell a világban, ahol csak lehet. Amikor hivatásomnak köszönhetően a legkülönbözőbb kapcsolatokat építhettem ki, II. János Pál pápától Margaret Thatcheren át Bush és Mitterand elnökig, akkor mindenhol ugyanezt a szempontot követtem, és ezzel így vagy ma is. Talán én vagyok a legváltozatlanabb politikus, miközben a mindennapi taktikai változásokat természetesen méltányoltam. *Ehhez hozzátehetjük, hogy azok, akik Önnek fölhánytorgatják a változásokat, azok még többet változtak az elmúlt évtizedekben...*

Igen, ők vagy lemaradtak, vagy olyan oldalra álltak, amely nem használ az országnak, a hazának. De hát ez nagyon messzire vezetne...

Visszatérve még az egyik előző kérdésre, amely az újabb szembenállásokra vonatkozott, lát-e esélyt arra, hogy ezek a viszonyok javuljanak?

Magyarországnak előbb ki kell lábalnia a válságból. Megint a félelem uralkodik, pedig a félelemnél rosszabb irányító eszköz nincsen. Milliók élnek úgy, hogy félniük kell a holnaptól, és fogvacogva gondolnak arra, hogy lesz-e munkájuk, megélhetésük. Ebből a válságból tehát ki kell lábalnunk, azért is, hogy ne gyanakvással, ellenségeskedéssel nézzünk egymásra. Még akkor se, ha eltérnek egymástól nézeteink. Nos, ehhez idő kell, és olyan politikai elite, erőre lenne szükség, amely példát ad a nemzetnek. Én egyébként optimista vagyok, mert hiszek abban, hogy egy nép sokáig nem tud élni a züllésben, még akkor sem, ha züllesztők a körülmények. Én azt hiszem, hogy Magyarországnak szüksége van arra, hogy nagyobb önismerettel nézzen szembe a gondjaival. Higgyék el az emberek, hogy a szolidaritásban van az erő, az a jó, ha egymást segítik, támogatják, és nem magánstratégiákba menekülnek.

indezeken túl, mi kell még ahhoz, hogy a morális és gazdasági válságot leküzdjük?

Igen, nyakunkon a gazdasági világválság. De abban, hogy minket ilyen különös erővel sújt, abban benne

van azok felelőssége, akik hagyták, hogy ennyire legyöngüljön az ország. A válság előidézőit nem lehet megkerülni ebben a helyzetben! Az a luftballon, amelyet a világ globális pénzügyi helyzete jelentett, az kétségtelenül kipukkadt. A jobb gondolkodású és talpraesettebb nemzetek felkészültebben várták ezt az állapotot, és jobban állják a sarat. Sajnos, azt kell mondanom, hogy mi az a nemzet vagyunk, amelyik még a győzelmeit is el tudja veszíteni... Pedig 1989-ben a világ szemében olyan magaslaton álltunk, mint 1956-ban. Azóta látjuk, hova csúsztunk le. Úgy kell kapaszkodnunk, hogy a gödör peremén ne lépjenek rá a kezünkre, nehogy visszacsúszunk a mélybe.

Sokan vannak, akiknek nagyon sötét a jövőképük. Ez mennyire reális?

Először is: Magyarországnak nem lett volna szabad tönkretenni a mezőgazdaságot. Meg kéne teremteni az önállóság biztonságát annak is, aki megtermeli, és annak is, aki megveszi a termést. A mostani bajok egyik oka, hogy termeléscsökkenés, recesszió következett be. A megtelepedett külföldi cégek önkényesen bánnak a haszon elvével, és ha nem látják a hasznukat, semmire sem tekintenek, és beszüntetik termelésüket. Ez egyébként a szomszédos országokban is megtörténhet. Hadd tegyem hozzá, hogy a majdnem csődhelyzetben levő állam eltékozolta a pénzét, és óriási államkincstári hiányt produkált és rettenetes eladósodást. És ez még nem elég: most újabb adóssággal próbálják a válságot kezelni, és ez a Kádár-korszak utolsó idejét idézi!

Ez a súlyos mondat azt jelzi, hogy most is valaminek az utolsó idejét éljük?

Én azért azt hiszem, hogy ha a társadalom együttműködése megvalósul, akkor van annyi erőnk, hogy kilábalhatunk a bajból. Azok az intézmények, amelyek elvesztették a bizalmukat, megújításra szorulnak. Én nem akarok kortes beszédet tartani, de ezzel a bizalmát veszített gyülekezettel már nem sok remény van arra, hogy ezt a válságot meg lehet oldani. Változásra van szükség.

Ez konkrétan mit jelent?

Az én szememben ez azt jelenti, hogy – mivel nem hagyom a politikai nézeteimet az utcán – egy minél előbbi változásra és választásra van szükség, egy olyan politikai erőnek a szerephez juttatására, amely ebben a válsághelyzetben is meg tudja tartani a nép bizalmát.

Megint Németh László jut az eszembe, például 1956-os híres, Emelkedő nemzet c. írása kapcsán. Ő az értelmiségnek is fontos szerepet szánt a társadalomban. A mai értelmiségnek milyen szerep jut?

Azt hiszem, a legdöntőbb szerep jut neki, hiszen az előbbi példák is azt mutatják, hogy a politikai kultúra terén sem állunk túlzottan jól a világban. Az Európai Unió szerencsésebb nemzeti már túllépték ezt a fokozatot. Éppen ezért nálunk olyan felvilágosító erőre van szükség, amely az értelmiségből fakad. Az értelmiség ugyanakkor vonakodik ezt a szerepet vállalni. Nem valami kioktatásra gondolok természetesen, hanem arra, hogy alázattal kell használni a megszerzett tudást. És most visszatérek az

iskolához, s ebben is Németh László a követendő példa. Ugyanakkor látnunk kell, hogy a magyar iskola lesüllyedése az egyik legnagyobb kockázatot jelenti a jövőt illetően. A magyar oktatási-nevelési rendszert méltóvá kell tenni a nemzet feladataihoz.

Kanyarodjunk vissza a személyes dolgokhoz! Itt tanít a Kodolányin, ám a tanítás mellett mivel foglalkozik mostanában?

Írom az életrajzomat. A kiadó azt kérte, hogy az eddigi emlékiratok helyett egy, akár az ösökgig visszamenő, és a máig ható, teljes életrajzzal jelenjek meg. Ez elég nagy feladat, egy kicsit regényes, egy kicsit kockázatos, de én már nem félek a kockázatoktól. Megírom azt, amit tapasztaltam, benne azt is nagyon kritikusán, ahogy magamat látom erről a pontról.

Itt beszélünk múltról, jelenről, jövőről. Mi az, amit még szeretne megvalósítani személyes pályáján?

Például azt, hogy hallgassanak rám, mert vannak elképzeléseim! Mondhatnám azt is, hogy szemben azzal a fölüenykedéssel, ami a nemzedékváltást emlegeti, én azt vallom, hogy a nemzedékváltás a Teremtő dolga, ő gyomlálja sorainkat. Nekünk a nemzedékek közötti együttműködésre kell figyelni, és megtanulnunk azt, hogy minden nemzedékben van érték, és mindegyiknek az értékeit kell használnunk. Ez a véleményem, és hozzáteszem még, hogy egy közéleti megnyilvánulásom után egy szemtelenebb hallgató azt kérdezte: „A maga korában, Professzor úr?...” Erre én annyit mondtam: „Drága Barátom! A maga korában is lehet nagy gazságokat elkövetni, és jó cselekedeteket végrehajtani. Az én koromban is lehet. Gondolja meg, Konrad Adenauer 77 éves volt, amikor a Német Szövetségi Köztársaság kancellárjává megválasztották, és mellesleg véghezvitte a német csodát, az ország gazdaggá tételének irányítását. De abban is igaza lehet, hogy öregemberek is követhetnek el nagy gaztetteket. Clemenceau 80 éves volt, amikor aláírta a trianoni békeszerződést.” Hát így vagyok én az életkorral. Azt üzenem a fiataloknak, ha másként nem tudnak használni, akkor álljanak a vállunkra, és akkor messzebbre látnak!

Oláh András versei szökési kísérlet

minden éjszaka szökési kísérlet

*fálfhoz simulva baladsz
mint a kúszónövények*

összegyűrt cigarettásdoboz a múlt

*s félrekezelt hiányos mondatok
vonják kérdőre a leszegett fejű emlékeket*

[minden éjjel]

*minden éjjel új álomba vezetsz
de az ébredések megsemmisítenek
s a fálfhoz húzóda már csak
egyenletes szuszogásomat birtokolhatod
ám egyszer mindenkit kifosztanak
mint az „adj király katonát”-játékban
s egyszer minden katonára halott leszek
és eljön az idő amikor már nem firtatod az
emlékeimet
csak féltékeny csomagmegőrzőm maradsz*

A MŰVÉSZET FELADATA TÜKRÖT TARTANI ELÉNK

INTERJÚ RÁCKEVEI ANNÁVAL, A CSOKONAI NEMZETI SZÍNHÁZ IGAZGATÓJÁVAL

Dalmi Sándor

Debrecen első kőszínháza 1865. október 7-én nyitotta meg kapuit. Reszler István színi direktor szavai után Laborfalvi Róza szavalta el Jókai prológját, a Himnusz és az ünnepi nyitány elhangzását követően mutatták be Katona József Bán bán című drámáját. Az épület – Skalnitzky Antal tervei alapján – Vecsey Imre építette, a munkálatok felügyeletét Szöllősy János polgármester vezetésével a Színügyi Bizottmány látta el – kezdte beszélgetésünket Ráckevei Anna, a Csokonai Nemzeti Színház igazgatója, akit az intézmény fennállásának a 150. évfordulója alkalmából kerestem fel.

Annak, aki napjainkban színházvetésre adja fejét, szerintem – a rátermettségén kívül – bátornak is kell lennie. Ön már 1988-ban az volt, amikor elvállalta a Tüske a köröm alatt c. film női főszerepét.

Sára Sándor maga hívott fel, szeretne együtt dolgozni velem – mondta, csak úgy, mint azt, hogyha én is úgy gondolom, elküldi Csoóri Sándor forgatókönyvét. A felkérést megiszteltetésnek éreztem, és mert elvállaltam, olyan kiválóságokkal dolgozhattam együtt, mint Cserhalmi György, Reviczky Gábor, Szirtes Ádám vagy Tyll Attila.

Megosztana néhány emléket a forgatásról?

Nagyszerű élmény volt leköltözni az Alföldre, majdnem egy hónapig éltünk a pusztában. Ott, a napkelte és a napnyugta is más volt, mint a hegyes vagy dombos tájakon. Cserhalmival, a szó szoros értelmében újjászülettünk, mert a taxinkat – amellyel a forgatás helyszínére utaztunk – egy teherautó pótkocsija majdnem elsodorta, teljesen leszorított bennünket, egy kanyarban az útról. Itt, a Hortobágyon, esőket, vihart, sarat, és forróságot egyaránt megéltünk, volt részünk jóban és rosszban. Az pedig, hogy egyesek rosszalóan nézhetnek rám, amiért részt vállaltam a filmben, egyáltalán nem jutott eszembe. Komoly munkának találtam a filmet, mint frissen végzett színész, „mindössze” a kihívásnak akartam megfelelni. Az alkotás társadalmi-kritikai része, nem volt olyan erővel bennem, mint ahogy az a film bemutatója után ájtott a vásznon, vagy ahogyan azokat, a filmmel kapcsolatos írásokban megfogalmazták. Ha már az élményeimről kérdezett, szívesen emlékszem vissza a Malom a pokolban c. film forgatására is – abban volt az első nagyobb filmszerepem –, meghatározó volt számomra találkozni, és együtt dolgozni Maár Gyulával és Garas Dezsővel. De hasonlóan emlékeztet a Szőnyi G. Sándorral forgatott, Halottak gyertyafényben c. tévéfilm is. Én minden forgatást, a másiktól teljesen elütő kicsike világnak éreztem. E kicsike világnak – a jelenet jellegéből fakadóan – olykor megszámlálhatatlanul sokan voltunk tagjai. A jelmezestől, a díszletvezőtől, a hangosító szakemberektől. A rendezőtől, az opera-

törökön át, a színészekig. A filmhez hasonlóan, sok háttér munkás szorgalma, szakértelme van a színházi előadásokban is. Nélkülük egyetlen előadás sem születhet meg.

Mint ahogy a Lyukasóra c. műsor sem a Televízióban, kiváló irodalmároknak nélkül.

Mészöly Dezső, Lator László, Lukács Sándor és Gyurkovics Tibor – a nagy négyes – indította útjára a műsort. Eredetileg az volt a szándék, hogy a nagy költők kevésbé ismert, rájuk nem kifejezetten jellemző verseiből hozzunk, és mondjunk részleteket. Aztán ez kitért, vittünk műfordításokat, és a kevésbé ismert költőktől is nézők elé tártunk nagyon nagy verseket.

Ezek köré épült a műsor, és én nagyon nagy szerencsének érzem, hogy e kiválóságok között tölthettem a műsorban időt. Maga a műsor, és az, hogy ne „csak” költők, és irodalmárok vegyenek részt benne, hanem színészek is, akik egy-egy adott verset, vagy versrészletet elmondanak – Mészöly Dezső ötlete volt.

Őn hogyan lett részese e kiváló – szórakoztatva nevelő – irodalmi műsornak?

Mészöly felhívott telefonon, és furfangosnak gondolva magát, feltett egy beugrónak szánt rejtvényt. Petőfi Panyó Panni című verséből idézett, egy szerinte nagyon 20. századi két sort, és mert én pár évvel korábban éppen ebből vizsgáztam a Főiskolán, igencsak meglepődött a helyes válaszon.

Közelítve napjainkhoz, emlékeztetném arra a nyilatkozatára, miszerint önt már '96-ban figyelmeztették, nem jó helyen áll, az értékrendjét illetően. Sokkal több, sokkal nagyobb szerepeket kaphatna – közölte önnel kendőzetlenül egy magát jó helyen állónak vélő színházi szakember.

Meglepett a megjegyzése, mert ezzel a gondolkodásmóddal, és ilyen élesen akkor találkoztam először.

Mára, a mindennapjaink részévé vált, az olyanokkal való találkozás, akik azt hiszik, hogy a dolgoknak egyetlen oldaluk van – csak az ő igazságuk –, holott lehet

kettő, de akár több is. Nem bonyolult ez. A művészet felül tud emelkedni a napi politikai aktualitásokon, egy magasabb szintről szól az emberekhez. Az ellen, hogy ki, mit gondol, nem lehet tenni semmit, nem is kell. Arra kell menni, amerre az ember jónak látja, amerre a szíve és a lelke viszi. Azzal, hogy ki mit, hogyan, és miért gondol, mit lát elé, mögé, alá, felé, nincs mit kezdeni.

Színészként már megjegyezték, hogy nem jó helyen áll, de mi a helyzet a mostani státuszával?

A fenntartóval mi nem politikai dolgokról egyeztetünk, hanem a színház gazdasági működéséről. Az önkormányzat érdeke nem más, mint hogy az általa fenntartott és ellenőrzött intézmények tisztességesen működjenek, közöttük a miénk is. Művészi kérdésekbe, már csak a színházi törvény miatt sem szólhatna bele.

Őn sok mindent megtanult a Nemzeti Színház stúdiósaként, a Színház- és Film-művészeti Főiskola hallgatójaként, Jászai Mari-díjjal, Kazinczy-díjjal és Erdemes Művész díjjal elismert színésznőként. De elsajátíthatott-e olyan ismereteket, amelyek egy kétszázhusz főt alkalmazó kulturális intézmény vezetését segíthetik?

Én egyáltalán nem gondoltam, nem gondolhattam, hogy egyszer itt leszek, és ebben a konstellációban fogunk mi itt beszélgetni. Nekem nincsenek szerepálmaim, azon sem gondolkodtam el, hogy milyen utat akarok bejárni. Egyszerűen csak azokat a feladatokat akartam, amelyekkel elem tenné az élet. Azt viszont tudtam: azért választom a színészi pályát, mert szeretem, érzem, hogy ebben tudom leginkább kiteljesíteni magamat. Próbálkoztam mással is – táncot is tanultam –, de tehetséget a színművészethez éreztem. Abban a szerencsés helyzetben voltam, hogy a főiskolai osztályfőnököm, Szirtes Tamás a Madách Színháznál volt, ott töltöttem a gyakorlatot, és szerződést is tőlük kaptam az iskola befejezése után. A gyakorlatos évekkal együtt hat évet töltöttem a Madáchban. A Nemzeti Színházba Császár Imre hívott. A náluk eltöltött két évad után két évig szabadúszó voltam. '91-ben – a párommal együtt – egy színészügyőnökségnél próbálkoztunk. '93-ban a Művész Színházhoz hívtak, és örömmel mentem. A színháznak hármas vezetése volt: Schwajda György, Töröcsik Mari és Taub János.

Említette: színészügyőnökség...

Nem volt olyan nagy az a víz – és talán máig sem akkora –, amelyben szabadon úszkálhatna mindenki.

Akkorra még nem alakult ki az a fajta rendszer – talán máig sem –, amelyben az ügynökségek hatékonyan működhetnek. Kész szerencse, hogy megmaradt a társulati rendszer.

Őn, mint Debrecennel, kiváló kapcsolatot ápol Nagyváradal. Mikor és hogyan találtak egymásra?

Szabó K. István, a nagyváradai Szigligeti Színház igazgatója 2012-ben hívott meg, és megiszteltetésnek érezve, nagy örömmel vállaltam el az ajánlatát. Azért pedig, hogy megismerhettem a nagyváradai társulatot, külön hálás vagyok neki.

Mi volt az a szerep?

Howard Barker Jelenetek egy kivégzésből c. drámája, amelyben Anna Galactiát, azt a velencei festőnőt alakítottam, aki a megrendelő, a dózse elvárásaitól eltérő értelmezésében készíti el alkotását. Az Oszmán Birodalom hajói feletti fényes győzelmet hirdetni hivatott képet, szörnyű tengeri mészárlásnak ábrázolja. Így vetődik fel a kérdés: a megrendelő nemcsak a témát határozza meg, de a művész látásmódját, a lelkiismeretét is megvásárolja?

Önnek mi a válasza erre?

A művészetnek az a feladata, hogy tükröt tartson elénk. Ezt vallotta Shakespeare is, és rajta kívül sokan mások. És ugyan belenézhetünk torz tükörbe is, de a kép, amelyet az mutat, egy másik műfaj, a valós élet bizonyos momentumait jócskán eltúlzó humoreszkek és kabarék világa.

2013-tól vezeti a debreceni Csokonai Nemzeti Színházat. Hogy érzi: a kollégák hamar elfogadták az alá- és fölrendeltségi viszonyt?

A kollegiális viszony nem szűnt meg, azon kívül van egy szigorúan, és pontosan működő rendszer, amelyben a végző döntés valóban az enyém, de nagyon sok minden, és nagyon sok mindenki segít abban, hogy az intézmény olajozottan működhessen. Le vannak osztva bizonyos területek, ezeknek a felelősei a saját szintjükön hozhatnak – és hoznak is – döntéseket. Így áll össze a nagy egész. Említhetem a művészeti vezetőt, a gazdasági vezetőt, a műszaki vezetőt, a rendezőket, a művészeti titkárt. Nagyon sok mindenkin múlik az, hogy végső soron, én igazgatóként azt mondhattam: jól működik az intézmény.

Nagyjából a megbízatásunk felidejéhez érkeztünk el – két és fél éve vezetem Gemza Péterrel együtt a színházat, és úgy érzem, hogy azokból a tervekben, elképzelésekből, szándékokból, amelyeket a pályázatunkban leírtunk, sikerült mindent megvalósítanunk. Az idén indult el az a háromlépcsős ifjúsági programunk, amelyre külön is büszke vagyok. Ennek egyik sikeres része, az a tantermi színházi program, amelynek egyik részét a Csongor és Tünde ifjúsági előadásához, a másikat a Rómeó és Júlia c. előadásunkhoz kapcsoltunk. Ezt a kollégák – a legkülönbözőbb iskolákban – egy-egy osztálynyi gyerek előtt mutatják be, interaktív két órát töltve egymással. Erős csapatnak látom a színházunk társulatát, sok tehetséges fiatalal, és olyan idősebb kollégákkal, akiknek a tudására, tapasztalatára mindig lehet támaszkodni. Sikerül szép lassan – ebben az évben nem is volt „mellélövésünk” – olyan rendezőket meghívunk, akik könnyen han-

got találnak a társulattal, és a társulat is nagyon szereti őket. Ilyen volt Keszég László, aki a Nyolc nő c. bűnügyi komédiát rendezte, vagy Naszlady Éva, aki az Ajtó c. regényt állította színpadra. De ilyen Szikszai Rémusz, vagy Méhes László is, aki visszajön hozzánk tavaszra, a Karnyóné színrevitelére. Az idei évadunk az ünneplés jegyében telik, 150 éves a színház, és igyekeztünk olyan műsort összeállítani, amelyet Debrecenhez kötődő nevek fémjelznek. Csokonaitól, Vörösmartytól, Szabó Magdán át Borbély Szilárdig.

De meghívtunk beszélgetésre – havi folyamatossággal, bérletrendszerben – olyan kollégákat is, akik örömmel voltak közöttünk, és tettek hozzá egy kicsit a maguk művészetével Csokonai szellemiségéhez. Ezeket az előadásokat tavaly szeptemberben indítottuk el, Csokonai-történetek címmel. Utoljára Csutka Istvánt, Tenki Ferencet, a legendás ügyelőt és a kilencvenkilenc éves Bán Elemért láttuk vendégül, aki '52-ben a debreceni operatársulat alapítói között volt.

Mintha hiányérzetem lenne e tekintetben.

Mivel a címzetes magánénekesi státusz, pár évvel ezelőtt megszüntették a színházban, „csak” operakórusunk van. Ez jelenti az operatagozatot, és meghívunk szerepekre művészeket.

Évente két operabemutatót tartunk és egy másik zenés darabot, amely az egyik évben operett, a másikban musical vagy valamilyen más zenés darab. Nagyon nagy álmunk, hogy megteremtjük az alapjait egy tánctagozatnak. Ez valahol kötelező is, a nemzeti státuszhoz hozzátartozik. A fenntartóval való egyeztetés az irányban már elkezdődött. A moderntánc felé kacsingatunk, mert a balett-tagozat jóval nagyobb létszámú táncost jelent. Egy moderntánc-tagozat kisebb létszámmal is elindulhat, így is működőképes.

Egy kicsit beszéljen, kérem, a pályázatról.

Tematikus évadokat terveztünk benne, minden évben göröcső alá vesszük a színház történet egy-egy időszakát. Kezdtük a görögökkel, folytattuk a középkorral, a kereszténységgel, és most a reneszánsz nál tartunk. A Rómeó és Júliát is azért vettük elő, hogy egy kicsivel nagyobb reflektorfényt kapjon a színház történetnek ez a szakasza. Jövőre – a romantika jegyében – Schiller Haramiák c. darabját fogjuk bemutatni.

Már amennyiben lesz hol, mert a színház állaga mára igencsak leromlott.

Nagy erőfeszítéseket teszünk – a fenntartóval együtt –, hogy elkezdődhessen a teljes felújítás. Most még azt lehet tudni, hogy pályázati pénzből készülnek befejezni az új játszóhelyet, a Latinovits Színházat. És amint az elkészül, hozzákezdenek a Csokonai felújításához. Nem maradnak játszóhely nélkül a debreceni polgárok.

Portréfotó: Töröcsik László

BEZERÉDJ AMÁLIA MEG A „FLÓRI KÖNYVE”

Szigeti Jenő

Benedek Elek, nagyapánk „Elek apója”, a magyar mese halhatatlan mestere írja önéletrajzi könyvében: „Az én első könyvem nem az ábécé volt, hanem az első igazi magyar gyermekkönyv: Flóri könyve. Az a könyvecske, melyet Bezerédj Amália írt egyetlen leánykájának, Flórikának, s vele egy félszázad gyermeknemzedékének... Ennek a könyvecskének minden versikéjét, minden mondatát elejétől végig olvastam százszor meg százszor; kicsi agyamba vittem az iskolába minden betűjét, képecskéjét... Flórika könyve maradt jó sok esztendeig legkedvesebb könyvem, az én gyermekkoromnak egyetlen egy gyermekkönyve. Egyetlenegy!... Nekem csak ez az egy könyvem volt. Ennek az egy könyvecskének csak a táblája maradt meg – emléktárgyaim között megtalálhatók –, de ami benne volt, úgy áttörödezett a lelkembe, hogy ma is gyermeki gyönyörűséggel mondogatom, szavalgatom, dúdolgatom kedvesen együgyű versikéit... Ennek a könyvecskének lelkéből sarjadzott ki az én gyermek-íjfűségi könyveimnek terebélyes fája, melynek tövében ti meg-megpibentek Ez tett adósává a gyermekvilágnak, mindazt a gyönyörűséget, mit egyetlen könyv szerzett gyermeki léleknek, tetézve adni nektek, gyerekek!”¹

De ki volt Bezerédj Amália?² Szentivánfán, Vas megyében született, 1804. április 15.-én. Édesapja, Bezerédj György (1779–1863)³ Jeles közéleti ember, jogász, tehetséges, színes, sokoldalú személyiség volt, művelt ember. Gimnáziumi tanulmányait Szombathelyen, jogi tanulmányait 1796-98 között Pozsonyban végezte. Francia, latin és olasz nyelvtudással rendelkezett, jelentős könyvtára volt. Zeneszerető ember volt. Tudománya és hazafisága következtében nagy tekintélynek örvendett. Vas vármegye tiszteletbeli jegyzője, majd főispánja, Veszprém vármegye főjegyzője, 1827-től alnádor, 1829-től a községi kerületi tábla elnöke volt. Több alkalommal Vas, illetve Veszprém vármegye követe, cs. kir. udvari tanácsos. Latin nyelvű életrajzát maga írta meg.

Amália édesanyja, Szegedy Antónia (1782?-1842) testvére annak a Szegedy Rózának, aki Kisfaludy Sándor (1772-1844)⁴ szerelme, műzsája és felesége volt. 1802-ben kötöttek házasságot. a Kisfaludy-család révén a zene mellett a költészet, a színjátszás, az irodalom és a festészet szeretete is jelen volt Szegedy Antónia és a Bezerédj-család életében. 1804. április 15-én Szentivánfán világra jött Bezerédj György és Szegedy Antónia elsőszülött gyermeke: Amália. Az évek során további hat gyermekük született.

Schöpflin Aladár a 20. század elején ezt írja arról a világról, amiben Amália felnőtt. „Aki ma a Dunántúl öreg kúriáiban jár, legtöbbször talál bizonyos művelt levegőt, úriás előkelő formákat s nem egy tanult elmét, mely a modern élet forgatagától elvonulva, a magányban gyönyörködik a szellem műveiben.”⁵

Amália, mint a legidősebb gyermek, minden lehetőséget megkapott a műveltség legmagasabb szintű elsajátítására. Kiválóan zongorázott, hárfázott, énekelt. A magyar nyelven kívül írt, olvasott, beszélt németül, franciául, angolul és latinul. Édesapja mellett házitánító és nevelő is foglalkozott a fiatal lánnyal. Komolyan érdekelt a fiatal lány iránt. Édesanyja a gyakori szülések miatt sokat betegeskedett, így 10-12 éves korában már fiatalabb testvéreinek nevelője is volt. A művelt, művészetkedvelő Amá-

lia hamarosan testvérei példaképévé vált. Nem véletlen, hogy öccse, László (1813–1871) is kiváló zenész lett. A költészet szeretetére nevelés is komoly szerepet kapott. Amália édesanyja szorgalmazta a háztartási munkák elsajátítását is, amit a fiatal lány nemigen kedvelt. Naplójában kiönti bánatát: „Mennyivel jobb volna klavérozni, mint a konyhában a gazdaság körül szorgoskodni.”⁶

1821-ben lépett házasságra Bezerédj Istvánnal (1796–1856) a reformkori országgyűlések kiváló politikuskával, aki a szerdahelyi ágból származó távoli rokona volt. Szerelmük szép romantikus történet. 1815–16-ban leendő férje a veszprémi kúriában patvarizált, azaz joggyakorlatoskodott, s a „szép kuzint” rajzolni és festeni tanította. Mély barátság, majd szerelem alakult ki kettejük között. Bezerédj István 1819-ben erről az érzésről így írt édesanyjának: „A szerencsének egész tengere van bennem édes jó Anyám! Megvallotta, hogy viszonzozza szerelmemet. Ő be nagy ez, nem hittem volna, hogy így szeressek, és illy nagy boldogság nyílt elöttem. Ő be fogja jó Anyám szeretni ötet, azt az angyali teremtetést.”⁷ Kisfaludy Károly 1820-ban bemutatott sikeres színművében, „A kérékben” a kultúra iránt fogony szerelmespár alakjában feltehetően Amáliát és Istvánt mintázta meg. A fiatalok 1821 április 15.-én, Amália 17. születésnapján, Szombathelyen összeházasodtak, a házassulandók „Móringlevelet” írnak alá, mely bizonyítja azt az ősi magyar szokást, hogy a férj a feleségét becsüli, és jöbän-rosszban segítőtársnak tartja. Az esküvő után Bezerédj István birtokára, a Tolna vármegyei Szedreshez tartozó Hidja-pusztára az ötszobás kúriába költöztek, mely máig áll.⁸

Élénk társasági életet élnek, kiterjedt baráti körük lesz. Hidja hamarosan a helyi kulturális élet központjává válik. Bezerédj Amália fiatal, okos, szellemes, művelt nő volt, aki derűs, sugárzó egyéniségével meghódította a szomszéd uradalmak családtagjait. A vendégek a házigazdákkal együtt kocsiztak, lovagoltak, este beszélgettek utazásairól. Az idősebbek pipáztak, politizáltak, a fiatalabbak beszélgettek, vagy felolvasták August Kotzebue (1761-1819) valamelyik vígjátékát, s azon józúeket nevettek.⁹ Deák Ferenc, Batthyányi Lajos, Wesselényi Miklós többször megfordultak Hidján. A tengelici Csapó, a kajdacs Sztankovánszky, a péli Zichy, a tolnai Festetics, a szekszárdi Augusz és Krenmüller családok, a Dörnye és a Perczelek is gyakori látogatást tettek Hidján.

Széleskörű levelezést folytatnak. Bezerédj István családtagjainak írt leveleiben először említi Amália betegségét, „a reumás alterációt és hurutot”. Férje Tolna vármegye követe lesz Pozsonyban. Itt születik meg 1834. május 7-én gyermekük, ahogy Deák Ferenc nevezte, a „diétai kisleány”. 1834. május 8-án keresztelték meg a kislányt, aki a Floriana Maria Anna Elisabeth Antónia nevet kapta. A kislányuknak választott névvel, a Flóra, Flóri, Floricza, Flórika név meghonosítói lettek Magyarországon.

A Hidja pusztai „lakás fő bútora a zongora, mely a zenekedvelő kor nélkülözhetetlen hangszerszáma.”¹⁰ Az 1840-ben kiadott Flóri könyve címlapképe is tükrözi, hogy a családi nevelésben, milyen fontos szerepet játszott a zongora.¹¹ Ez a hangszer – a clavír, az orgona – később az iskolákban és a tanítóképzőkben

folyó zenei nevelés elengedhetetlen lélek lett. Amália legkedvesebb időtöltése a zene, az ének és a tánc. Gyönyörűen zongorázik és hárfázik A zene iránti elkötelezettsége a hidjai évek során fokozódik. Kottákat gyűjt, minden dallamot hallás után játszik, kottákat ír. Nyaranta férje testvérel, Bezerédj Pállal együtt zenélnék. A balatonfüredi társasági élet központi személyiségei, a koncertek állandó fellépői. Jelzik a házaspár mindenre kiterjedő érdeklődését a földképek, a földtekék, a könyvtárak és a kiválogatott olvasmányok is.¹² A Bezerédj-család könyvtárában Hidján az ókori Horatius, az angol Bentham és Wilderspin mellett magyar szerzők művei is jól megfértek egymás mellett. Képek borítják a falakat (arcképek, dagerrotípiák, festmények), egy kis családi galéria. A magyar festők közül Barabás Miklós volt a legnépszerűbb, a magyar festészet úttörője. Bezerédj Amália *Földesi estvék* című művét is ő illusztrálta. Elmondhatnánk, hogy a reformkor az otthonteremtés, a családi élet, a társas élet, a művészet és tudománypártolás kora.

Amália (Mali) zenei tehetségének híre ment. Hallás után egy-egy magyar nótát zongora- és hárfakisérettel azonnal elénekelt. Ő maga rögtönözte a kíséretet, vetekedve sógorával, Bezerédj Pállal, aki virtuóz zongorista volt, s aki utazásairól magyar dalos kottákat hozott, hogy kedveskedjen vele Amáliának. Amália zeneszerzéssel is foglalkozott. Több kottája maradt ránk kéziratban. Kisfaludy Sándor hatására élénk figyelmet tanúsít a balatonfüredi színházi esték, „a magyar théâtreum” és az irodalom iránt. *A Magyar Nóták Veszprém Vármegyéből (1823–1832)* című gyűjteményben *A. d. B* monogrammal 1825-ben megjelenik nyomtatásban Amália verbunkos kottája.¹³

Bezerédj Amália szoros kapcsolatban állt az élő magyar zenével, a néppel. Sokat hallgatta őket, tanult tőlük. Leveleiből olvashatjuk, hogy pl. Gyuri kocsisuk egész lakodalmas menetével beállított hozzájuk és délig táncoltak. A háztartási kiadások között ismételtelen feltűnnek a cigányoknak, lakodalmas vagy húshagyó keddi cigányoknak, az újesztendőre, vízkeresztre éneklő gyerekeknek fizetett összegek. Mindig örömmel fogadta, ha a házához ellátogattak a környékbeli és énekeltek, táncoltak, zenéltek. Szerette a magyar népdalokat, a magyar népzeneit. Bezerédj Amália első irodalmi alkotásait német nyelven írta, novelláiban szabadulva szellemben tárgyalta az asszonyi sors problémáit, s a társadalmi előítéletek gyengeségeit. Írásából kitűnt, hogy mit gondoltak a nők saját szerepükről, identitásukról. A nőnevelés kérdéseivel *Leányiskola* (Die Mädchenschule) című művében foglalkozott először. E német nyelvű novellák elszigetelődtek a magyar szépirodalmi alkotásoktól. Az írók Bécsben történő megjelenítését Bezerédj Amália barátai, Csapó Ida (1802–1856) és Franz Schober (1801–1882)¹⁴ erőteljesen szorgalmazták, de minden törekvésük sikertelen volt. Például *A Házitűzésző* (Die Brautschaue) című novelláját a szerkesztő többször megcsontította, s a kéziratot még így is hosszúnak találta. Bezerédj Amália nem adta fel, tovább próbálkozott, hiszen a *Laura* című novelláját a kiváló kritikus, műértő Schober remek munkának tartotta.¹⁵ Férje, Bezerédj István bízta, hogy a német helyett magyar nyelven írjon. 1835-ben, Malby álnév alatt először jelent meg nyomtatásban irodalmi műve *A remeték* címmel, melynek megjelenését megérthette, s melyért 25 forint

tiszteletdíjat kapott, melyet kislányára, Flórikára költ. Bajza József ír kritikát az elbeszéléseiről.¹⁶

1833–34-ben Amália kisgyermek nevelési intézmény alapítását kezdeményezi Szekszárdon. Rábészéli Augusz Antalt (1807–1878)¹⁷ az első szekszárdi óvoda létesítésére. Gyűjtést szervez a létesítendő intézet javára. Komoly szervezőmunkát végez. Képzőintézet alapítását is szorgalmazza. Férje buzdítására magyarul ír kislányának és a hidjai gyermekeknek. Érdeklődése a pedagógia felé fordul. Wilderspin és Pestalozzi műveit olvassa. Magyar nyelvű meséket, történeteket, verseket, apró mondásokat ír gyerekeknek, és papírra veti az új intézményalapítás, a kisedzővő intézet létrehozásának minden mozzanatát. A téli esték, összejövetelek tartalommal töltődnek meg, ahol Tolna vármegye nemesi családjai (Csapó, Sztankovánszky, Gindly, Zichy, Festetics és Augusz családok) a kor eszméit, nevelési és művelődési kéréseit vitatják meg. Itt kerülnek ismeretetésre elsőként magyar nyelven Samuel Wilderspin (1791–1866) kisgyermeknevelésről írt művének¹⁸ egyes részzanyagai.

Az 1836-os évben betegsége egyre jobban elhatalmasodik rajta, ő mégis fokozott intenzitással ír, dolgozik. Elkészül kézirat formában a *Flóri könyve*.¹⁹ Folyamatosan dolgozik a *Földesi estvék*²⁰ című munkája kéziratán is, aminek neveléstörténeti jelentőségét még nem mérte fel a pedagógiatörténeti kutatásunk. Ez utóbbit Samuel Wilderspin, illetve Johann Heinrich Pestalozzi *Lénárd és Gertrúd*²¹ című alkotása ihlették, melyet olvasókönyvnek szánt. Mindkét munkáját halála után, 1839/40-ben férje jelenteti meg nyomtatásban.

Amália Pozsonyból Kápolnára költözik, így követ férjével levelek útján tartja a kapcsolatot. Betegsége súlyosbodik, napjait ágyhoz kötötten írással tölti. Testvére, Etelka, állandó ápolója lesz és segítője a gyermeknevelésben, a háztartás irányításában. A hidjai préházat átalakítatják, férjével és hűgával együtt megalapítják az első magyar falusi óvoda-iskolát, a hidjai kisoskolát, 3-8-9 éves gyermekek számára. Az építkezés befejeztével Kápolnáról visszaköltöznek Hidjára és komoly szervezőmunkát folytatnak, hogy a pusztai szegény emberek gyermekei számára a lehető legjobb nevelést biztosíthassák. A legfontosabb segédeszköz Hidján a *Flóri könyve* lesz, mely később elterjed az egész országban. 1837-ben Amália bekapcsolódik a tolnai „óvóképző és példányóvoda” megszervezésébe. Szeptember 8-án a gyengélkedő, tüdőbeteg Amália gyógyulást remélve Máriavölgybe (szlov. Marinaka, német: Marienthal) a Pozsonytól 15 km-re lévő üdülőhelyre utazik. Szeptember

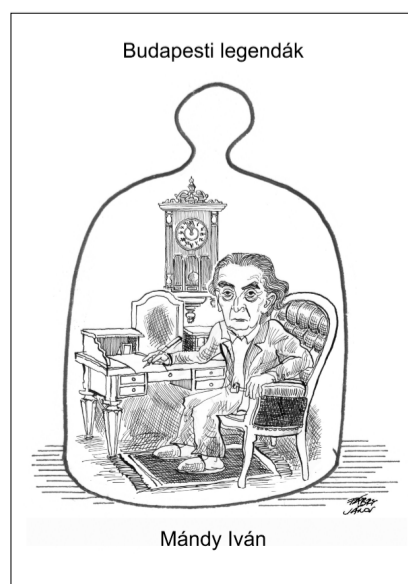
21-én hunyt el. Később a hidjai temetőben helyezik végső nyugalomra. Emlékét férjének, a szekszárdi Bezerédj István szobornak talpazatán található dombormű őrzi, ahol Flóri lányának mesél.²² Bezerédj Amália leghíresebb, legnagyobb hatású munkája a *Flóri könyve*, amely egyben az első magyar nyelvű verses, képes, kottás daloskönyvünk volt, s hosszú években keresztül. De pillantsunk bele a könyvbe egy idézet erejéig.

JÓ FELTÉTELEK

*Először ha felkelek,
Hálát adok Istennek;
Szülőimet azonban
Megköszöntöm nyájasan.
És megmosdom azután,
A mint illik, szép tisztán
Meggfűlöm hajamat,
Csinosítom magamat!
Úgy örömet nézel rám,
Ha tiszta testem, ruhám.
Csak a ki felöltözött,
Jelenjen meg más előtt.
Felöltözve, ha ettem
reggelit, s megköszöntem,
Oskolába kell mennem;
Én ezt örömet teszem.
Tanulok jól szívesen,
S haza jövök csendesen;
Nem állok meg az utcán,
Nem nézek minden után;
Nem kiáltok s csevegek,
rossz gyermekkel nem megyek;
Mert rosszat tanulhatnék,
Én is aztán rossz lennék;
Otthon csendes s jó vagyok,
Anyámnak szót fogadok;
Soha sem veszekedem;
Testvérimet szeretem.
Ha szülőimmel nyugszunk,
Beszéltem, mit tanulunk;
Szívükből ezek örülnek,
S engemet mind szeretnek.*

Mi lehet a siker hátterében? Voltak-e a reformkorban művészi értékű magyar nyelvű gyermekkönyveink? Drescher Pál kutatása alapján kitűnik, hogy 1825–1848 között 196 magyar nyelvű gyermekkönyv született. E művek közül 110 tartalmazott képeket, de kottamelléklettel egy sem rendelkezett.²³

Bezerédj Amália kezdetben kislányának, Bezerédj Flórikának (1834-1844) írta a kedves verseket, később a hidjai gyerekekhez szólt minden sora. A kéziratokat felesége korai halála után Bezerédj István rendezte sajtó alá. Véleményadás végett Kis János (1770–1846) evangélikus szuperintendensnek is megküldte az anyagot, aki ABC-s könyve, és más gyerekeknek írt munkái miatt, korában komoly szak tekintélynek számított.²⁴ Elkészítette a 25 nyomdai munkálatainak tervét is.²⁵ 1839/1840-ben sorra megjelentette felesége irodalmi hagy-

tékát, köztük a Flóri könyvét is.²⁶ Egész életében arra törekedett, hogy a könyv minden kisgyermekhez, minden kisgyermekes családhoz és kisgyermeknevelési intézményhez eljusson. A későbbi kiadásokból kihagyatta a kottákat, hogy a művet egyre többen beszerezhessék. 1854-től a Flóri könyve komolyan felértékelődött. Nem véletlen tehát, hogy Erdélyi Indali Péter (1824–1885) képes ABC-je mellett²⁷ 1860-ig az egyik legolvasottabb műnek számított Magyarországon.

Bezerédj Amália óvoda-iskolája túlélte alapítóját. Az első hidjai nevelő Pázmány György volt. Három funkciót látott el: tanított az iskolában, irányította az óvodát, a kisgyermek gondozását és külön órákon legfőképpen zongorázni tanította Bezerédj Flórikát.²⁸ Kurucz Rózsa tanulmánya szerint „Az óvoda-iskola tantárgyai közé tartozott: az olvasás, írás, szám-tan, alaktan, természetleírás, biblia, magyar földleírás, magyar történet, éneklés, egészség, erkölcs és illedelem is. A munkára nevelés kiemelt szerepet kapott. Énekszóval mentek a gyerekek a selyemfonó üzembe segíteni. Saját kis földjük volt, melyet maguk műveltek. Részt vettek a növények és az állatok gondozásában. A lányok kötni, varni, hímezni is tanultak. Az intézet tantárgyait, tananyagát, játékleírásait, meséit, verseit, eszközeit s egész életét jól tükrözte a *Flóri könyve*.”

Kedvelt és hasznos szemléltetőeszközök voltak Hidján a falitáblák, az olvasótáblák, a keménypapírból kimetszett betűk és számjegyek, a számológép, a földtekék, a földabrosok, a forgatható szemléltető-

állvány s az ásványtani gyűjtemény is. Kis harang jelezte a tanítás változását s a játszótérre történő kivonulást. A hinták, a testi nevelést szolgáló eszközök, labdák, kis tekejátékhely, különféle formára metszett fadarabok, kockák biztosították a játék tárgyi feltételeit. Az intézetből kizárták a tétlenséget. A foglalkozások változatosak voltak, rövid ideig tartottak, az egyes leckék között közbe-közbe daloltak, felálltak, mozogtak. Nem volt szükség a fegyelmezésre, büntetésre.

Bezerédj Amália – amíg betegsége engedte –, személyesen is látogatta az intézetet. Szeretettel, apró kedveskedésekkel könnyítette meg a gyermekek számára az intézetbe járást. Bezerédj Amália és Bezerédj István életének központi gondolata a nevelés, s kislányuk, Flórika révén a kisgyermeknevelés lett

Mi volt a *Flóri könyve* sikerének titka? A válasz a fent vázolt nevelési módszerben rejlik. Talán abban, hogy szerzője ösztönösen tudta, „ami szívből jön szívhez is hat”: s talán abban, hogy megmutatta azt a sajátos művészi szépséget, ami az osztrák-germán szomszédság hatása ellenére mégis kivirágozhatott Magyarországon. Érzelem és művészet megkapó egysége a mű. Az emberről, az emberi értékekről szól. Néhányan nem ismerve az eredeti szándékot, illetve a tényeket, negatív kritikával illeték a szerzőt és művét. „Gyarló, didaktikus gyűjteménynek”²⁹ tartják, sokak szerint nem eredeti mű, nem szépirodalmi alkotás, hanem olvasókönyv, s csupán történeti jelentőségű.

A tények, a kutatás birtokában realisabb

kép bontakozik ki. Bezerédj Amália nem tanított, de igenis író akart lenni. Álnéven is, de publikált. Betegsége alatt írta szálkás betűkkel kézíratait. Ismerte a korabeli intézmények (iskola - kisiskola – óvóképző - tanítóképző) igényeit, hiszen tudta, hogy magyar nyelvű könyvekre, magyar dalokra, magyar nyelvű versekre, elbeszélésekre van szükség. A *Flóri könyve*... a komplex művészetek, a zene, a tánc, az irodalom, a mese, a vers, a képzőművészetek szép egységét tükrözi, de mellette szerepelnek benne a tudományok is. Művével Bezerédj Amália bekapcsolódott a nemzeti kultúra életadó vérkeringésébe,

— JEGYZETEK

- ¹ BENEDEK Elek, *Édes anyaföldem*, Bp. Arany Forrás K. 2006. 52-54.
- ² *Életeről, családjáról: KURUCZ Rózsa A tehetség, európai műveltségű Bezerédj Amália (1804-1837) öröksége. Neveléstörténet Szekesfehérvári Kodolányi János Főiskola folyóirata 2004. 3-4.*
- ³ SZINNYEI József: *Magyar írók élete és munkái I. (Aachs–Bzenszki)*. Budapest: Hornyánszky. 1891. Online hozzáférés
- ⁴ JAKAB Ferenc, *Kisfaludy Sándorné Szegedy Róza élete*, Győr, 1936.
- ⁵ SCHÖPFLIN Aladár, *Békésy Ferenc, Huszadik Század 35. kötet (1917) 145*
- ⁶ BODNÁR István - GÁRDONYI Albert (1918): *Bezerédj István. I. k. Magyar Történelmi Társulat, Bp. 112. p*
- ⁷ *Bezerédj István (1796-1856) Írta és szerk.: Kurucz Rózsa. Babits Kiadó, 1996. 15. p*
- ⁸ *Ma „Bezerédj Kastélyterápia Alapítvány Szegedi Speciális Gyermekotthona” működik benne. CSERNA Anna, A Bezerédj család hidjai otthona. Honismeret XXXIV (2006) 3.*
- ⁹ *Kotzenbue Magyarországon is népszerű volt. Verseghy Ferenc (A szerelem gyermeke, 1792), Fény András (Az asszonyok iskolája, 2811), és Katona József (Szegény lantos, 1811) is fordította. Hatott Csokonaira, Kisfaludy Károlyra és a fiatal Katona Józsefre is. Kazinczy értékelésnek tartotta. Kotzenbue Ágost jelesebb szindarabjai címen 1834-1836, majd 1839-ben 20 kötet jelen meg műveiből. SZONDY György (1937): Bezerédj Amália. Stádium Könyvtudós R.-T. Debrecen. 4.*
- ¹⁰ ZOLNAI Béla (1993): *A magyar biedermeier*. Holnap Kiadó. 19-20
- ¹¹ BEZERÉDJ Amália (1840): *Flóri könyve*. Sok szép képekkel és muzika melléklettel. Pest, Heckenast (címlapkép)
- ¹² PREJCZER Paula, *Adalékok a Zsenyie-Bezerédj család és a családi könyvtár történetéhez*. <http://www.vasidigitkonyvtar.hu/web/guest/internetforrasok-vas-magyarol>
- ¹³ A. d. B.: *Verbunkos kotta*. 31. sz. nóta. *Magyar Nóták Veszprém Vármegyéjéből (1823-1832) V. füzet*. szerk: Ruzitska Ignác Nemzeti Múzeum Fol. Hung.1136.
- ¹⁴ Schober, Franz von. WURZBACH, In: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*. Band 31, 62–65. (onlineverzió)
- ¹⁵ BEZERÉDY Amalie (1840): *Novellen und Erzählungen. I-II. Aus hinterlassenen Papieren der Frau*. Leipzig, Brockhaus
- ¹⁶ *Malby: A remetek. Szemlélő a Tudományok, Literatúra, Művészet, Divat és Társasélet körében. Kiadja és szerkeszti: Kovácsóczy Mihály, Kassa, 1835. - Szemlélő a Tudományok, Literatúra, Művészet, Divat és Társasélet körében. Kiadja és szerkeszti: Kovácsóczy Mihály,*

Kassán, 1833, 1835

¹⁷ DOBOS Gyula, *Magurai August Antal, Megyei Napló X (2007)*. 5. 6. szám

¹⁸ VÁG Ottó, *Samuel Widelsprin óvodapedagógiai tevékenysége*. in. *Az óvodai nevelést, Miskolc, 1992, 68-83.*

¹⁹ *Flóri könyve*. Sok szép képekkel, földrajzokkal és muzika melléklettel. Pest, 1836. (Leánya számára írta. Ism. Figyelmező 1839.45. sz. 734-735) (Újabb kiadásai 1840., 1841., 1845., 1816., 1853., 1856., 1859., 1864. és 1887. Uo.)

²⁰ *Földesi estvék. Olvasó könyv a magyar ifjúság számára*. Heckenast, Pest, 1840. 220. p. (Ism. Figyelmező.)

²¹ Johann Heinrich PESTALOZZI, Lienehard und Gertrud. *Ein Buch für das Volk, I-IV. Berlin - Leipzig 1781, 1783. 1785. 1787. – Magyarországon népszerű volt, a Cotta-féle gyűjteményes kiadásnak csak Pesten 30 előfizetője volt. KEMÉNY Gábor, Pestalozzi Magyarországon, Magyar Paedagógia 1927, 92-99. Magyar fordítása: ZSENGERI Samu. Bp. 1878.*

²² *Konrád Sándor szobra, 1942. Szekszárd, Béla király tér. Megyebáza kertje – A jobb oldali dombormű, verses felírata. „Lénykádánk irtál versek” „Flóri könyved” egy nemzet kincse lett.* (Bodnár István verse)

²³ DRESCHER Pál (1934): *Régi magyar gyermekkönyvek*. Bp. Magyar Bibliophil Társaság, 40-47

²⁴ KIS János, *Gyermekek és ifjak tárháza Pest, 1816 – KIS János, Ifjúság barátja Pest, 1816 – KIS János, Evangélikus fiú- és lánygyermekeknek való A-Bé-Cés könyv*, Sopron, 1816.

²⁵ DRESCHER Pál: i.m. 42-47

²⁶ *Örökség*. Szövegek-képek a 150 éves magyar óvóképzés kezdetéről. Írta és szerkesztette: KURUCZ Rózsa, Kecskemét, 1987, 28-29.

²⁷ *Egészen új szerkezetű ABC, vagyis vezérkönyv az olvasás tanítására és tanulására*, Eger, 1852. – BÖKÉNY D. „A magyar ABCs olvasó könyvek történeti fejlődése a legrégibb időkől napjainkig. Máramarosziget, 1891.

²⁸ http://www.kjf.hu/nevelstortenet/index.php?rovat_mod=archiv&act=menu_tart&cid=30&rid=1&id=124

²⁹ VARGA Balázs, *Gyermekirodalom*. Bp. OSzK. Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1964. 30.

³⁰ KURCZ Rózsa. i.m. – 2. sz. jegyzet.

EGY INTELLEKTUÁLIS „NŐI REGÉNY”

Petróczi Éva

Kis hazánkban a számos előítélet egyike az, hogy egy „női regény” szükségzerűen csak butácska, rózsaszín, műveltségelemektől csillagfényű távolságra lakozó lehet. Továbbá, hogy egy főleg hölgyeknek író újságírónak semmi keresnivalója nincs a szépirodalomban. *Mörk Leonóra*, aki jelenleg az *Elle* magazin munkatársa, 2014 és 2016 között *három* regénnyel, a *Hellinger-Madonná*-val, a *Holdfény szonátá*-val és most, a legutóbbi Nemzetközi Könyvvásáron a *Lány igazgyöngyök*-kel bizonyította azt, amit – szerencsére – sokan amúgy is tudunk: e két szemlélet tarthatatlanságát. Továbbá azt, hogy a *Hellinger-Madonná*-ban már megta- pasztalt, „Landeskunde” órákkal felérő Németország-ismerete és szeretete csak mélyült az utóbbi két esztendő során. Azok számára pedig, akik – mint e sorok írója is – részben német ősök ivadéka, különösen is figyelemre méltó, ahogyan a két nép képviselői közötti szerelmi kapcsolatok hol varázslatos, hol nehéz perceit ábrázolja. Jelen könyve esetében egy fiatal budai grafikusnőjét, Mártáét, aki a kétezres évek elején, egy festészeti kurzuson szeret bele csoportvezető tanárába, Philip Wilkensbe. Ezekben a drezdai fejezetekben feltárul előttünk a sokáig csaknem háborús halott szászországi város minden szépsége, még olyan rejtett kincsek is, mint a pazarló Frigyes Ágost kedvenceinek számító 18. századi gyöngyfigurák. És itt is felbukkan egy régi festmény, amely nemzeteket és sorsokat köz össze. Ezúttal a delfti mester, Jan

Vermeer van Delft talán legszebb képének (ifjú költő koromban verset írtam róla, s hosszú évekkel a reprodukciók révén világhírű kép másolatának megismerése után Washingtonban egy órát ácsorogtam a kép eredetije előtt!) modellje a mester gyermeket váró, ifjú felesége volt, a másolatot pedig Vermeer egyik, hírnévre nem vergődött rajongó tanítványa készítette. Igaz, ezúttal nem saját asszonyáról, hanem egy Hollandiába vetődött, s ott gyökeret verő ifjú nőről, Anne-Sophie-ról, akit akár korai szüfraszettnek is tekinthetünk, hiszen a tizenharmadik században veszi át apránként hálgyó sújtotta aranyműves apja mesterségét-művészetét. Így a gyöngyszobrocskák készítését is. Igaz, nőként nyíltan nem teheti ezt, így meglehetősen sokáig fiúruhában, kockázatokat vállalva él. Anne-Sophie szépsége nem csak a holland festőt igézte meg, hanem egy szegény magyar diákot, egy elképzelt, de nagy korhűséggel élénk idézett peregrinust, Bényei Molnár Ádámot is, aki 1726-ban a lány rég meghalt apja, az aranyműves egykori házában, annak ex- házvezetőnője, Hannah asszony szárnyai alatt élt és halt meg, betegsége kínjai közben is Sophie képében gyönyörködve.

Naplója pedig úgy kerül a regénybe, mint újrakezdési ürügy. Wilkens professzor, tíz évvel drezdai búcsújuk után, ugyanis azzal keresi meg egykori (mint kiderül: mindenkori!) magyar szerelmét, Mártát, hogy fordítsa le neki ezt a diáriumot, amelyet egy idős rokonától örökölt. Ez a fiktív vándordeák-napló voltaképpen könyv a könyvben, érde-

kes olvasmány még azok számára is, akik a kora újkor kutatóiként számos „igazi” képviselőjét forgatták ennek a fontos műfajnak. E „másodkönyv” iránti érdeklődésünket fokozhatja az is, hogy közeledek 2017, a reformáció öt-századik születésnapja. A napló-imitáció stílushűségéről – ahogyan a szerzői köszönetmondásban is olvashatunk – a Szerző férje, s voltaképpen alkotótársa gondoskodott, azzal, hogy a protestáns peregrinációról gazdag szakirodalmi anyagot és korabeli szemelvényeket gyűjtött össze felesége számára. Lásuk ezek után a napló talán legszebb részletét: „Megismerkedtem a többi között megholt gazdája sorsával, (aki egy szürkehályog-műtétet követő fertőzésbe halt bele; érdemes odafigyelnünk a könyv orvostörténeti részleteire is!) ki testamentumában reá hagyományozta volt a házat, mely nem mindég szolgált ám fogadóul, lévén sok esztendőknél által az aranyműves mester, Johannes Gerhardus tulajdona. Különös nagy szeretettel emlékezett Frau Hannah egykori kisasszonyára, kinek képit is megmutatá nekem, egy hollandus mester festését. Olyan szép volt a kisasszony, hogy azt le nem írhatom, sőtét, elomló hajfürtökkel és intelligentiáról árulkodó arcvonásokkal, ámde kérdésemre, vajjon hol s merre időzik most, gazdasszonyom homlokára felhő ereszkedik. Szavaiból kiviláglott, a leány, neve szerint Anne-Sophie, egynéhány esztendőknél előtte egy ifjúval (később férjével, Nikolaus Holberg drágakő-kereskedővel) egyetemben nagy skandalum emlegettréjévé vált, rosszakarójuk róluk gonoszot szólván go-

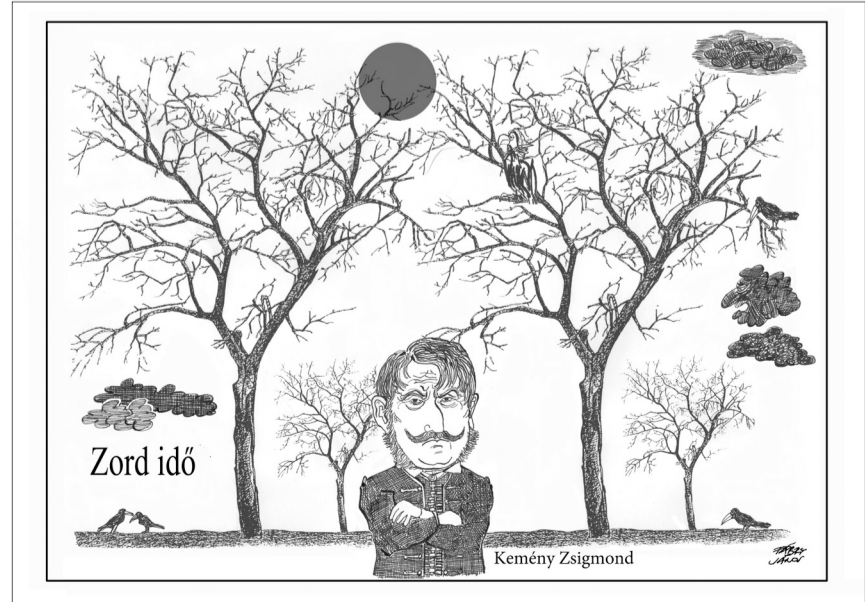
nosz híruket kelté, miért is Dresdát és Saxonia földjét el kellett hagyniuk...”

A változatos idősíkok és helyszínek közt csapongó könyvbe a tizenharmadik századi és huszonegyedik századi „love story” mellé befér még egy érdekes batáviai közzjáték, a Németország leckék mellé egy élvezetes, mondhatnám, delfti forró csokoládé-illatú hollandiai fejezet, és egy korántsem szokványos „happy end” is. Igaz, a nők bálványa német képzőművész-tanár elvált már, az azonban nyitott kérdés marad, Márta, aki tíz évvel korábban élete nagy szerelmének érezte a férfit, elfogadta-e a levélben érkezett Budapest-Drezda jegyet, s a közös élet esélyét – vagy sem...

Szép ráadás végül, hogy a regényt, igazi Mörk-módra, finoman át-meg átszővi néhány Bach-motetta és korál, amelyek

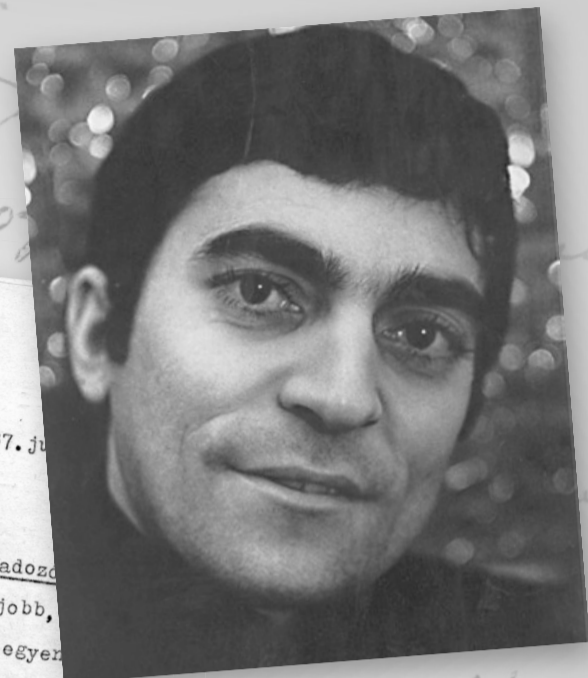
beszédés szövegükkel igazi *sorsszimfóniákként* működtek a Márta-Philipp-pár érdekében. És, természetesen, ne hallgassuk el azt a ritka arányérzék sem, amellyel az író hol nagyon visszafogottan és fegyelmezetten, hol elegáns és soha, egy percre sem közönséges erotikával tudósít bennünket régvolt és mai hőseinek kapcsolatáról. Nyílt szókimondással váltakozó szemérmessége sokkal hatásosabb, mint a „tizenkettő egy tucatba” típusú női regények egyhangú és egyértelmű eszköztára. Remélhető, hogy a Mörk Leonóra-Jaffa Kiadó könyves társulás *ezzel* is valóságos iskolateremtőnek bizonyul majd, a nívósan szórakoztató könyvek pillanatnyilag még nem túlságosan tág világában.

(*Mörk Leonóra: Lány igazgyöngyökkel, Budapest, Jaffa Kiadó, 2016*)

UTASSY JÓZSEF HAGYATÉKÁBÓL

Kedves Zoltán Bariton!

Eppen bejutott a vonatam a nagydorogi állomásra, mielőtt utolsó vonulat is elhagytam. És végtelenül boldog voltam! Most te és a Zoltán vagy már. Yelje is, hogy az én Dóstri barátom az ÉS-ben! Ami zavar még helyedre: az a Zoltán-féle hatásod jelölted. De ez természetesen is még húszévesen. Az a lényeg, hogy jó hatásod valamit jelen versidben, és Zoltánban bántó magyarságban. Hogy elhagytad őket hamar!

És az a Dóstri-féle, hogy elhagyóval versidben még nagyobb hatásod repeddel, metaforákkal dolgoz. Mint pl.: „barr lenget Zoltán a ajba”, vagy: „a mellet beblizjút bájva kintit bécé kulon a réz” stb.

Hidd el, igyí eredetűt vessem este érzés interjúján képedd elhatárolt el!

És fithivára még figyelmedet a művészi egyszerűsége. Amit lepeddel a nevelésből, baktatóból tanulhat el. És természetesen, a nagy verset elemezéssel.

És azt javasolom - most itt az ideje! - próbálj meg az irodalmi folyóiratod, 3-4, de maximum 5 versnél ne felelj többet sokat.

Zöld utat és minden jót kívánok Neked és Baritonod!
Életemd: Utassy József

Bp. 1980. j.

Kedves Jósikám,

Debrecen, 1987. j.

na gyon megörvendeztetettél a Rašadozó földdel. Az az érzésem, hogy ez a legjobb, legteltebb, legegységibb könyved. Tiszta, egyszerű, alu versszerkezet, és nagy mélységekből érkező dionüszözi zengés.

Én azt hittem, hogy József Attila után nincs többé vonító apa-anya-hiány ily megrázó hitelességgel. És valami olyan érzésem is van, hogy nálad az ének be is tölti ezt az űrt valamennyire. Tehát gyógyító ereje van. Én is felkavarodok és megnyugszom. S mintha Te is így lennél.

És még egyet a sok közül. Istenes költő vagy. Ady-fajta, Balassi-fajta. /Ad notam/ csudálatos zengéssel. Bizony, káromkodós emberek az Isten emberei. Te is birkózol vele. Mert

akik az Isten nevét kiejtik, ily szorultságokban, azok az övéi, még ha tagadják is. A langymelegeket ő is kiköpi a szájából. Azon, hogy "van" vagy "nincsen" - e két kocsmán kívül az Isten. /Lásd, még rimelem is./

Az Alföld-beli új verseid is igen szépek. Én az Éjféli násznép utolsó sorait elhagynám. Leejti a verset, üres sémává szűrkiti. Csak szárazvillám a "dögölj meg". Még hatásadászatnak is hat. Ez is szépséges apa-fájás; és sirjokban is megátkozott azok hozták ránk a háborút. Nagyon várom az új kötetet, e két sor nélkül. Szép ciklus a Rezeda-álom.

A pétervásári urak - azok megérdemlik ezt az igen beleváló verset. Nekem is van most benn egy verseskönyvem a kiadónál. A kilencedik. De nem vagyok babonás: rossz a közérzetem. Minden versírás után abbahagynom fogadalmat teszek, és elfelejtem a fehé egye meg. Ám, ha mégis megjelennék, viszonzom Neked azt az örömet, amit

Kedves Jósikám!

D. 1991. máj. 30.

Örök emlékeim megőrzéséért a nagyid. Most elmaradt a rétam. Levélmelegemben volt a Keserű-ség. Vigyél élek otthonom. Jézusom! Könyvem! Minden keményed jóva formál magának képet hangot, nyelvet. H. Tied barm. Jézus: sírjék elhatárolt. É a címered! Éln! Éln! Éln! Fied!

Amennyi vimaótdel kedvesem!

Kriszta
bátyó

JSTEN FÁGGATÁSIA

Uristen, hát hol éléd én?!
Valóban ez a föld hazám?
Mert nem éléd akkor magához
úgy igazán?

Uram, te litted apomat!
Agyamon dörögés jutát:
valahol tünődés tapasztal el,
mint a dűzét.

Fiam nélfélt zenditő aj.
Örök barba: létentéd ut.
Hizlakod vele a rétam
Zörcsemetét.

Számomra mit jelentél én?!
Hátfelé dögöldit, uram?
Büszkő, de mégis tégezt nálad?
Zörcsem.

Mut nincs esély, Uristen,
föltámadásra nincs esély!
Gyere, ültem jót hírdődre,
s harag, mosoly.

Bp. 1993 novemberében

ez a Te tiszta hangod adott.
Jó egészséget kíván és baráti megbecsüléssel éléd egykori felfedeződ:

Kriszta

Hajni, Drága Varradalka!
-Közönmön Rémpredet. Né el is dörögtem Nagyon még.
(Valóban lehetetlen vagy csak a metaforák lenni? bízhatok?)
-Ha én valahol létezek, elvárom, hogy versenytögyessen.
-Drága, én nem tudom, hogy merre te ezen magányi?!
Égy család: élték csak évtizedek óta, hirtelen: el lényed?
Éj Jézus: Utassy Hátra! Fő Zoltán volt. Nehogy ére, hogy
mehatd Szörnyke.
Élel, és minden jót kíván: Dóri
Bp. 2004. 05. 20.

TANÁR-CÉDRUS A PEDAGÓGUS-HOLDVILÁGON

INTERJÚ SÁRKÖZY CSABA NYUGALMAZOTT TANÁRRAL

S. Király Béla

Szombathelyre hívtak előadást tartani 2015. novemberében. Házigazdálmal, Sárközy Csabával akkor találkoztam először, de rövid idő után már tudatosult bennem: a kérdezettből nem sokára kérdező leszek.

A város szellemi főtérén, a Sárközy Csabával akkor találkoztam először, de rövid idő után már tudatosult bennem: a kérdezettből nem sokára kérdező leszek.

A libanoni cédrus a világ legszebb, leg-hosszabb életű és a legtöbb kultúrtörténeti hagyományt megjelenítő fája. Bibliái földről származik, ahonnan az írás és a Szentírás. Időutazó követként emlékeztet az európai kultúrát megalapozó – és Savariát megalapító – ókori Rómára, Csontváry Kosztka Tivadarra, és – fizikai valójában – a magyar mitológia égig érő fájára.

A nyolcvanas-kilencvenes években nyaranként Erdély tájain kerékpároztunk diákjaimmal. Korondon Ambrus Lajos költő-tanár barátomtól hallottam: 1841-ben – a polihistor Brassai Sámuel előterjesztésére – az unitárius zsinat ott határozta el, hogy minden iskola-fokon magyar legyen a tanítás nyelve. (A többi egyház egy évtizeden belül követte e nemes kezdeményezést.) Noha a 150. évfordulót értük meg akkor, ez a hír nem jött át a rendszermegingás hangzavarában. Nagy szavakat hallottunk, Nemzeti Alaptanterv készült, de a tanárok továbbra is szorongatott helyzetben maradtak, megalázó fizetéssel. Ma ott tartunk, hogy a törvények által ellenőrzött, a tényleges tanítástól elmeteg adminisztrációhalmazmal elvont tanárok keze alól a kereskedelmi média és fogyasztói „kultúra” által beprogramozott diákok kerülnek ki. A magyarság a múltban mindig tudott nagy koponyákat, nagy jellemeket kinevelni, és az nagy tanáregyenlőségeknek, egy-egy kiemelkedő tanári műhelynek köszönhető.

Ahhoz a generációhoz tartozol (a második világháború emlékének erős rezgésében nőttél fel), akiknek életét meghatározza a transzcendens világ és a tevékenységünket megjelenítő jelképek sora. Már a kilencvenes évek elején készültél fát ültetni?

A kilencvenes évek elejétől nekik, a nagybetűs Tanároknak szerettem volna méltó emlékeket állítani, szerte a magyar földön. Segítségért először a Magyarok Világszövetségéhez fordultam. Süket fülekre lettem, bár elnökségi tag, sőt Kárpát-medencei régióelnök is voltam a 2005-ös kilépésemig. Egyedül Dinnyés Józsa „daltulajdonos”, egykori barátom kóborolta be a hazát az ötlettel, s állítottak is néhol Tanítók fáját az iskola-, illetve templomkertekben. A Fekete Körös-völgyi Tenkén éppen a 150. évfordulón – a temetőben.

2010 után többször is felvettem a Tanítók Fája ügyét, de esélytelenül. A Jósiten akarta, hogy az egyik egyszerű tanítványom, dr. Melega Miklós levéltáros mellém állt, adatokat gyűjtött, és felhívta a Szépió Egyesület, majd a püspök úr figyelmét az ügyre. Dr. Veres András szombathelyi megyéspüspök javaslatára kiáltványfélélet írtam, és hónapokig gyűjtöttem a támogató aláírásokat.

Az emlékfá állításának célja a tudást, a nemzeti hagyományokat átörökítő, anyagi és erkölcsi megbecsülésben csak szóban részesülő óvónők, tanítók, tanárok, professzorok nemzetépítő munkájára előtti tisztelgés egy méltóságos közösségi térben.

A „fa”-motívum a magyar tárgyi és szellemi néprajz fontos (szakrális) alkotóeleme, az állandóság és növekedés jelképe, mely összeköti a földi és az égi világot. A „Tanító” személye legyen a helységben első ismert tanító – így kikerülhet az értékrendi válogatás, ráadásul történelmi múltunkra emlékezteti az arra járókat. A „Tanító” nem „pedagógus” – ennél sokkal mélyebb és tágabb értelmű.

Ez egyértelmű. A különböző tanügyi dokumentumok pedagógussá silányították a Tanítót, akinek hivatása, missziója van, kelle-ne, hogy legyen.

Gyerekkoromban még tapasztaltam, hogy a „Tanár” – egyéniség, példakép. A „pedagógus” fogalma nálunk a Kádárkor kolhozosított, másodrendű lényét és a „szép új világ” bulvárfiguráját jutatta eszembe.

Hogyan folytatódott a küzdelmed Szombathelyen?

2013-ban a Szépió Egyesület végleg mellénk állt. Dr. Balogh Lajos botanikus hosszú tanulmányában a libanoni cédrust ajánlotta. Az ő felkészültsége, lelkesedése és tudományos tekintélye lett a siker záloga. A püspök atya egy nagyszerű helyszínt javasolt: a város szakrális főtérén, a Székesegyházzal szemben, a várost felemelő első püspök szobra mellett, az első elemi iskola földrajzi helyén álló Széchenyi liceuma – az első gimnázium – s a ma is létező papi szeminárium háromszögében. De továbbra is hiányzott a pénz és a Város engedélye. Svájcban élő volt osztálytársam, dr. Fráter György, egy sydney-i író barátom, Csapó Endre és egy Ausztráliába sodródott volt diákom, Kovács Katalin adományából elkészítettük a márványtáblát. Szövege: 996 – *Az első magyar iskola Pannonhalmán; 1490 – Az első írásos adat szombathelyi iskola létezéséről; 1570 – Pápay György, az első név szerint ismert szombathelyi tanító; 2014 – a libanoni cédrusfa ültetése.*

Talán a 2014-es választási évnek köszönhető, hogy megkaptuk az engedélyt, és a további költségeket is átvállalta a Város. 2014. szeptember 24-én, Szent Gellértn, az oktatás védőszentje napján dr. Puskás Tivadar polgármester avatta fel a Tanítók fáját. Magam is beszéltem, dadogva a meghatottságtól...

A Toldy Ferenc Gimnáziumban Antall József osztályfőnököd volt. Milyen emlékeket őrzöl róla?

Kérdéseid nyomán sorra merül fel bennem: az irracionális kor, a vörösteplás, gótikus gimnázium, a ragyogó képességű osztály, a mai eszemmel már érthetően kusza tanári kar, és a belőle kiemelkedő, nagy tudású, fanyar humorú osztályfőnök, akihez nagyon közel sosem kerülhettem. Megalkuvás nélküli hazaszeretetre tanított a Tanár Úr.

Ha Rá gondolok, megjelenik előttem világosbarna zakójának zsebébe hanyagul bedugott négy ujja, kicsit görnyednek látszó alakja, amint – mondjuk – az előadások jegyzetelésére tanít bennünket. Vagy a kirándulásokon viselt hatalmas hátizsákja, amelyről egyikünk azt híresztelte, hogy kövekkel van megtöltve. És főleg az a tiszteletteljes csend, amely már első beléptekor az osztálytermet eltöltötte. Csendesen, szigorú tekintetekkel fegyelmezett, mi pedig nagyon igyekeztünk megfelelni az általa megszemélyesített tudásnak.

Sohasem láttam jegyzeteket, óravázlatokat nála. Szabadon, magával ragadóan tanított, összefüggéseket, eseménytörténetet, évszámokat, történelmi személyiségeket – östörténetünktől a II. világháború szövetséges hatalmainak Földközi-tengeri parancsnoklái rendszeréig. Tankönyvre nem volt szükségünk, első bemutatkozásakor azonnal betétele a táskánkba. Órai jegyzeteimet sokáig őriztem, de valamelyik költőködésemkor elvesztek.

Pedig ellentmondásos volt a viszonyunk. Úgy 30 éves korom táján írtam munkahelyi címére, megkövettem diákkori dolgaimért, és amiért sokszor nem figyeltem útmutatásaira. Kedvesen válaszolt: nem haragszik, csak a buta emberektől irtózik, mert azok a gonoszágukkal pótolják az okossal szembeni hátrányukat.

Háborús félárvaként nagybátyám és nagyanyám nevelt Makó, Pest, Balatonlelle között hanyódom. Tízévesen kerültem édesanyám új családjába, új iskolába. Végül Angyalföldről kerültem az akkor is elitnek számító Toldyba. Az első évemről szürrealis képek maradtak az emlékezetemben: egy igazgatóhelyettes, aki kizárólag tankönyvből tanította a történelmet, és év végéig sem tudott elszakadni az óegyiptomi nomoszoktól; egy magyarul rosszul beszélő ukrán, aki később igazgatóhelyettesként, '56 után a munkaköpenye alatt pisztolyt viselt a folyosón. A székely testnevelő tanár, aki döngő hangon vezényelt: „Toldy Gimnázium, vigyázz!”

A Toldyban ért utol az 56-os forradalom?

Igen, második voltam. Megválasztott diákszemélyiségként lettem, az uk-

rán tanárunk lelkesített a Bem térre vonulásra, majd a Kossuth szobor mögött kuksoltam végig a sortüzet. Az első tanítási napon, februárban az Országház még mindig vérfoltos oroszlanjai mellett, a lezárt Kossuth-hídon mentem iskolába. Új igazgató érkezett. Nagyon rosszat jelentett, ha a tanterem ajtaján bekukuskálva az ujjával hívogatott valakit az irodájába. Aztán egyikünk édesapja egykori nyilas körzetvezetőjeként ismerte fel ezt a rettenthetetlen kommunistát. Oroszt tanítani a Sztálin-szobor alkotójának testvére érkezett. Lélektelen, unott, fahangú, favicces órái voltak. Az idős, csaknem teljesen süket „Próton” tanár úr tanította a fizikát, számomra reménytelenül. Nagyon szeretett bennünket. Szíva tanár úr latin óráira még felnőtt fejjel is eljártam a TIT-be, a köz- és elismerten „frankofil” Miklóssy tanár úrnak is sokat köszönhettem. Antall tanár úr cserkész módra nevelt. Hazafiságra, önállóságra, felelősségre, a tudás tisztelőre – és annak megszerzésére. Nem utasításokkal, büntetéssel, dicsérettel – hanem indirekt módon, a személyes varázsába vonva.

Büntetésre emlékszel, hiszen nélküle nincs nevelés?

Igen, de csak egyre. Tihanyban kirándultunk, s éjszaka néhányan elköltöttünk egy csónakot. Elsüllyedt és vele mi is. A Tanár Úr csak annyit mondott: holnapután Bakonybélben alszik az osztály, a tettesek keressék meg gyalog a következő célpontot, ott találkozunk. Bolyongtunk, csürben aludtunk, odaértünk – több szó nem esett a csónakázásról.

Levente barátommal „neodadaista” és „neoprimitív” verseket írtunk, és a közös padunk fölél akasztottunk egy táblát: „Mái versek”. Minden történelemóra előtt odajött, elolvasta. Nem minősítette, tudomásul vette – más tanár többnyire nem olvasta el. Direkt” közeledést csak nagyon keveseknek engedett meg. Néhányan, pusztán dacból önképzőkört alakítottunk. A Tanár Úr ezt is úgy fogadta, mint a verses táblánkat – beletartozott a „cserkészpótló” nevelésünkbe. Érettségi előtt megelégtünk a politikai zaklatásokat, az osztály „krémje” egy kiránduláson petíciót írt a minisztériumnak. Kimaradtam belőle, nyilván nem voltam elég érett.

Lette-e ennek következménye?

Az érettségi szünetben: vallatás. Engem egy sánta ávos nyúzott, akinek felfedtem, hogy a Sztálin-díjas Aczél Tamás kivel szökött Nyugatra. Ez a hír ugyan már rég megjelent a Népszabadságban, de a vallatóm így is elégedettnek tűnt.

Hogyan folytattad tanulmányaidat?

A továbbtanulás persze csak néhá-

nyunknak sikerült, akiknek voltak összekötőtanácsaik. Én vasesztergályosnak iratkoztam be. Egy angyalföldi műszergyárban cipekedtem: anyagmozgató segédmunkás voltam, egy csodabogár a gépműhely túltengő munkásöntudatú ifjú segédei között. Az idősebb mestereknél találtam jó szóra, ők egyengették későbbi előrelépésemet, egy óriás félautomata géphez. 12+12 órás műszakokban „gályáztam”, kemény iskola volt. A régi barátokkal megfogadtuk, hogy *munkásosztály* leszünk mi is, nem akarunk többet tanulni, úgyse lehetséges.

Karácsony körül bevitték a XIII. kerületi rendőrkapitányságra: 84 rendből betöréses lopás volt a bűnlajstromomon. A rendőrségen elém is tártak vagy ötszáz bizonyítékot: színes „belügyi” fényképeket a Kalef huligánjairól. Alaposan és visszatérően megdolgoztak, bírósággal fenyegettek, ha nem írom alá a velük való együttműködést. Heti jelentést követtettek a barátaimról és családjukról, volt tanárimról. Ordítóztak, pofoztak – könnyű prédának vélték engem, a 19 éves srácot. Rettenetesen félttem, de nem írtam alá semmit. A tárgyaláson a bíró egy darabig forgatta a vádiratot, kérdezett, végül bizonyítékok hiányában felmentett.

Lehetett a vallatásokra nemet mondani?

1989 után, amikor sorra derült ki tiszteletem méltó emberek besúgó-múltja, nem tudtam megérintő, megbocsátó lenni irántuk. Igenis, lehetett nemet mondani. Én megpróbáltam, és sikerült.

A gyárban megigézett a vörös izzásban kunkorodó forgács, a kezem alatt a nyersvasból formálódó alkotás: vasesztergályosnak iratkoztam. Csupa idős – egy húszévesnek idős- mestereim voltak, bár alig többek negyven-ötven évesnél. Megkövetelték a munka becsületét: az első héten nyaklevest kaptam egy lépésváltásért, mert az esztergályosnak először állni kell tanulnia. Levettették tüntetően mocskos munkaruhámat, megkövetelték az esztergapad és környéke patyolat tisztaságát is.

Hogyan kerültél a tanárképző főiskolára?

Jogilag a szakmunkásvizsgáig a szakiskolához tartoztam, minden héten egyszer továbbra is szokott tanórák voltak. Az igazgatóm emberséges kommunista volt, abból a fajtából, amelyet minden rendszer lecsukott. Öreg „Nagy Imrész” lehetett, gondosan figyelte a sorsomat. Néha lelefogott a rendőrség a biztonság okáért. Egy alkalommal a szokottnál is tovább vendégeskedtem a Tolnai Lajos utca 15-ös zárkájában. Sok igazolatlan napom volt, ezért egyenest az igazgatóm irodába futottam, menteni a menthető. „Igazgató elvtárs!” – kezdtem, mire leültetett, és azt mondta, készüljek, mert négy nap múlva Pécsset felvételizek a Tanárképző Főiskolára. Még a lélekzetem is elakadt. (Igen, lélekzet: Rákosiék helyesbítették g-re, mert lélek ugyebár nincs). Szíva tanár úr latin óráira még felnőtt fejjel is eljártam a TIT-be, Miklóssy tanár úrnak pedig egy könnyű felvételi vizsgát köszönhetek magyar nyelvtanból: „Toldysta volt? Miklóssy tanár úr tanított? No, akkor beszéljen inkább Villonról!” Végül sikerült a felvételem.

Mi vonzott a tanári pályára felé?

A gyermekeinkkel bezárólag négy nemedékünkben 11 tanár van. Szepessy nagyapám volt „csak” jogász: kormány-

zói tanácsadóként készítette el az 1938-as egyszeri vagyonadó törvényt, amely szerint az ország leggazdagabb 27.000 embere adta össze a nehézipar talpra állításához szükséges 3 millió aranypengőt. Meseíró tanítónő nagyanyám, nagy tudású, kicsit a múlt században élő, görög-latin szakos nagybátyám példája vonzott, és persze az otthoni környezet. S mint már beszéltem róla, Antall József volt az osztályfőnököm. Kell ennél több?

Az évtizedek során mit tettél azért, hogy a tanítványaid „többre vihessék” a mesterüknél?

Főleg általános iskolában tanítottam: 7 évet Vácott, 25-öt Szombathelyen; Pesten iparitanuló-intézetben és kollégiumban, Szombathelyen szakközépiskolában és kollégiumban dolgoztam. Óraadó voltam a helyi főiskolán. A váci éveim felhőtlenek voltak, a többiek már küzdemesebbek. Tájfutóim 44 magyar bajnokságot nyertek, szakköröseim mintegy félszáz nagy képzőművészeti pályázaton nyertek országos, nemzetközi díjakat. A Kalokagathia Körrel egy évtizeden át kerékpároztunk Erdélyben, velük a magyar múlt többnyire pusztuló emlékeiről mintegy 40 kiállításunk volt Sepsibükszádtól Genfen át Sydneyig.

A cserkészet kitűnő hagyományait folytatad, noha más címke alatt...

Első tanárvakációmon úttörőtáborba küldtek, a Szentendrei-sziget partjára, ősfák közötti igazán „indiános” környezetbe – mégis lélekelen rutin maradt ez a két hét. Aztán egy délután Visegrád felől kenek érkeztek. Mellénk érve, a lapátok tisztelgésre emelkedtek, a vezérkenu orral a partra futott, és elsőként partra szállt a lengyel lobogó. Három harci kiállítás, majd a tisztelgés vége, és percek múlva már álltak a sátrak. Lengyel

„harcer”-ek voltak, valódi cserkészek. Vác északi külvárosában kezdtem pályafutásom. Életem legjobb tantestülete volt, megértő igazgatóval, vadonatúj iskolaépületben, az első osztállyal. Pestről ingáztam, de nem siettem haza: délutánonként tanulószoba, grafikai és kerámiaszakkör következett. Megismerkedtünk a Duna eltűnő szigeteivel: a Pokol-, Buki- és a Kompkötő-szigettel. És bár felettünk füstölgött a cementgyár, a Naszály erdős túoldalán egy alkalmas, völgyoldali tisztásra leltünk, amit a rejtékhelyünkékké vált.

Kétoldalas, lepedő nagyságú cikk jelent meg rólunk a Magyar Ifjúságban, és egy még hosszabb a Pajtásban. Később a Martuska-szigeten tanyáztunk. Néptelen, tehát igazi sziget volt. Kajakkal jártunk ivóvízért Nagymarosra, és fogtuk ki az uszadék fát a táborüzekhez. Amint a sziget belső tisztásán gázoltunk a derékig érő fűben, minden lépésünkre felőkben ugráltak előttünk a szöcskék. Tudtam, hogy ez a pillanatnyi boldogság csupán kivonulás a jól szervezett világból.

A tájfutásban rengeteg bajnokot neveltél. Miért éppen abban?

Mert abban találtam meg minden „indiánost” – persze a gyerekek is. Erdők, önmagunkra utaltság, és kemény szellemi igénybevétel, kitágult látóhatár. A kialakult mag már általános iskolásként ifjúsági válogatott lett. A szigorú életvitel, a sok utazás, versenyen helytállás ki is ragadta őket a visszahúzó mikrokozmoszából. Továbbtanulásra sarkalltam őket, és mind diplomások lettek. Viszont több kollégának ez szemet szúrt. '79/80 telén feljelentettek, hogy amerikai kém volnék, hiszen térképekkel szaladgálunk a világban – még Recskén meg Pécsen is, ahol nyilván a réz- és uránbánya után kutatunk...

Van egy indiai közmondás: „Minél magasabban vagy, annál jobban fúj a szél!”

Utoljára 1988 őszén jelentettek fel. Megadóan léptem be az ismert irodába, egy Tihanyi nevű főhadnagy várt a korábbi ezredes elvtárs helyett. Kilépett az asztal mögül, bemutatkozott és meghajolt: „Köszönjük, tanár úr, amit a gyermekekért tesz”.

1999-ben jelent meg könyved: „A Kalokagathia Kör. Történelmünk kerékpár-ösvényein.” Még az átkosban jártunk Erdélybe versenyezni, edzőtáborozni. A sportágot ott szinte kizárólag magyarok üzték. Mesebeli vidékek, ízes szavak, zenei hanglejtésű beszéd – és a szó anynyit ért, ahogy kimondták. Családostul is jártam Szovátára, onnan Korondra, ahol a fazekas szövetséget még mindig az alapító Szepešy nagyapámról emlegetik a helybeliek. Autóbust bérelve vittünk az akkori osztállyal cipőt, ruhát Illyésmezőre. Persze, szemet szűrtünk a vámon, és volt részünk bőven kellemetlenségben.

Ceausescu bukása után egyik tájfutómmal orvosi műszereket, fénymásolókat, papírt hordtunk Szovátára, meg a sztrájkoló vásárhelyi egyetemistáknak. 1990 véres márciusán, Marosvásárhelyen magam is koszorúztam a Székely Vértanúk terén. Felemelő érzés volt. Miért maradtak volna ki ebből az akkori tanítványaim?

A kilencvenes évek elején egy kitűnő német tagozatos osztály pót-osztályfőnöke voltam. A képzőművészeti szakkörömbe járt a fele, többen ezen a pályán is maradtak. E korosztályt tanítva tudatosult bennem: a televízió, a képi kultúra kiölte belőlük a „saját mozi”. A szabad témaválasztású fogalmazásokhoz, rajzokhoz hiányzott az átélt téma.

Ennek nyomába eredve, először Kárpátalját és a Partiumot kerékpároztunk körbe. Pályázaton nyert kis pénzünk 12 napra volt elég. Református parókiákon aludtunk, és mivel nem fogadtak el tőlünk semmit, a perselyekbe fizettünk érte.

Nem a szülők pénzén, kényelmes buszon utaztunk, hanem saját erőből, saját fáradsággal. Egyszer a román határ közelében megpillantottuk a csengersímai Árpád-kori kápolnát. Egy tó szigetén épült, izzasztó hőséget árasztott a delelő Nap, és a tó párájában lassan a nádas fölémelkedni látszott a templom. Hazatérve az egyik, mindössze 12 éves fiú padlólínóleumba metszette a látványt – és a metszeten is éreztem, hogy száll fel, és sugárzik a templom. Bárdics Robiról van szó, aki megtalálta a lengyel cserkészek zászlóját.

Erdélyországban találtuk meg a szépséget, a jóságot, de hiányoltuk a történelmi igazságot – e három alapérték ögörfög nevét viseltük: Kalokagathia Kör. Aztán az iskolaépület egyik hátsó kamrájában műhelyt alakítottunk ki. Ezeremester apuka készített grafikai prést, „összedobott” pénzből vettünk anyagokat, szerszámokat, de a legjobban az esernyőmerevítőből készült linóleum-metszővel szeretünk dolgozni. Bár az erdélyi fametszetek a két legszebb szint sugallták (Kós Károly, Buday György, Molnár Dénes munkáira gondolok), hamar kikísérleteztünk néhány valóban színes eljárást is. A téma, a cél adta volt: visszaidézni és megörökíteni Jókai, Áprily Lajos, Tamási Áron tájait, a magyarság lassan enyésző emlékeit.

Ez magyarságismeret is egyben, amely nagyon sok iskolánkból hiányzik...

Észrevétlenül változtunk magyarság-

ismereti körré, tanultunk az író Tófalvi Zoltántól, a régész Ferenczi Istvántól, a lelkész Fülöp G. Dénestől – vagy akár a székelydályai Mező Mózi bácsitól. Az egyik kislány tanulmányt írt a koronédi költő, Ambrus Lajos verseiről (meg is jelent!), volt egy triónk: mezőségi és Credo-dalokkal nyitotta meg a kiállításainkat. Papp Tibi Orbán Balázs kiadatlan felvételeit metszette linóleumba – és nyaranta összehasonlítottuk a mai látvánnyal, azokat is metszettek álmodta. A határig vonatoztunk, onnan áttekertünk a legközelebbi közúti átkelőhöz. Napi 50–100 kilométereket tettünk, meg be-bekanyarogva a vonzóbbnak tűnő helyekre – erődtemplomokhoz, Árpád-kori freskókhöz, erdei forrásokhoz. Támaspontjaink a parókiák, iskolák, jóbarátok voltak.

„Aztán a híred nehogy hamarabb hazajérjen, mint te!” – járta a mondás, valahányszor messzire indultunk otthonról...

A hírünk előtünk járt, néha így beérkezve egy-egy faluba a kapukban vártak az asszonyok – a gyerekeket tejjel, engem pálinkával. Még Szegedy Laci bácsi tiszteletes úrnál is jártunk, aki eltemette a maradék magyar lelkeket Magyarigben. Az ő parókiáján töltöttünk egy hetet, megkaptuk a krumplicját, virágot vittünk Bod Péter sírjára.

Hány diáknemzedék élhette ezt át az iránnyitásod alatt?

Három, de néhányukra kirepülésük után is számíthattam. Aztán az igazgatónőm „nem tudta biztosítani” a kötelező órák felét sem, így más állás után kellett néznie. A műhelyt felszámoltam, a felszerelést egy falusi iskolának adtam, a képeket, metszeteket pedig őrizi a Református Teológia könyvtára – Kolozsvárott.

A LEGNAGYOBBI ÜGY MAGYARORSZÁGON

Habos Dorottya

Január óta magyarul is olvasható Zdenka Becker *A legnagyobb ügy* című regénye, amely a szerző első magyar nyelven megjelent könyve. A csehszlovák származású író nő nem először járt Magyarországon, korábban egyik színdarabját német nyelven mutatták be Szekszárdon. 2016 februárjában Budapesten és Miskolcon mutatkozott be a magyar olvasóközönség előtt.

Zdenka Becker 1951-ben született a csehszlovákiai Cheb városában. Pozsonyban nőtt fel, 1974 óta Ausztriában él. Könyveit német nyelven írja, emellett fordít is: németről szlovákra, szlovákról németre. Színdarabjait Ausztria, Németország és Szlovákia mellett az Egyesült Államokban is bemutatták. Angol, cseh, francia, hindi, litván, spanyol és szlovák fordítások után A legnagyobb ügy az első könyve magyarul. A fordítás Dallos Emese munkája, a regény 2016 januárjában jelent meg az Úveghegy Kiadó gondozásában.

A legnagyobb ügy című könyv egyszerre családregény, a történet szempontjából krimi és az ötvenes-hatvanas évek kelet-európai kora. Alapja két megtörtént esemény, az egykori Csehszlovákiában véghezvitt kegyetlen gyilkosságok.

„A csehszlovák kriminalisztikában ismert történetről van szó. Bestiális, kegyetlen tett, hogy két férfit is ily módon ölt meg a nő, az elsőt 1952-ben, a másodikat 1964-

ben. Csehszlovákia szerte beszéltek az esetről. Tizenhárom éves voltam akkor, sokat hallottam az ügyről annak ellenére, hogy nagyon kevés hírt adtak a tévén. Nekünk egyebként sem volt készületekünk, de nagymamámék sok mindent meséltek erről a családban” – elevenítette fel emlékeit a szerző, aki elárulta, hogy bár édesapja is rendőr volt, de nem azonos a könyvben szereplő Teodor Mudrochkal.

Zdenka Becker gyerekkorától fogva szeretett mesélni, azonban sohasem akart krimi írni, így a regényre sem ekként tekint. Egy barátjának ajánlotta fel a történetet, aki alkotásra vágyott, de nem volt hozzá témája. *„Egy kávéházban ültünk, és elkezdtem mesélni, önkéntelenül is belekeverve a szocializmust és édesapám tulajdonságait. A kényelmeséget, a lassúságot, a hosszú alsónadrágokban flangálást apámról mintáztam, az ő tulajdonságai köszönnek vissza Mudroch alakjában, noha a két ember nem azonos. Aztán úgy éreztem, hogy a barátom nem írhatja meg mindezt, mert nem ismeri sem a szocializmust, sem az édesapámat. Hazamentem, megírtam a sztorit, de először nem krimiként, hanem társadalomrajzba illesztett apa-lánya történetként”* – fejtette ki az író.

A cselekmény sokszálú, mozaikszerűen építkezik, a közelmúlt és a régmúlt folyamatosan váltja egymást. A gyilkosság történéseire az ügy akkori nyomozója, Teodor Mudroch emlékszik vissza annak reményében, hogy íróvá vált lány, Lara megörökíti az idős, valaha

szigorú rendőrnemzedék pályafutásának egyik legfontosabb, sikeres ügyét. A nő minden porcikája tiltakozik teljesíteni apja kérését, az olykor kamaszos lelki vívódásnak ható érzéseit élményszerűen jelenítette meg a szerző.

Két anya szerepel a történetben, (Lara édesanyja és a gyilkos), személyiségük merőben különbözik egymástól, azonban mindkettejükben van valami, ami nehézzé teszi az anyaszerep maradéktalan megvalósulását. *„A gyilkos pszichésen beteg, de ahogy teheti, óvja gyermekeit. Lara édesanyja karrierista, ami már akkoriban sem volt ismeretlen fogalom. Mindenki tudta, hogy ha karriert csinál az ember, akkor a család háttérbe szorul”* – mondta Zdenka Becker, aki nem kíván pálcát törni szereplői felett.

„Szándékosan nem kizárólag bestiaként, hanem emberként ábrázoltam a gyilkost, hogy megmutassam: valójában a társadalom áldozata, a körülmények tették ilyenné. A háború után fiatalon elhurcolták Németországba, édesanya nélkül nőtt fel. Ahogy Lara anyjáról sem derül ki egyértelműen, hogy külföldi útjai során valóban megcsalta-e férjét” – indokolt a szerző, és gondolatai egyértelműen viselkedés-közönszönek a regényben, amikor a felelős kimondja: örül, hogy nem neki kell a gyilkos sorsáról döntenie.

Dallos Emese könnyed fordítása olvasmányossá teszi a regényt, a választékos kifejezések elindítják azt a belső mozi, ami által az olvasó magáénak érezheti a

Zdenka Becker Budapesten Dallos Emese műfordító és Véghegy Balázs szerkesztővel.

„látottakat” – és falni kezdi a könyvet. Nem a történet izgalmai miatt, hiszen a mű elején megtudjuk, hogy ki a gyilkos, hanem az emberi sorsokért.

„Nem krimi akartam írni, sokkal jobban szeretek mesélni az emberekről, ezért állítottam a középpontba egy emberi kapcsolatot, Lara és az édesapja viszonyát. Olyanokat akartam bemutatni, akik hibáik ellenére is megtalálják a helyüket a társadalomban.” – mondta a szerző, aki a magyar irodalomból Márai Sándor, Esterházy Péter és Kertész Imre munkáit kedveli leginkább.

A regény bemutatja, hogy emberek és kapcsolataik hogyan viszonyulnak egymáshoz, hogyan hat a társadalom a személyes kapcsolatokra és az emberi kötelek a társadalomra.

(A regény az Úveghegy Kiadó gondozásában jelent meg 2016-ban. Február 15-én a miskolci Szabó Lőrinc Idegnyelvű Könyvtárban, május 2-án pedig a bécsi Collegium Pazmaneum dísztermében tartottak könyvbemutatót – a szerző és a műfordító jelenlétében.)

VADLOVAK

DR. LIPOVSZKY GYÖRGY FOTÓKIÁLLÍTÁSÁNAK MEGNYITÓJA

Petróczi Éva

Hölgyeim és Uram! Kedves Közönség!

Ha Nyikolaj M. Przevalskij orosz ezredes, a híres utazó feltámadna, bizonyára ujjongó elismeréssel – még ha katonás fegyelemmel is – nézné ezeket a pártalan szépségű képeket. Ezek ugyanis az általa felfedezett és mindenáron megmenteni szándékozott mongóliai vadlovak, a később róla elnevezett Przewalski-lovak életképességét, életerejét és hihetetlen, olykor szinte „humán” intelligenciáját hirdetik. Nem hiába dolgoznak olyan lelkesen e ritka szépségű állatfaj megmentői csaknem húsz esztendeje, 1997 óta a Hortobágyi Nemzeti Park Pentezug nevű pusztáján, ahonnan, a már háromszáz feletti állományból vízszatelepítés is történt „őshazájukba”, a távoli Mongóliába. Dr. Lipovszky György orvos-természetfotós külön engedéllyel és szigorú felügyelet mellett mindössze egyetlen napot tölthetett e ritka eleganciájú, s ugyanakkor minden porcikájukban természetes és terheléstűrő teremtmények, a Természet igazi „műalkotásai” közelében, s képein nem csupán tökéletes arányú anatómiájukat, testfelépítésüket, de modelljeinek gazdag érzelmi életét is sikerült megjelenítenie. Az emóciók széles skálája jelenik meg ezeken a képeken: anyai és testvéri-baráti szeretet, egészséges csoportszellem, olykor indulatok, s – megkockáztatom – még a szerelem is. Olyannyira, hogy

nem mulaszthatjuk el az e képekhez talán leginkább illő irodalmi szemelvény felidézését, amely mi is lehetne más, mint Jonathan Swift halhatatlan „Gulliver”-jéből a nemes lovak földjén megélt események egy részlete. Bevallom, anglistaként mindig elborzasztott, hogy az egyébként jó, sőt kiváló Karinty-fordítást „egyszerűsítve” a „noble horses”-ból, a nemes lovakból, akiket Swift hangutánzó szóval Hauhnhm-nak is nevez, egyes magyar (elsősorban ifjúsági!) kiadásokban cirkuszi hangzású „nyihahák” lettek, meghamisítva ezzel a mondanivaló lényegét, azt, hogy a lovak bizony sokszor lényegesen nemesebben tudnak viselkedni, mint mi, emberek, Swift nyelvén „yahoo”-k, magyarul: „yehuk”. Lássuk tehát a részletet: „A ló egy pillanatra megtorpant, mikor közlembbe került, de hamarosan összeszedte magát, nyílt tekintettel nézett a szemembe, a csodálkozás félreismerhetetlen jeleinek kíséretében; szemügyre vette kezemet és lábamat, és többször körülsétált. Én mindamellett mentem volna tovább, de ő határozottan az utamba állt, igaz, hogy a lehető legszelidebb arckifejezéssel, az erőszakos szándéknak még nyomát sem mutatva. Egy ideig így bámultuk egymást, végül bátran kinyújtottam kezemet a nyaka felé, azzal a céllal, hogy majd megsimogatom... De az állat, úgy látszik, lenézéssel fogadta barátságos közeledésemet, fejét rázta, össze-

ráncolta homlokát, és végül szelíden fel-emelte bal mellső lábát, hogy távol tartsa kezemet magától. Utána nyertett vagy három-négyet, de olyan idegenszerű ritmusokban, hogy majdnem arra gondoltam, hogy beszél valamit magában saját különleges nyelvén. Míg mi ilyenformán voltunk elfoglalva, megjelent egy másik ló, miután kifejezetten társasági modorban üdvözölte az előbbit, mindketten finoman összeérintették mellső lábuk patáit... egymás mellett sétáltak föl, s alá, mint az öregurak, akik alaposan megfontolandó ügyekről diskurálnak...” Swift finom és bölcs szövegéből most emeljünk ki mindössze egy szót: „ritmus”. Ha figyelmesen szemléljük Lipovszky György vadló-képeit, feltűnik nekünk „modelljei” mozgásának mindig-hibátlan ritmusa; sehol egy suta, elrontott, sehol egy ügyetlen, esetlen mozdulat; ezek a lovak mindenkor a *bullámok* szépségére emlékeztetnek bennünket, valósággal *fodrozódnak* életelemükben, a számukra biztosított, tágas pusztai térben.

Swiften túl természetesen más irodalmi-művészeti emlékek is felidéződhetnek bennünk e ritka értékű felvételek láttán. Többek között D. H. Lawrence *St. Mawr* című novellája, amelyben egy elkényeztetett amerikai kisasszony, Lou valósággal „beleszeret” a hátsólovába. De felidézhetjük magunkban Huszárik Zoltán halhatatlan, 1965-ben forgatott

kisfilm-rekviemjét, ezt az emberek és lovak eltéphetetlen egymásra utaltságát ábrázoló remeket, az *Elégiát* is.

Ismét közelebb lépve a „mi” lovainkhoz, e kiállítás lovaihoz, feltétlenül idéznünk kell végül Széchenyi István 1828-ban publikált, igen nevezetes könyve, *A lovakról* e mostani látványra, ennek főszereplőire vonatkozó gondolatát is: „A mi engem illet, hogy én az angol vagy a napkeleti lovat inkább szeretem magam alatt, mint átaljában véve a *magyart*, legkisebb se tagadom...” A napkeleti lovak kategóriába, ezt mondanunk se kellene talán, a Przewalski-lovak tökéletesen beleillenek; ez a tárlat tehát a csaknem kihalt fajta megőrzésén fáradozó orosz ezredes mellett a mi „Stefi gróf”-unk tetszését is minden bizonnyal elnyerné! Végül: bár jómagam soha nem lovagoltam, hiszen abból a generációból való vagyok, amelyben az olyan elemi szükségletek, mint a meleg cipő és a télikabát is komoly luxusnak számított, felmenőim között voltak lótarató közép-birtokosok és jó lovasok is. Személyes élményeim között pedig mindmáig ki-tüntetett helye van néhány pécsi lovas szánkózásnak, s egy cserdi-helesfai nyári kocsikázásnak. Lovas verset nem sokat írtam ugyan, de egyet mégis felidézek itt, majdnem harminc évvel ezelőtől, amikor hosszú hajamat sokan becéztek „sörénynek”. Ez a vers már csak azért

sem idegen a Lipovszky-kiállítás képeitől, mert azt az ember-ló „szimbiózist” érzékelteti, amelyet Gyuri, 1953-ban született barátunk és generációs társunk már kora gyermekségében megélt, felnevelő falujában, a Nógrád megyei Illyiben éppúgy, mint ugyanabban a régióban töltött, több mint harminc esztendő családorvosi szolgálata során. Nyilvánvaló, hogy ezek az élmények érelték őt természetfotóssá, mostanra már sok belföldi és néhány külföldi tárlat és számtalan publikált felvétel erejéig. Tehát, legyen ez a vers lírai utóirat az elmondottakhoz és egyszersmind szerény nyitány a látóvalokhoz:

Petróczi Éva Elmaradt vágta miatt

*A vágta vágya
nem csitul,
ha még
az első tajtékig
se tart –*

*megállsz,
füledben
a félbemaradt
száguldás
szépséges robajával,*

*s görcsbe rántja
a hőköltető parancs
csalódott
izmaidat.*

*A vágta vágya
nem csitul,
ha még
az első tajtékig
se tart;*

*nem a hajsza:
a torpanásra
kényszerítő
mozdulat gyötör.*

*A vágta vágya
nem csitul,
ha még az első tajtékig
se tart –
sörényed selymébe fon
tüskéket, bogáncsokat.*

DÍJLOVAS TEHETSÉG

Nemes Dóra

Bejutott a Magyar Lovas Szövetség tehetségkutató programjába a tizenhárom éves százhalombattai díjlovas, Berczi Borbála. A szakági Talent program 2014-ben indult, azóta díjlovaglásban, lovastusában és fogathajtásban is bevezették.

Berczi Bori hat éves kora óta lovagol, kezdetben Sós-kúton, majd Százhalombattán edzett, másfél éve pedig Kajászóra jár. Tíz éves korától vesz részt a Póni Klub Szövetség versenyein, rajtengedély-vizsgáját 2015 áprilisában tette le. A Talent program válogatójára új lovával, az ötéves Napóleonnal nevezett, és azóta is rendszeresen vágatnak együtt. A tehetségprogramba való bejutást többnapos edzőtáborok és elméleti oktatások követették, amelyekből Bori március végén tett sikeres vizsgát. Ezt követő első versenyére Szlovákiában került sor, ahol 17 induló között a második helyet szerezte meg április elején. Azóta több versenyen indult, s legtöbbször dobogós helyen végzett. A Pátyon megrendezett minősítő regionális seregszemplén első lett. Simon Szilvia díjlovas edző vezetésével folytatja a felkészülést. Céljuk a 2017-es póni Európa-bajnokságra történő kvalifikáció, amit első alkalommal rendeznek meg hazánkban

Fazekas István verse

Sós-kúti elégia

*Bennünk még énekelnek
a bíbor nyár remegő lombjai,
bennünk még elpirul a sós-kúti táj,
ám ha térdre ereszkedik
előttünk a szeptemberi este,
magányosan hulló falevelek
kezdik el becézni suttogó blúzodat.*

*Ilyenkor itt már tétova
neszek közt imbolyog a szél,
az alkony felé tart minden suhanás,
és a hullámzó füvek fekélyes sóhajától
fel-felvillan előttünk
a zúzmárás határtalanság.*

*Az elnemt madárfészkekből
kicsordul a csend,
korhadt fák ágain moccan
a mozdulatlanság:
én átöllelek,
és öllelek,
mint aki sosem ölelt még,*

*mert csókodtól eltűntek
karomból a régi
ölelések.*

*Nem ijeszt minket
a tegnapok árnya:
tudjuk, elmúlásunknál is
hűbb ez a szerelem,
tudjuk, Te értem nyitál
erre a világra,
én pedig értem.*

*Bennünk még énekelnek
a bíbor nyár remegő lombjai,
bennünk még elpirul a sós-kúti táj,
egymás tüzeitől tüzesedik vérünk,
csókunktól lehunyják szemüket
a szemérmes csillagok.*

*Kacatjaid a földre hullnak,
és míg okostelefonod tükrébe
bámulgat a bold,
ringó bajad lassan kibomlik és
takaróként zuhan
az égi mezőkre.*

DUNA-CSEPPBEN AZ EGÉSZ MAGYAR TENGER

MI TÖRTÉNT A „VILÁG LEGJOBB KULTURÁLIS TELEVÍZIÓJÁVAL”?

Bognár Nándor

Mostanában mind sűrűbben találkozhatunk leírt, esetleg televízióban vagy rádióban elhangzó, ugyanazt a sajátos témakört feldolgozó, elgondolkasztató történetekkel, sőt, a történelem alapjául szolgáló események kiváltó okainak elemzése is egyre gyakoribb manapság. Közös ezekben az összeállításokban, hogy a bennük ábrázolt események mind huszonegynéhány éve kezdődtek, közreműködők teli reménységgel, bizalommal, a siker ígéretével „repestek”, ám napjainkra sorra kiderül, mennyi mindent kellett volna másképpen csinálni, hogy a változás valóban sikeres legyen.

Persze számosan mondták már akkor is, hogy nem egészen úgy, nem pontosan azokkal az emberekkel, a célokat következetesebben, konkrétabban és bátrabban megfogalmazva kellene a rendszerváltó lépéseket megtenni, de hangjuk valahogy elveszett a változtatási lehetőségek örömjárában. Így születhetett meg például a privatizációs vagyonsztás úgy, ahogy, így silányult mindmáig fájón jelentéktelenné a korábbi nemzetellenes bűnök elkövetőinek számonkérése, így sikkadhatott el a számonkérésnek, de még az elkövetők megnevezésének halvány kísérlete is, és a sor még hosszan folytatható. Ebbe a sorba illeszkedik Domonkos László Egy romlás anatómiája (1992-2010) alcímet viselő, Dunán innen, Dunán túl című kötete is.

Huszonhárom évvel ezelőtti karácsonyt idéz fel a szerző bevezetőjében, de ezt nem elsődlegesen valamiféle időrendhez ragaszkodás okából teszi, inkább azért, hogy pontosan láthatók legyenek az indulás koordinátái: hogy ne csak az váljon megismerhetővé, hova is jutott az első magyar műholdas televízió, hanem az is, hogy hogyan, honnan indult. „Ahogy Széchenyi a Lánchíddal összekötötte Pestet és Budát, nekünk épp így kell összekötnünk magunkat az erdélyi, a délvidéki, a kárpátaljai, a felvidéki magyarsággal. Az *égi híd* kizárólag egy különleges rendeltetésű televízió lehet, amely elé nem lehet semmiféle korláttal odaállni” – vázolta induláskor a célt a Duna TV atyja, a Kádár-korszak nemzeti szellemű ellenzékének egyik legnagyobb hatású alakja, Csoóri Sándor. És 1992 szentes-téjén megkezdte adását az első magyar műholdas televízió.

Nem titok, hogy a kötet szerzője éveken át szerkesztő riporterként dolgozott a Duna TV-ben. Ez a helyzet lehetőséget kínált, kínált volna neki házon belüli torzalkodások, folyosói pletykák, neki nem tetsző vezetők, vagy munkatársak baklövésének, a kontrasztelekció látványos példáinak felmutatására, félig-meddig kiszivárgott anyagi és morális „simlisségek” felsorolására: bőséggel akadtak volna bemutatnivalói - Domonkos azonban nem ezt az utat választotta, és ez fő értéke a könyvnek. Meghatározó személyekkel készített interjúkat, a lényegi folyamatok felmutatásával szemlélve a közbeeső kormányváltások okozta személyi vál-

tozásokat – azaz: kinevezéseket és kirúgásokat –, pártpolitikai beavatkozások hatását, anyaországbeliek és határon túliai viszonyát. Azaz: személyeskedés helyett az alapvető vonulatokra koncentrált, azt vizsgálva, mi is történt a még Sára Sándor elnöksége alatt az UNESCO által „A világ legjobb kulturális televíziója” címmel elismert csatornával. Így lett a Duna TV alapítástól napjainkig tartó története az a csepp, amelyben a rendszerváltást követő időszak „tengernyi” magyarságának, ha úgy tetszik, az egész rendszerváltó Magyarország sorsa küzdelmeivel, olykor örömeivel, hétköznapijaival és ünnepeivel megmutatkozhat.

Igaz, hogy most is létezik két Duna nevet viselő csatorna, amelyekben számos esetben próbál megszólalni a réges-régi „dunás” hang, az a kedves; ahol kísérletet tesz a megjelenésre az a sokunk szívéből formálódott régi kép – ha csökkent intenzitással is, de legalább következetesen.

A kötet lezárásaként ismét Csoórit, a Duna Televíziót működtető alapítvány első elnökét idézi a szerző, aki nietschei gondolatot ajánl mottóul, miszerint „Nekünk magunknak kell megalkotni azt, ami több magunknál.” Bizakodás van ebben az idézetben, annak remélése, hogy ami a Duna TV-nél nem sikerülhetett: sikerült és sikerülni fog másként. Egyre több jel mutatja.

(Domonkos László: *Dunán innen, Dunán túl*, PÜSKI Kiadó, 2015, 156 oldal. Ára: 2500 forint)

Domonkos László

DUNÁN INNEN, DUNÁN TÚL

Egy romlás anatómiája (1992-2010)

PÜSKI KIADÓ
BUDAPEST, 2015

ANGYALDEKAMERON

Erdei Sándor

Akad jónéhány Csontos János a legismertebb emberek között. Akiről most itt szó lesz: költő, újságíró, író, filmrendező. E sorok írójának van szerencséje személyesen ismerni, olyannyira, hogy együtt dolgoztak éveken át a megyei lap kulturális „különítményében”. A magyar vidék legremekebb kultúrzsurnalisztái kopogtak harkályként az írógépeken a két-három kis szobában, (akkor még nem termekben dolgoztunk, mint majd később – cipőfelsőrész-készítők módjára). Arany Lajos, Pozderka Judit, Vitéz Ferenc, Csontos János – ilyen ragyogó „örs” élén kellett vezető pozíciót viselnem, töredékesen sikerült. Akkoriban (a rendszerváltás előtt-alatt) zajlott a szerkesztőségi munka „komputérezálása”, s hogy-hogy nem, Csontos János (újságíró-gyakornokként!) rendszergazdai megbízást (is) kapott. Közben bezsupolták az újságíró-iskolára, s amikor egy ízben hazalátogatott, megkérdezte, hogyan kell bekapcsolni a gépet. Mulatságos epizód volt.

Kalandos, eseménydús debreceni (hajdú-bihari) pályaszakaszról számol be a curriculum vitae, már akkor is hihetetlen szorgalmat tanúsított, lényegében minden érdekelte. Egyszer csak néhányadmagával búcsút intett a Naplónak, s létrehozta a Debreceni Krónikát, amely hamar kiszenvedett, főleg pénzügyi okok miatt, meg persze amiatt, hogy

öt-hat emberrel nem lehet napilapot működtetni. Volt aztán a bősörményi Szabadhadjú városi lap szerkesztője is; de még előtte szorgalmazta a debreceni szépirodai újságírók antológiájának megjelentetését. E sorok írójának kellett összekoldulni a „bekerülési költséget”, sikerült megpumpolni utójára még a KISZ-t is (Helyzetjelentés címen jelent meg Székelyhídi Ágoston szerkesztésében a Csokonai Kiadónál).

Hihetetlen műveltséggel bír, hogy is ne, amikor a debreceni Kossuth-egyetemen előbb matematika-fizika szakon tanult (három szemesztert teljesített itt), utóbb fordult a bölcsészet felé, magyar-francia szakos tanári diplomát szerzett. Újságírói pályáját az Egyetemi Életnél kezdte, majd Budapestre kerülve (1992-től) az Esti Hírlap kulturális rovatvezetője volt, másfél éven át a Duna TV Kalendárium című magazinjának szerkesztőjeként tevékenykedett, volt az MTI szerkesztője, 2012-től pedig a HungaroControl munkatársa. Alapítója a Zenekar, a Vegyipar/Chemical Industry, a Stratégiai Tervezés és a Duna Hírnök című lapoknak. A debreceni Határ diákfolyóirat egyik alapítója volt (1986-ban) valamint a szentendrei Folyam című folyóirat alapító főszerkesztője (1989-ben). Szerkesztője volt a Polisznak, szerkesztett és szerkeszt a Magyar Naplónál. Filmes pályáját az ezredfordulón kezdte. Szerkesztette és Glokalfilm nevű cégével gyártotta a Kő kövön (Hír TV, 2007-2010) és az Építészet XXI (Duna TV, 2011) maga-

zinokat. Tagja az írószövetség választmányának és a Szellemi Honvédelem-díj kuratóriumának. 1989 óta nős, két leány- és egy fiúgyermek van.

Hogy ki vagyok én? – kezdi bemutatkozását egy helyütt. „Afféle zsiráf a sajtóban és a médiában. (...) irodalmárok közt zsurnaliszta, újságírók közt literátor. Akad, amit így, akad, amit úgy lehet megírni. Van több ezer publicisztikám, s közel kétszáz dokumentum- és portréfilmem, főként építészeti témákban. A Kós Károly-díjat hamarabb megkaptam, mint a József Attila-díjat. Tíz verseskötet után túl vagyok az első regényen is: Angyaldekameron a címe. Most írom az ikerkönyvét, Ezeregy nappal címmel. A tévés műfajban jelenleg az Építészkorzó sorozatot gyártja a cégem, de szeretnék majd írókkal is korzózni. A politikai vitaműsorokba publicistaként, alkalmasint vezércikkíróként kerültem, de évtizedes képernyős jelenlét után első alkalom, hogy az Echo TV felkérésére a Fonák című műsor vezetésére is vállalkozom. A blogok világát elemezniük vendégeimmel, s ez azért is érdekes, mert Kétezer leütés című napi rovatomban, Osszián művésznévem, magam is ösblogger voltam az ezredfordulón; bár akkor még nem tudhattam, hogy ezt majd így fogják hívni.”

Amikor elhagyta régiókat, Pesten tehát sok lapnál dolgozott, s közben azt is hallottuk, hogy ő a DUNA TV kommunikációs vezetője. E posztjától – a fáma szerint – kormányváltás miatt kel-

lett megválnia. Alapító főszerkesztője volt a Nagyítás című országos politikai-kulturális hetilapnak, amely fél év után jobblétre szenderült. Az orgánumot azért hozták létre, hogy a jobboldalnak is legyen egy Élet és Irodalom-szerű hetilapja. Huszonegy évet töltött el a Magyar Nemzetnél, ahol kolumnista volt. Huszonkilenc évesen jelentette meg első verseskötetét. Könyveinek száma ma már közelíti a negyvenhez, s jellemző a felettébb ambíciózus és termékeny „Csontos Művekre” a tematikai és műfaji sokszínűség. Az ő tollából született meg az első magyar szonettregény, ami 196 versből áll. Olykor egyfajta szám-misztikai bűvöletben leledzik, Kétezer karakter című kötetében mindegyik publicisztikája hajszálpontosan ugyanolyan terjedelmű. Mostani, Angyaldekameron című regényét kerekken egymillió betű alkotja, a száz fejezet mindegyike tízezer betű.

Az Angyaldekameronban minden előforduló települést, személyt, sajtóorgánumot átnevezett, ember legyen a talpán, aki - akár csak felerészben is - megfejtéssel tud szolgálni a ki- és milévóséget illetően. Úzvár nyilvánvalóan szülővárosát, Ózdot jelöli, e sorok írója például Bozótos, Daniló Tóth Dénes, Debrecen Derékszeg lesz, a Nagyerdő pedig értelemszerűen Grószvald. A fejezetekben nincsenek párbeszéd, bekezdések, betűsivatagokat látunk az oldalakon, olyan a kötet, mint némelyik Samarago-regény. Egyetlen idősíkot ismer, a jelent, s a szövegben

végig tegezi önmagát. Kétségtelenül sok szellemes átköltéssel találkozunk, a Kádár-korszak neve: Káderjónás-éra. Hogyan is „muzsikál” az olvasó fülebe ez a „manierista” dikció? Ilyesformán: „A Szonettromán kézirat eközben kiadótól kiadóhoz vándorol, s egyszer csak – általad rekonstruálhatóan csapáson – a Tejtútkiadónál landol. Ez urbanus műhely hírében áll, téged meg a kánonyártók az anakronisztikus népies rekeszbe szuszakolnának be; de Szike, a poétikus szemrebbesű kiadóvezető első pillantásra beleszeret a Szonettrománba, s mint tudnivaló, szerelem ellen nincs orvosság.” Próbál szerény lenni, de azért kiderül, hogy szonettregénye tananyagként szolgál a debreceni és a miskádi (gondolom, miskolci) egyetemen bizonyos tanárok óráin. Szonetteket („Szajna-partiakat”) francia nyelven is írt.

Közben ideiktatom egyik személyes élményemet vele kapcsolatban. A Naplónál színikritikus (is) volt, s egy ízben furcsállkódva olvastam a cikkét, amely persze kulturált, nagyvonalú volt, ráadásul újszerű, egyéni megoldást választott a produkció mérlegeléséhez. Észrevettem, hogy van vele valami bosszantó „probléma”, ez valahogyan muzsikál. Kiderült, hogy jambusokban (vagy trocheusokban?) írta meg az egészet. Zsonglőrként bánt már akkor is a nyelvvel. Hallottam egy színházi rendezőtől, hogy Csontos egy darabban kereste meg, de aztán nem lett belőle bemutató. Lehet, hogy csak idő kérdése,

s a deszkákon is terem neki babér?

Az is egyfajta bravúr volt, hogy megírta a maga változatát Illyés Gyula Egy mondat a zsarnokságról című versének (Egy mondat a hazugságról). Remekül sikerült, még akkor is, ha mi nem szívesen látunk konkrét politikai utalásokat szépirodalmi művekben, viszont sikerült elkerülnie, hogy a mű versvezéricsk le legyen. Szeret játszani, éppen ezért néha kérdőjelek villódnak előttünk, hogy aki ennyire élvezkedve, zsonglorködvé, korántsem szenvedve ír: szabad-e nagyon komolyan venni. Nem „akrobata” mutatványok ezek, látványos virtuskodások? (S itt eszünkbe jut Szabó Dezső hasonló gondolja Babits Mihállyal kapcsolatban: A filozopter).

Regényét két és fél éven át írta-csiszolta, manierista kompozíciónak mondja a fülszöveg, egy „elképzelt regénytriptichon mellékoltárának”. Kézenfekvő a kérdés: miért a bujkálás a nevekkkel, a játszadozás? A szerző nem elég bátor, mondaná is,

meg nem is? Kinek írta? Ha elferdítünk minden nevet, lehetünk-e informatívak? Önmagának írta, a családjának, a hozzá legközelebb állóknak – szórakoztatásként? Alexandrosz nyilvánvalóan Csoóri Sándor; de ha így kitaláljuk, minek a rejtélyeskedés, a konfabuláció?

Igen ellentmondásos művel van tehát dolgunk, a szerző mialatt kitérül, el is fedné magát, egyszerre jellemzi az íróra szinte kötelező perditás, s valami rejtőzködő szemérem. Egyszerre jellemzi hagyománykövetés és -tagadás. A magánélet sok-sok apró mozzanata elevenedik meg az oldalakon, ami naplószerűvé teszi ezt a prózát, máskor töredékességet érzékelhetünk, az újítások relativizálását.

Csontos Jánosról azt tartja a kritika, hogy „rengeteget tanult a régiektől, s majdnem ugyanannyit az újabbaktól, a József Attila utániaktól is. Arra azonban nem volt szüksége sem divatból,

sem bármilyen meg gondolásból, hogy ön maga helyett egy másik – kölcsönzött vagy elképzelt – személy bőrébe bújva fejezze ki magát. Ő áll versei középpontjában, az ő véleménye sugárzik vissza műveiből a világra. A mai magyar költészet első számú formaművészei közé tartozik” – jellemzi őt Alföldy Jenő. Mások megjegyzik: különös, hogy a mai szabad verses korszakban, amikor uralkodik a formátlanság (szinte mindenben), ő a formafegyelmet választja, önként bújik nyelvi béklyókba, jól érzi ott magát, szereti feszegetni, megújítani azokat. József Attilát vallja legfőbb mesterének, ám ő szerencsésebb kor gyermeke, versbeszéde derűsebb, életigenlőbb, játékosabb.

Nem tudom, ki mondta, valahogy így hangzik: a jó író mindent meg tud írni, amit akar, a zseni csak azt, amire képes. Én Csontos Jánost jó írónak, jó költőnek tartom, sőt: nagyszerűnek.

Sajtónyelvőr

„Cuki idézet”, „jópofi csajos-pasis vígjáték” és „trendi rovat”

A nyelvhasználatát tekintetében újra gyermekkorát éli – képletesen: gyermekcipőben jár – a felnőttvilág. Lépten-nyomon találkozunk gyermeknyelvi szavakkal az életkorban előrehaladtak beszédében-írásában, nemegyszer a médiában is. E nyelvi infantilizmus egyik esete az *-i* melléknévképző becéző, kicsinyítő alkalmazása. Vajon a ma sajnós nagy tért hódító nyelvi agressziót („brutális meleg”; „brutális hideg”; „horrorisztikus hibát” követett el a csatár [értsd: nagy gólhelyzetet hagyott ki]; „kivágták a munkahelyéről”, „két lábbal rúgták ki” stb.) kompenzálja az „édi” nyelvvel a felnőttek tömege? Vagy a „szeressük egymást, gyerekek!” közhelyesen lelkes – és persze jogos – felhívását élteti általa?

A nyelvi gyermekség e fajtájára olyan példák következnek, amelyek a média által legelcsépeltebb három, *-i* kicsinyítő-becéző képzős divatszót szerepeltetik. Amennyire találó Mikszáth Kálmán szívszorító novellájának állatneve, a *Cukri* bárány – amely név egyben jelző –, annyira gügyögnek az alábbi közlések: „Ennyire *cuki* reklám nincs is!”, „A nyár elképzelhetetlen *cuki* nyári ruhák nélkül!”, „a csajok szerint a szemüveges srácok *cukik*”; „*cuki* rózsaszín bugyika villant ki a kis latin csoda sárga ruhája alól”; „egészen *cuki* olvasmány, egy nyugodt délután alatt kivégezhető”. S vannak a neten „*cuki* idézetek lányoknak”, „*cuki* idézetek fiúknak”, „*cuki* idézetek szerelmeseknek”, „*cuki* idézetek a barátságáról”. S létezik „*cuki* szexjáték”...

E modoros megnyilvánulások kiagyalói a nyilvános nyelvhasználatra válogathattak volna az 'édes, kedves, bájos', 'kedvesen, gyengéden, szeretetet ébresztően vonzó, tetszetős, csinos; aranyos' jelentésű szó (már e meghatározásokban is sorolt) számos rokon értelmű szava közül, például: *elbűvölő, búbájós, enniváló, angyali, tündéri, elragadó, drága, csábos, helyes, imádnivaló, takaros, tüneményes, szeretetreméltó, szeretnivaló*. Ám jobb, ha a *cuki*, továbbá a *cukkancs, cukipofa, husi, aripofa, édi, cukorfalat, tündibüundi, cukimuki* és hasonló kifejezésekkel a használóik a bizalmas nyelvi közegben (otthon, cukrászdában, játszótéren stb. élnek).

S íme, egy másik „jópofa” divatszó, szöveggörnyezettel: „A vetélkedők sikertelenségre vannak ítélve a sok agyonkasztingolt, *trendin jópofi* »játékos« és a licenszesen terelgetett kommunikáció miatt”; „posztolásaimnak nem az a célja, hogy *jópofi* legyek...”; „Milyen frappáns, *jópofi* becenevet adjak?»; „Hóesés, levélhullás és egyéb *jópofi* pluginek (effektek)”; „el voltam képedve, hogy hogyan kerülnek ezek a tőkeerőtől duzzadó dalszövegek egy *jópofi* csajos-pasis vígjátékba”. S van még „*jópofi* mesekocsi”, „*jópofi* kulcstartó” stb. A nyilvános használatban jobbak a *jópofa* szó meghatározására való (mulatságos, mókás” személy; illetve, jelzőként: 'érdekes, tetszetős'), továbbá az ezekkel rokon értelmű szavak: *szellemes, szellemdús, szórakoztató, tréfás (kedvű), vidám, humoros, poénos, vicces, mulattató, nevetető, kacagató, komikus, bohókás, bobó, játékos, belevaló; ötletes, elmés, ötletgazdag, ügyes* [szeköz, szerszám], *mutató*.

Infantilis beszéd, egyben kerülendő anglicizmus 'a vezető irányvonalnak, az uralkodó (divat)irányzatnak, megfelelő', 'széleskörűen divatos, felkapott' jelentésű *trendi* szót ismételtetni folyton-folyvást, miközben e citált jelentés mellett – a szöveggörnyezetnek megfelelően – az alábbi szinonimák közül választhatunk – a nyilvánosságra szánt – mondandónk kifejezésére: *korjellemző; népszerű, kapós, kelendő, felkapott, közkedvelt, divatos, menő, keresett, populáris; mutató, szemrevaló, tetszetős, dekoratív, helyes, formás, jóvágású, csini, elegáns, takaros, jó megjelenésű, jól öltözött, divatos, csinos, fitt, fess, nett, bájos, daliás, megnyerő, snájdíg, izléses; módi, sikkes* stb. S ha a kontextus úgy kívánja, a *trend* rokon értelmű szavait is alkalmazhatjuk, pl.: (változási, fejlődési) *irány(zat), divatirányzat, (irányadó) áramlat, tendencia, törekvés, irányvonal*.

De nem! A médiának a három szó lecserélésére felsorolt, összesen csaknem száz (!) rokon értelmű szó, kifejezés közül egyik se kell! Megelégzik azzal, hogy a vízcsapból is a szirupos *cuki* meg *jópofi* folyjon, s beéri egy – hibrid – szóval, amely úgy jött létre, hogy az angol *trend* főnévhez mesterségesen hozzáerőltették a magyar *-i* melléknévképzőt, s előállt a művi *trendi*. Minden *trendi*. E mesterséges, hamuszürke divatszót cipelő példák: „a társadalmi problémákat (is) boncolgató skandináv krimi mostanság (vagy még mindig) nagyon *trendi*”; „újra *trendi* a csicsás köröm”, „állati *trendi* rovat”. Aztán létezik „*trendi* okosóra”, s szerepelnek a kínálatban „*trendi* tapéták”, „*trendi* kutyuk”, „*trendi* napszemüvegek” stb.

Sőt, olvasunk „*trendi* hallókészülékek”-ről és „*trendi* nyavalyáink”-ről... Egy internetes oldal költői kérdése: „Pánikbetegség: *trendi* nyavalya vagy tényleg probléma?” Ezek a példák bőven kimerítik az *izléstelen szóhasználat* fogalmát. Azaz: végképp nem *cuki* és egyáltalán nem *jópofi* a *trendi* jelző, ha egészségi problémáról, betegségről van szó. Szinonimát, szinonimát!

STÁDIUM

Társadalmi és Kulturális Hírlap

ALAPÍTÓ FŐSZERKESZTŐ:

Pozsgay Imre

FŐSZERKESZTŐ:

Czigány György

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES:

Petróczi Éva

KIADJA:

Editio Librorum Kft., Százhalombatta

FELELŐS KIADÓ:

az Editio Librorum Kft. ügyvezetője

FELELŐS SZERKESZTŐ:

Fazekas István

A SZERKESZTŐSÉG TAGJAI:

Arany Lajos (anyanyelvi lektor)

Bertha Zoltán (esszé),

Bognár Nándor (lapigazgató)

Bordás Mária (tanulmány),

Czifrik Katalin (közéleti hírek),

Szigetvári József (kulturális hírek)

Tomcsányi Gusztáv (tördelőszerkesztő)

Terjeszti a Lapker Zrt.

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

10 lapszám esetén 2600 Ft

A SZERKESZTŐSÉG CÍME:

2440 Százhalombatta, Kodály stny. 26.

Telefon-fax: 06/23-354-447

Honlap: www.stadiumlap.hu

Ára: 300 Ft

ISSN 2063-5389

DORA KAPRÁLOVÁ: EGY FÉRFI

Petróczi Éva

Esterházy Péter több könyvéről írtam kritikát az évtizedek során. Most egy olyan, nagyon rövidke írással, egy kiadói előzetessel köszönök el Tőle, amelyet május 24-én vettem képernyőre, s azt terveztem, akkor juttatom el Hozzá, ha már erősebb lesz. Erre, fájdalom, már nem kerülhet sor, de úgy vélem, barátai és tisztelői a friss gyászban is örömmel nyugtázhaják, hogy egy nagy tehetség, fiatal cseh íróról olyan regény-parafraízist írt Péter egyik 1993-as sikeréről, amely Neki nagyon tetszene, vagy - ha esetleg még olvasta - tetszett is. Nem kétséges, Esterházy Péter könyveinek hatása generációkat ível át. Fiatal éveim Barátja, legyen könnyű az álmod!

Esterházy Péter, aki 1993-ban *Egy történet* címmel írt Kertész Imrével közös, egymásnak felelgető iker-novellákat, bizonyára megörült annak, hogy ugyanabban az évben írott, *Egy nő* című könyvére húsz évvel később egy cseh szerzőtől, a Brünnben született, 2007 óta Berlinben élő, egy generációval fiatalabb írórtástól, Dora Kaprálovától érkezett válasz. A mű eredeti címe, a *Téli könyv a szerelemről* utal a keletkezés körülményeire: 2013 januárjában fogalmazódtak meg a hol frappáns, hol értelmes válaszok. Ha a magyar szövegmodell a szerelemfilozófia és a szerelmi gyakorlat női vonásait járta körbe, ő most, válaszában – szárnyasoltár-szerűen – ugyanezt teszi, a férfiúi szerelmet jellemezve. Erről pedig ugyan mi más juthatna eszünkbe, mint a francia négyes, ez a helycserélgető tánc? Amelynek játékoságát Hahn Zsuzsanna műfordítói pályázatot nyert szövege jól érzékelteti. Akinek pedig ideje és figyelme van rá, bőven találhat a két műben iker-motívumokat, a szeplős kiszűtöl – a szeplős lányig. A Kaprálová-karcolatok egyik vándormotívuma, a morva kávéházak lassan eltűnő „orosz csokoládé”-ja pedig nagyon kedvére lehet a k.u.k. motívumok inycencének, Esterházy Péternek.

(Dora Kaprálová: *Egy férfi, Hahn Zsuzsanna fordítása, Budapest, Typotex, 2016.*)

Mit jelent ma 1956?

A Múzeum 1956 Emlékére Közhasznú Alapítvány

pályázatot hirdet

általános iskolai, középiskolai és felsőfokú intézményi hallgatók számára az 1956-os forradalom és szabadságharc 60. évfordulója tiszteletére.

A pályázat célja a fiatalokban fölkelteni, ébren tartani és elmélyíteni az 1956-os nemzeti forradalom és szabadságharc története és szellemisége iránti érdeklődést.

A kiírók arra kéri a pályázókat:

gyűjtsék össze, hogy ki, mire emlékszik, mit hallott, mit tud, mit gondol az 1956-os nemzeti forradalom és szabadságharcról, az előzményekről. Szólaltassanak meg embereket, függetlenül életkoruktól és attól, hogy közvetlenül átélték-e a forradalmi napokat vagy nem. Mutassák be a kiváló okokat az egyes emberek szemszögéből, különös tekintettel a parasztság, a „kulákok”, a vidék elkeserítő helyzetére, amelyről mindeddig kevesebb szó esett. Felhasználható – természetesen forrásmegjelöléssel – mindenféle írásos és egyéb anyag, képek, dokumentumok, továbbá túlélők, hozzátartozók elbeszélései és saját kutatási eredmények.

A téma kidolgozható egyénileg, vagy csoportosan.

További információk

a www.mavsz.com honlapunkon,

a Múzeum 56 szon találhatók.

Beadási határidő: 2016. szeptember 30.

Eredményhirdetés 2016. október 22.

és díjátadás:

Pályadíjak:	I. díj	150 ezer Ft
	II. díj	100 ezer Ft
	III. díj	50 ezer Ft

ELŐFIZETÉSI ÍV

Előfizető neve: .....

Lakcíme: .....

Telefonszáma és e-mail cím (ha van): .....

Az előfizetés 10 lapszámra 2500 Ft, 20 lapszámra 4000 Ft!

Vágja ki az ívet, s adja fel a szerkesztőség címére!

